

कोयना एज्युकेशन सोसायटी, पाटण द्वारा संचालित
बाळासाहेब देसाई कॉलेज
पाटण, जि. सातारा

क्रयवृत्ति
सन २०२३-२४

भाषा व सामाजिकशास्त्र विभागांनी आयोजित केलेल्या राष्ट्रीय चर्चासत्राच्या उद्घाटन समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना शिवाजी विद्यापीठाचे कुलगुरू **मा. प्रा. डॉ. डी. टी. शिर्के** व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्या ५६ व्या वर्धापन दिनानिमित्त कोयना परिवाराशी संवाद साधताना पाटण विधानसभा मतदार संघाचे नेते **मा. श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर** व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

समाज प्रबोधनपर जाहीर व्याख्यानामध्ये आपले विचार व्यक्त करताना **डॉ. लोकमतचे संपादक मा. संजय आवटे** व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

समाजप्रबोधनपर जाहीर व्याख्यानामध्ये आपले विचार व्यक्त करताना **मा. प्रा. नितीन बानगुडे पाटील** व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

॥ ज्ञान दीपेन भास्वता ॥

कोयना एज्युकेशन सोसायटी, पाटण द्वारा संचालित

बाळासाहेब देसाई कॉलेज,

पाटण, ता. पाटण, जि. सातारा

NAAC 'A+' Grade (4th Cycle) (CGPA-3.35)

DST-FIST (O Level), DBT STAR College

ISO Certified 9001:2015

कोयना

वर्ष : पंचावन्नावे
अंक : पहिला
सन २०२३-२४

संपादन समिती

अध्यक्ष

प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार

प्रमुख संपादक

प्रा. डॉ. विनायक राऊत

विभागीय संपादक (वरिष्ठ विभाग)

प्रा. श्रीगणेश गायकवाड - मराठी व संस्कृत

प्रो. (डॉ.) विनायक कुरणे - हिंदी

प्रा. डॉ. श्रीनिवास पवार - इंग्रजी

प्रा. डॉ. संजय सुपनेकर - विज्ञान

प्रा. रुकम्या शेख - उर्दू

प्रा. डॉ. मोहन कदम - अहवाल

प्रा. अनिल पाटील - कला

विद्यार्थी प्रतिनिधी

श्री. तुकाराम शिंदे

कु. स्वप्नीशा पानस्कर

मुखपृष्ठ संकल्पना

प्रा. श्रीगणेश गायकवाड

छायाचित्रण

श्री. सुरेश संकपाळ

(आराधना फोटो स्टुडिओ, पाटण)

मुद्रक : सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस, कोल्हापूर

२०३, ओमेगा टॉवर, राजारामपुरी ९ वी गल्ली,

मेन रोड, कोल्हापूर.

दूरध्वनी : ०२३१ - २५२२८२८

आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार व कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे आधारस्तंभ

पद्मविभूषण डॉ. शरदचंद्रजी पवार

माजी केंद्रीय कृषी मंत्री, भारत सरकार

पाटण तालुक्याचे भाग्यविधाते व
कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे आश्रयदाते, मार्गदर्शक

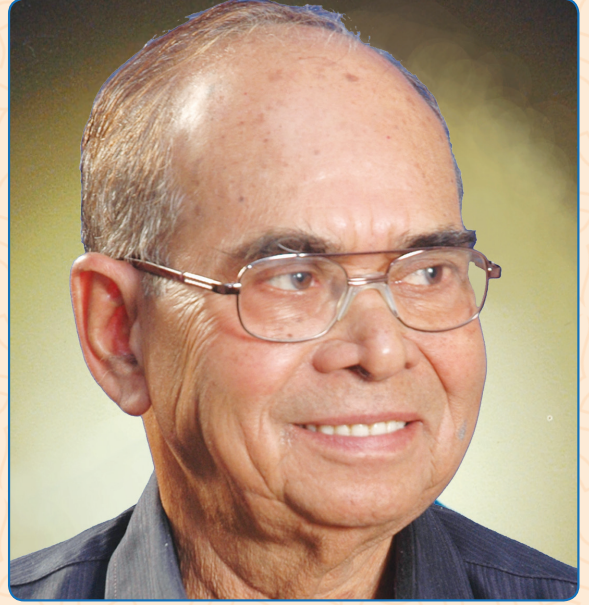

मा. श्रीमंत विक्रमसिंहजी पाटणकर

माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र राज्य

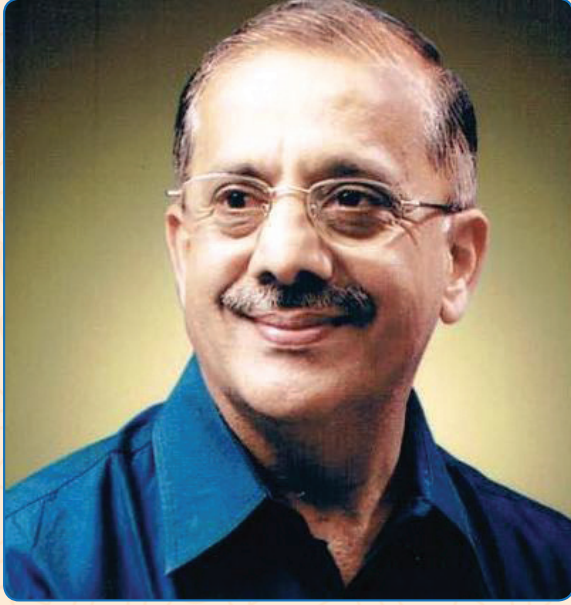
**कोयना एज्युकेशन
सोसायटी
पदाधिकारी,
कुशल मार्गदर्शक**

अध्यक्ष
मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण

उपाध्यक्ष
मा. प्रकाशराव पाटील

जनरल सेक्रेटरी
मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर

कोयना एज्युकेशन
सोसायटी
पदाधिकारी,
कुशल मार्गदर्शक

जॉईंट सेक्रेटरी
मा. डॉ. सुहास देशमुख

कार्यकुशल प्रशासक
मा. प्राचार्य,
डॉ. एस्. डी. पवार

* प्राध्यापक यशोगाथा *

प्रो. डॉ. पी. जे. ऐवळे
सत्य विद्यापीठ, सातारा
मराठी विभाग संशोधन समितीवर
निवड

प्रा. डॉ. डी. एस. पाटील-डोंगे
महाविद्यालय विकास समिती सदस्य
जगद्गुरु तुकोबासाय साहित्य परिषद -राज्य संघटक
एस. जी. एम. कॉलेज, कराड. शारीरिक शिक्षण
अभ्यास मंडळावर निवड
शिवाजी विद्यापीठ सतीचे शारीरिक शिक्षण अभ्यास
मंडळ (उपसमिती) निवड

प्रा. डॉ. सौ. एम. आर. सपकाळ
Kranty Jyoti Savitribai Phule International
Excellence award. 2024
BOS Member in Microbiology, SGM
College Karad (Autonomous)
Syllabus Sub Committee member -B.Sc.
and M.Sc. As per NEP 2020 (1.0) &(2.0)
Worked as Author Text Book of B.Sc. Paper
I, II, III, IV Phadake Prakashan.

प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे
Book Writing - Mysteries of
Transition Element: A Guide to
Mixed Metal Oxide Studies

प्रा. डॉ. एस. एस. तडाखे
महाराष्ट्र माहिती व तंत्रज्ञान
सहाय्यता केंद्र, करियर
कट्टाउपक्रमासाठी सातारा जिल्हा
समन्वयक म्हणून निवड

प्रा. डॉ. पी. वाय. फडणीस
Book writing -MBA I&II
1) International business
2) Principals of international
business
3) Export and import policy

प्रा. डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे
महाविद्यालय विकास समिती सदस्य पदी निवड
अलका सरावगी और आशा बगे का कथा
साहित्य पुस्तक प्रकाशन
एम. ए. हिंदी घटक लेखन
शिवाजी विद्यापीठ हिंदी अभ्यास मंडळ
(उपसमिती) निवड

प्रा. डॉ. जी. एस. पट्टेबहादूर
बिजनेस इकॉनॉमिक्स अभ्यास मंडळ निवड,
युनिसेफ ग्रीन क्लब मास्टर ट्रेनर, सातारा जिल्हा निवड
शि. वि. विशेष श्रम संस्कार शिबीर संचालक
NEP Structure उपसमिती सदस्य, शि. वि., कोल्हापूर
अभ्यासक्रम उपसमिती सदस्य, शि. वि., कोल्हापूर
प्रश्नचक्रिका गुणवत्ता पडताळणी समिती सदस्य, शि. वि.,
कोल्हापूर/एल.आय.सी समिती, सदस्य निवड, शि. वि., को.

प्रा. डी. डी. थोरात
महाविद्यालय विकास समिती सदस्य
पदी निवड

प्रा. डॉ. एस. पी. पाटील
महाविद्यालय विकास समिती
सदस्य पदी निवड

प्रा. श्रीगणेश गायकवाड
करियर कट्टा
उत्कृष्ट तालुका समन्वयक पुरस्कार

प्रा. विशाल कांबळे
करियर कट्टा
उत्कृष्ट महाविद्यालयीन
समन्वयक पुरस्कार

भावपूर्ण श्रद्धांजली

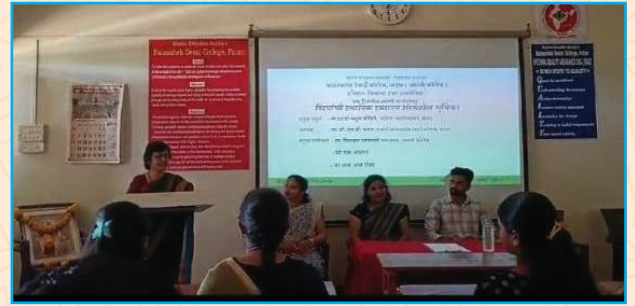
ह.म.प.अशोकराव राजाराम पाटील

सदस्य, कोयना एज्युकेशन सोसायटी, पाटण

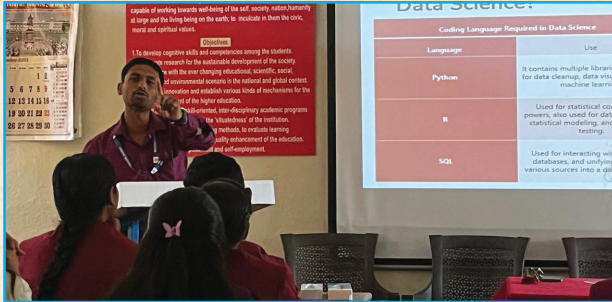
अग्रणी महाविद्यालयांतर्गत उपक्रम

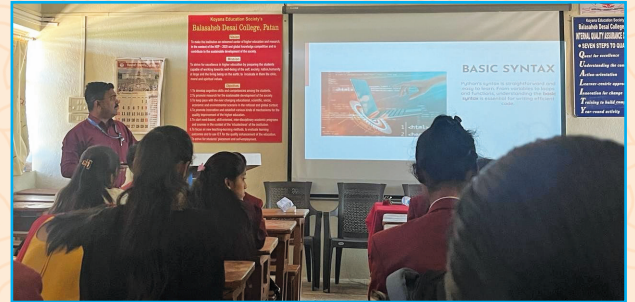
इतिहास विभागाच्या कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना
मा. प्रा. डॉ. गौतम काटकर, सातारा.

राज्यशास्त्र विभागाच्या कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना
मा. प्रा. डॉ.मधुरा मोहिते, कराड.

गणितशास्त्र विभागाच्या कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना
श्री नितीन साळुंखे, सांगली

गणितशास्त्र विभागाच्या कार्यशाळेत मार्गदर्शन करताना
डॉ. गिरीश शेळके, सांगली

प्राणिशास्त्र विभागाने आयोजित केलेल्या कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन
करताना डॉ.एस. एस.पाटील

मराठी विभाग आणि नियतकालिक विभागाच्या संयुक्त कार्यशाळेत
मार्गदर्शन करताना प्रा. आबासाहेब उमाप, सातारा

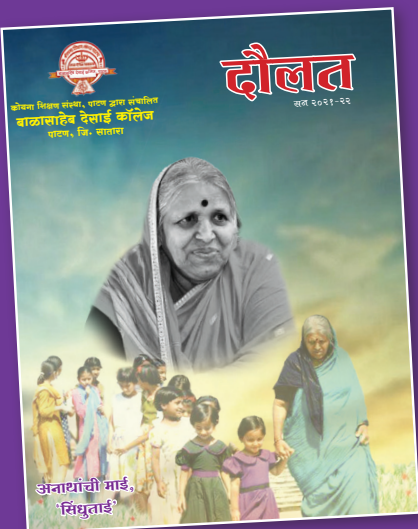

नियतकालिकाचे प्रकाशन करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे पदाधिकारी, संचालक व संपादक मंडळ

संपादक मंडळ “कोयनातीर” नियतकालिक : २०२३-२४

शिवाजी विद्यापीठ नियतकालिक स्पर्धा वैयक्तिक पारितोषिक विजेते (सन २०२१-२२)

अमृता जाधव
हिंदी व्यक्तिचित्र
रेखाचित्र - प्रथम

प्रियंका सालुंखे
हिंदी वैचारिक लेखन
- चिंतनपर आलेख-
प्रथम

वैभव जींगम
हिंदी माहितीपर लेखन
- सुचनालेख-प्रथम

तुषार शिंदे
मराठी कथा
-नकार- द्वितीय

ऋतुजा मगदूम
इंग्रजी माहितीपर
लेखन- द्वितीय

मेघा शिंदे
कलाकौशल्य,
रंगचित्र- द्वितीय

स्मिता जगताप
मराठी आत्मकथनपर
लेखन, - तृतीय

रोहिणी पानस्कर
संस्कृत माहितीपर
लेखन- प्रोत्साहनपर

पारितोषिक वितरण समारंभ क्षणचित्रे

प्रमुख पाहुणे म्हणून मार्गदर्शन करताना मा. रामदास माने प्रसिद्ध उद्योजक, पुणे व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

आय.क्यू.ए.सी. युथ फेस्टिव्हलमध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

प्रमुख पाहुणे आणि मान्यवरांच्या हस्ते विद्यार्थ्यांचा गुणगौरव

ग्रंथ प्रदर्शनाला भेट देताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर व मा. संजीव चव्हाण

रांगोळी प्रदर्शनाचे उद्घाटन व पाहणी करताना प्रमुख पाहुणे व मान्यवर

पोस्टर प्रेझेंटेशन व स्लोगन प्रेझेंटेशनची पाहणी करताना प्रमुख पाहुणे व मान्यवर

मेहंदी स्पर्धेची पाहणी करताना प्रमुख पाहुणे व मान्यवर

राष्ट्रीय चर्चासत्र भाषा

बीजभाषण करताना शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी विभागाचे प्रमुख प्रो. डॉ. नंदकुमार मोरे व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

उद्घाटन समारंभाचे अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. मिथिलेश अवस्थी, नागपूर व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

समारोप समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना शिवाजी विद्यापीठाच्या इंग्रजी विभागाचे प्रमुख प्रो. डॉ. प्रभंजन माने व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

राष्ट्रीय चर्चासत्र सामाजिक शास्त्र

मार्गदर्शन करताना शिवाजी विद्यापीठाच्या भूगोलशास्त्र विभागाचे प्रमुख प्रो. डॉ. एस. के. पवार व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

राष्ट्रीय चर्चासत्राचे बीजभाषण करताना प्रो. डॉ. प्रवीण सप्तर्षी व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

समारोप समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक मा. संजीव चव्हाण व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

समारोप समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना शिवाजी विद्यापीठाच्या इतिहास विभागाचे प्रमुख प्रो. डॉ. अवनीश पाटील व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

चर्चासत्रे / परिषद

राष्ट्रीय एकात्मता परिषदेमध्ये मार्गदर्शन करताना
मा. महंत सत्यनाम दास व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

राष्ट्रीय एकात्मता परिषदेमध्ये मार्गदर्शन करताना
मा. मुफ्ती मोहम्मद हारून नदवी व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

गणितशास्त्र अभ्यासक्रम कार्यशाळेमध्ये
मार्गदर्शन करताना मा. डॉ. के. डी. कुचे
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

गणितशास्त्र अभ्यासक्रम कार्यशाळेमध्ये मनोगत
व्यक्त करताना मा. संजीव चव्हाण
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

लैंगिक छळ प्रतिबंधक चर्चासत्रामध्ये मार्गदर्शन
करताना मा. श्री नितेन महाडिक
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

राज्यस्तरीय इन्फोटेक इन्सेप्शन 2k24 मध्ये मार्गदर्शन करताना ऑरेंज
आयटेक, पुणेच्या प्रमुख आणि संस्थापिका मा. सौ. अर्चना निगडे

मार्गदर्शन करताना श्री.अवधूत भुतकर प्रकल्प व्यवस्थापक, IBM
व्यासपीठावर उपस्थित मान्यवर

अनमोल क्षण

कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्या ५६ व्या वर्धापन दिनामध्ये
विद्यार्थी गुणगौरव करताना जॉईंट सेक्रेटरी मा. डॉ. सुहास देशमुख

माजी सैनिक, वीर माता व वीर पत्नी सत्कार समारंभामध्ये भूमिका
व्यक्त करताना प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार

करिअर मार्गदर्शन

‘तयारी स्पर्धा परीक्षेची’ या कार्यक्रमांमध्ये मार्गदर्शन करताना
मा. तृप्ती मोरे व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

महाविद्यालयातील फॅशन डिझायनिंग कोर्सचे प्रात्यक्षिक

ग्रंथालय व्यवस्थापन अभ्यासक्रमाच्या उद्घाटन
प्रसंगी मार्गदर्शन करताना मा. संजय इंगवले
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

फोटोग्राफी आणि मुलाखत तंत्र या
अभ्यासक्रमाच्या उद्घाटन प्रसंगी मार्गदर्शन
करताना मा. सुरेश संकपाळ व्यासपीठावर
उपस्थित इतर मान्यवर

महाविद्यालयातील पर्सनल ब्युटीकल्चर कोर्सचे
प्रात्यक्षिक

Inauguration ceremony of certificate course on
Apiculture Resource Person: Dr. S. M. Kumbhar

Demonstration on Handling of Bee hive by
Prof. D. D. Thorat

अनमोल क्षण

कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्या ५६ व्या वर्धापन दिनानिमित्त
मार्गदर्शन करताना प्रमुख पाहुण्या शिक्षण तज्ज्ञ मा. प्रीती पटवा

भारतीय संविधान दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना मा. प्रा. ए. ए. पवार
व्यासपीठावर इतर मान्यवर

संपादकीय...

शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये बिगर व्यावसायिक गटातून २०१५-१६, २०१८-१९ आणि २०२१-२२ या शैक्षणिक वर्षांमध्ये तृतीय क्रमांक प्राप्त करणाऱ्या आणि गेली अनेक वर्षे सातत्याने वैयक्तिक पारितोषिकांमध्ये अग्रेसर राहिलेल्या महाविद्यालयाच्या नियतकालिकाचा शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ चा 'कोयनातीर' हा अंक आपल्या हाती सुपूर्द करताना मनस्वी आनंद होत आहे. 'कोयनातीर' हा अंक म्हणजे सद्याद्वीच्या डोंगररांगात आणि कोयनेच्या कुशीमध्ये सृजन पावलेल्या साहित्याचा आविष्कार आहे. कोयनातीरावरची कल्पना, प्रतिभा आणि सौंदर्यात्मकता त्यामध्ये उतरलेली आहे.

'कोयनातीर' या नियतकालिकाच्या अंतरंगामध्ये विद्यार्थ्यांच्या सृजनशक्तीच्या उत्स्फूर्त आविष्काराचा आपणास प्रत्यय येईल. सदर अंक सर्व बाजूंनी समृद्ध करण्याच्या दृष्टीने आमच्या परीने आम्ही प्रयत्न केलेला आहे. त्यात यशस्वी झालो आहोत असा आमचा दावा नाही, तो निर्णय वाचकांचा. या नियतकालिकाच्या मराठी, हिंदी, इंग्रजी, विज्ञान, संस्कृत, उर्दू आणि कला विभागांमध्ये विविधता आणि नाविन्यते बरोबरच स्थानिक ते जागतिक घडामोडींचा मागोवा घेऊन त्या अनुषंगाने लेखन करण्याची प्रेरणा विद्यार्थ्यांना देण्यात आलेली आहे. नव्या रूपातील हा अंक सर्वांची मने जिंकून घेईल असा विश्वास वाटतो.

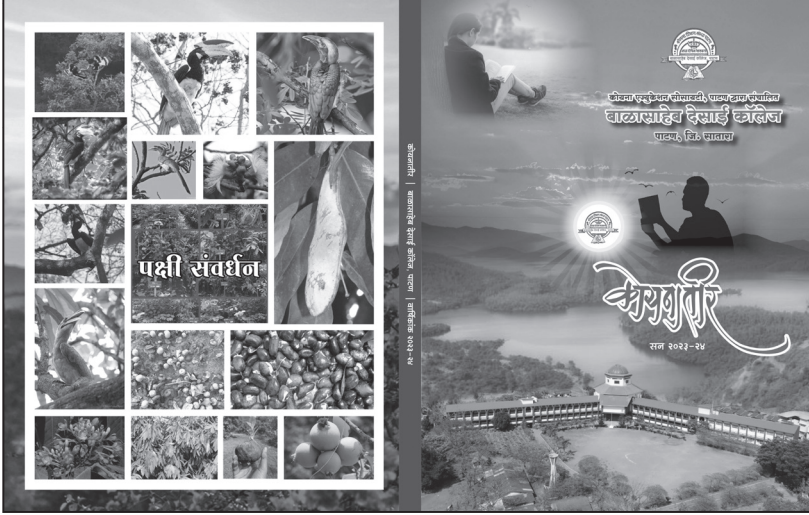
महाविद्यालयाच्या कल्पकतेचे आणि सृजनशीलतेचे प्रतिबिंब असलेला अंक गेली अनेक वर्षे सातत्याने शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालय नियतकालिक स्पर्धेमध्ये अग्रेसर असून महाविद्यालयाच्या नियतकालिकातील अनेक लेखांना वैयक्तिक गटामध्ये नेहमीच प्रथम, द्वितीय आणि तृतीय क्रमांकाची अनेक पारितोषिके प्राप्त होतात याचा आम्हाला सार्थ अभिमान आहे.

'कोयनातीर' नियतकालिक हे महाविद्यालयाचे मुखपत्र असून कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्या ध्येयधोरणानुसार यशस्वीपणे वाटचाल करीत आहे. कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे आधारस्तंभ आणि पाटण तालुक्याचे भाग्यविधाते माजी मंत्री श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर तसेच पाटण पंचायत समितीचे माजी सभापती व पाटण विधानसभा मतदारसंघाचे नेते श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर यांचे शुभाशीर्वाद महाविद्यालयाला नेहमीच लाभतात. नियतकालिकाला कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, उपाध्यक्ष मा. प्रकाशराव पाटील, जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, जॉईंट सेक्रेटरी मा. डॉ. सुहास देशमुख, युवा संचालक श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर आणि मा. संजीव चव्हाण यांचे मोलाचे पाठबळ आणि मार्गदर्शन असते. महाविद्यालयाचे उपक्रमशील प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार यांच्या नेतृत्वात नियतकालिकाची यशाकडे घोंददौड सुरु आहे.

महाविद्यालयातील युवा साहित्यिकांकडून नियतकालिकास भरघोस प्रतिसाद मिळतो या सर्व उदयोन्मुख साहित्यिकांच्या सहकार्याबद्दल हार्दिक आभार! कोयनातीर नियतकालिक अधिक नाविन्यपूर्ण व माहितीपूर्ण करण्यासाठी संपादक मंडळातील माझे सहकारी प्रा. श्रीगणेश गायकवाड, प्रो. डॉ. विनायक कुरणे, प्रा. डॉ. श्रीनिवास पवार, प्रा. डॉ. संजय सुपनेकर, प्रा. डॉ. मोहन कदम, प्रा. रुक्य्या शेख, प्रा. अनिल पाटील, प्रा. डॉ. एम. आर. कदम, डॉ. एच. व्ही. काटे या सर्वांचे नेहमीच मोलाचे सहकार्य लाभते. त्याचबरोबर सौ. अनुपमा बर्गे मॅडम यांचेही सहकार्य लाभले. सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस कोल्हापूरच्या मा. सौ. विजया पाटील व त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांचे 'कोयनातीर' नियतकालिक अधिक आकर्षक, नाविन्यपूर्ण आणि वेळेत पूर्ण करण्यासाठी नेहमीच मोलाचे योगदान असते. या सर्वांच्या ऋणातच राहायला मला आवडेल. महाविद्यालयातील प्राध्यापक, प्रशासकीय सेवक यांनी वेळोवेळी केलेल्या सूचना आणि मार्गदर्शनातून तसेच विद्यार्थ्यांनी केलेल्या सहकार्यातून 'कोयनातीर' नियतकालिकाचा अंक अधिक नीटनेटका आणि आकर्षक करता आला याबद्दल पुनश्च एकदा आपणा सर्वांचे हार्दिक आभार मानतो धन्यवाद !!!

प्रा. डॉ. विनायक राजूत,
प्रमुख संपादक
'कोयनातीर' नियतकालिक

मुखपृष्ठाविषयी...

पाटण तालुका हा दुर्गम, डोंगराळ आणि भूकंपप्रवणक्षेत्र म्हणून संपूर्ण महाराष्ट्राला परिचित आहे, परंतु याच तालुक्याने संपूर्ण महाराष्ट्राला तिमी शत्रुनी तेजाकडे नेण्याचे कार्य केले. या तालुक्यामध्ये कौयना धरणाच्या रूपाने महाराष्ट्राची भाग्यलक्ष्मी अवतरली आणि या धरणाच्या जलविद्युत प्रकल्पाच्या माध्यमातून महाराष्ट्र प्रकाशमान झाला. भौतिकदृष्ट्या महाराष्ट्र प्रकाशमान करणाऱ्या या तालुक्यात मात्र शिक्षणाचा अंधार होता. ज्ञानाचा प्रकाश ग्रामीण भागातील, डोंगरदऱ्यातील विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचलेला नव्हता. त्यामुळे येथे ज्ञानोदय

होण्याची गरज होती. ही गरज ओळखून ८ डिसेंबर १९८७ साली 'ज्ञान दीपन भास्वता' हे ब्रीद घेऊन कौयना एज्युकेशन सोसायटीची स्थापना करण्यात आली. या संस्थेच्या रूपाने पाटण तालुक्याच्या डोंगरदऱ्यातील अज्ञानाचा अंधार नाहीसा झाला. कौयनेच्या काठावर ज्ञानाचे नंदनवन फुलवण्याचे काम या संस्थेने केले.

तालुक्याच्या ग्रामीण आणि दुर्गम भागात उच्च शिक्षणाची ज्ञानगंगा घरोघरी पोहोचविण्याच्या उद्देशाने १९ जून १९८९ रोजी बाळासाहेब देसाई कॉलेजची स्थापना करण्यात आली. संस्थेतील अनेक शाखांच्या माध्यमातून लाखो विद्यार्थ्यांच्या जीवनामध्ये ज्ञानाचा प्रकाश पडला व आत्मोन्नतीचे प्रभावी साधन त्यांना उपलब्ध करून दिले. अनेक विद्यार्थी या शिक्षण संकुलातून घडून उज्ज्वल भविष्याकडे वाटचाल करताना दिसतात. अनेक यशस्वी विद्यार्थी घडवण्याचे काम या संस्थेने या कौयनातीरावर केल्याचे दिसते.

वास्तविक पाहता पाटण तालुक्याला दोन तीर आहेत. त्यापैकी एक तीर म्हणजे कौयना नदीचा आणि दुसरा कौयना एज्युकेशन सोसायटीचा. एका तीरावरून जीवन (जल) वाहताना दिसते, तर दुसऱ्या तीरावरून ते जीवनसमृद्ध करण्यासाठी दिल्या जाणाऱ्या शिक्षणाची गंगा वाहताना दिसते याचाच प्रत्यय देणारे हे मुखपृष्ठ. कौयनातीर हा फक्त वार्षिकांक नसून ते विद्यार्थी आणि महाविद्यालया यांना सोबत आणणारा एक प्रकारचा जिव्हाळ्याचा सैतू आहे. या अंकाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना अभिव्यक्तीसाठी एक व्यासपीठ प्राप्त होते. जिथे विद्यार्थी आपल्या प्रतिभेला, कल्पकतेला आणि कलागुणांना आकार देत असतात. हा खरा कौयनातीरावरचा आविष्कार आहे. म्हणूनच मुखपृष्ठावर संपूर्ण सृष्टी प्रकाशमान करणाऱ्या सूर्योदयासोबतच हातात पुस्तक घेऊन ज्ञानाचा प्रकाश पाडणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे चित्र घेण्यात आलेले आहे. त्याचबरोबर कौयना काठावर भव्य अशी महाविद्यालयाची इमारत उभी आहे. या महाविद्यालयाच्या माध्यमातून पाटण तालुक्यातील हजारो विद्यार्थी उच्च शिक्षण घेऊन समाजामध्ये प्रगती करताना दिसतात. प्राथमिक विद्यालय, माध्यमिक विद्यालय, ज्युनियर कॉलेज, सीनियर कॉलेज, आय. टी. आय., कौयना अँकडमी, हॉटेल मॅनेजमेंट यांसारख्या विविध शाखांच्या माध्यमातून ज्ञानदानाचे कार्य होताना दिसते आणि पाटण तालुक्याच्या विकासासाठी मोलाचे योगदान देण्याचे कार्य ही संस्था करत आहे.

मलपृष्ठावर हे धनेश किंवा धनचिडी या पक्षाशी संबंधित आहेत. या पक्षाची प्रजाती भारतातून हळूहळू नामशेष होण्याच्या मार्गावर आहे. सदर पक्षाचा वावर पाटण परिसरामध्ये दिसतो त्यामुळे या पक्षाच्या संवर्धनासाठी महाविद्यालयाने या पक्षाला नैसर्गिक अधिवासात लागणारी झाडे लावणे हा कार्यक्रम हाती घेतलेला आहे.

प्राचार्यांचे मनोगत...

८ डिसेंबर १९६७ रोजी 'ज्ञान दीपेन भास्वता' हे ब्रीदवाक्य घेऊन कोयना शिक्षण संस्थेची स्थापना झाली. पाटण तालुक्यातील युवकांना उच्च शिक्षण मिळावे या उदात्त हेतूने १५ जून १९६९ रोजी बाळासाहेब देसाई कॉलेजची स्थापना झाली. सुरुवातीच्या काळात आर्ट्स, सायन्स, कॉमर्स या शाखा महाविद्यालयात सुरू करण्यात आल्या. एकेकाळी भूकंपप्रवण बराकीमध्ये भरणारे महाविद्यालय आज भव्य अशा भौतिक सुविधांनी सज्ज वास्तूमध्ये दिमाखात उभे आहे. २०२२-२३ मध्ये महाविद्यालयाला NAAC बेंगलोरकडून A+(CGPA-3.35) मानांकन प्राप्त झाले. IQAC समन्वयक म्हणून प्रा.डॉ. पी. वाय. फडणीस यांनी काम पाहिले. NAAC च्या पाचव्या सायकलसाठी IQAC समन्वयक म्हणून प्रा. डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे यांनी जबाबदारी स्वीकारली आहे. भौतिक सुविधेबरोबरच महाविद्यालय गुणवत्ता वाढवण्यासाठी सतत प्रयत्न करत असते. एन. ई. पी. प्रमाणे महाविद्यालयाने कौशल्य विकास कोर्स वर भर दिला आहे.

२०२३-२४ मध्ये महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग व महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने करिअर कट्टा स्पर्धेत सातारा जिल्ह्यात 'उत्कृष्ट महाविद्यालय पुरस्कार' महाविद्यालयाला प्राप्त झाला. करिअर कट्ट्याच्या अनुषंगाने महाविद्यालयात विविध कोर्सेस राबविले जातात. याशिवाय महाविद्यालयात २० अँडऑन व कौशल्य विकासावर आधारित कोर्सेस दरवर्षी राबविले जातात. त्या कोर्सना विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद असतो. महाविद्यालयास महाराष्ट्र कौशल्य विकास केंद्र (M.K.V.K.) ट्रेनिंग प्रोव्हायडर अंतर्गत 'चाणक्य कौशल्य विकास केंद्र' मंजूर झाले आहे. महाराष्ट्र नॉलेज कॉर्पोरेशन लिमिटेड (M.K.V.K.) अंतर्गत विविध कोर्सेस महाविद्यालयात सुरू आहेत. विविध कंपन्यांच्या मार्फत कॅम्पस प्लेसमेंटची सुविधा उपलब्ध आहे. माजी विद्यार्थी संघ महाविद्यालयात कार्यरत आहे.

या वर्षी सामाजिकशास्त्र आणि भाषा विभागांचे राष्ट्रीय चर्चासत्र संपन्न झाले. त्याला उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला. N.S.S. आणि N.C.C. च्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होण्यासाठी महाविद्यालय नेहमी कार्यरत असते. प्राध्यापकांच्या संशोधनाला प्रोत्साहन मिळावे या हेतूने कोयना एज्युकेशन सोसायटीने चार प्राध्यापकांना लघु संशोधन प्रकल्प मंजूर केले. महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये खेळाविषयी प्रेम निर्माण व्हावे म्हणून कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्यावतीने कुस्तीच्या स्वतंत्र स्पर्धा भरवण्यात आल्या. विद्यार्थ्यांवर पुरोगामी विचारांचे संस्कार व्हावेत म्हणून महाराष्ट्रातील नामवंत वक्त्यांच्या भाषणाचे आयोजन केले होते.

महाविद्यालयास ए प्लस ग्रेड प्राप्त झाल्यामुळे शिवाजी विद्यापीठाने महाविद्यालयास लीड कॉलेज म्हणून नेतृत्व करण्याचा सन्मान दिला. D. B. T. Star college रिव्ह्यू मीटिंग कोईमतुर येथे संपन्न झाली. त्यामध्येही महाविद्यालयाला 'अ' श्रेणी मिळाली. समन्वयक म्हणून प्रा. डॉ.सौ. एम. आर. सपकाळ यांनी काम पाहिले.

प्रा. डॉ. विनायक राजूत व त्यांचे संपादक मंडळ 'कोयनातीर'चा अंक दर्जेदार होण्याच्या दृष्टीने प्रयत्न करत आहेत. आपण नियतकालिकाचे अवलोकन केल्यास महाविद्यालयाचे आणि आपले ऋणानुबंध अधिक दृढ होतील. कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे आश्रयदाते आणि पाटण तालुक्याचे भाग्यविधाते माजी मंत्री आदरणीय श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर यांचे सहकार्य व प्रेरणा महाविद्यालयास नेहमीच लाभते. पाटण तालुक्याचे संयमी नेतृत्व श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर यांचे युवकांना नेहमीच मार्गदर्शन लाभते. कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे अध्यक्ष डॉ. सोपानराव चव्हाण, उपाध्यक्ष मा.प्रकाशराव पाटील, जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, जॉईंट सेक्रेटरी डॉ. सुहास देशमुख, संस्थेचे युवा संचालक श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर, मा. संजीव चव्हाण सर्व संचालक व हितचिंतक, आजी-माजी विद्यार्थी, पालक, प्राध्यापक, प्रशासकीय सेवक यांचे सहकार्य मिळत आहे आपल्या सर्वांच्या सहकार्याबद्दल धन्यवाद !!!

विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांनी भारलेला हा अंक निश्चितच आपल्या मनाला स्पर्शून जाईल. संपादक मंडळाने हा अंक परिश्रमपूर्वक तयार केला आहे. त्याबद्दल संपादक मंडळ व साहित्यप्रेमी विद्यार्थी या सर्वांचे हार्दिक अभिनंदन ! आपणा सर्वांना पुढील शैक्षणिक वर्षासाठी खूप खूप शुभेच्छा धन्यवाद !!!

डॉ. एस. डी. पवार
प्राचार्य, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

प्रगतीच्या पाऊलखुणा : सन-२०२३-२४

- ❑ The college received an A+ grade with a CGPA of 3.35 in the 4th cycle of NAAC accreditation.
- ❑ २०२३- २४ महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग व महाराष्ट्र माहिती व तंत्रज्ञान सहायता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने करिअर कट्टा राज्यस्तरीय स्पर्धेमध्ये सातारा जिल्ह्यातील उत्कृष्ट महाविद्यालय पुरस्कार आणि उत्कृष्ट प्राचार्य म्हणून डॉ. एस. डी. पवार यांचा सन्मान
- ❑ **Add-on Course**
ग्रंथालय व्यवस्थापन
 - Communicative English
 - Modi Lipi
 - Apiculture (Bee Keeping and management)
 - Analysis of soil and portable water and its importance
 - मुलाखतीची पूर्वतयारी
 - कार्यालयीन पत्रव्यवहार
 - Syber Security
 - E-Banking
 - IBPS
 - MS- XCL
 - Share Marketing
 - Human rights
- ❑ **Skill based corse**
 - Fashion Designing
 - AC technician
 - Personal Beauty culture
 - Foundation course in competitive Examination
 - Web app development by using web technology
 - Carrier kata for IAS
 - Photography
 - General duty assistant
 - Employability with Empathy for Girls
 - Share Market
 - Radio jockey
 - Introductory Medicinal and Aromatic Plant
- ❑ नव्याने चालू करण्यात आलेले सरकारमान्य कोर्सेस
1) Commmins chif 2) AI Developes
Maharashtra Knowledge Corporation Limited (MKCL) अंतर्गत कोर्स
1) Tally Prime with GST 2) C & C++ Programming 3) Graphics Design 4) Klic English 5) Data Entry & Data Mgt. 6) Advanced Excel 7) Python 8) CorelDraw / Adobe 9) Soft Skill 10) IT Hardware & Networking 11) BFSI / Retail Mgt. 12) Java 13) Video Editing 14) Digital Freelancing 15) Cyber Security 16) Google Workspace 17) Mobile App Development, etc.
- ❑ **आयोजन**
 - National Conference on Bhasha evam Sanskriti: Dynamics of Culture in Marathi, Hindi, and English
 - National Conference on Resource Planning and Management for Sustainable Development
- ❑ **अग्रणी महाविद्यालय अंतर्गत कार्यशाळा**
 - नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार स्त्री जीवनाचा अभ्यास
 - Digital marketing
 - Research Methodology
 - स्थानिक इतिहासातील शिल्पांचे महत्व
 - Designing and Maintenance of Aquarium
 - To know the basic knowledge of food processing to the students
 - सृजनात्मक लखन कार्यशाळा
 - Data Science using mathematics
- ❑ **अभिनंदनीय निवड / पुरस्कार**
 - प्रो. डॉ. पी. जे. ऐवळे • प्रा. डॉ. डी. एस. पाटील
 - प्रा. डॉ.एम. आर. सपकाळ • प्रा. डॉ. एस एस तडाखे
 - प्रा. डॉ. सौ. एच.व्ही.काटे • प्रा. डॉ. जी. एस. पट्टेबहादुर
 - प्रा. डी. डी. थोरात • प्रा. डॉ. एस. पी. पाटील
 - प्रा. एस. डी. गायकवाड • प्रा. विशाल कांबळे
- ❑ **पुस्तक लेखन संपादन**
 - प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे • प्रा. डॉ. पी. वाय. फडणीस
 - प्रा. डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे • प्रा. सौ. अश्विनी माने
- ❑ **कोयना एज्युकेशन सोसायटीकडून लघुसंशोधन प्रकल्प मंजूर**
 - प्रा. डॉ. विनायक राऊत • प्रा. मारुती अलदार
 - प्रा. तुषार महाले • प्रा. आयेशा आतार
- ❑ **दौलत नियतकालिक वैयक्तिक पारितोषिके - २०२१-२२**
 - श्रीमती अमृता श्रीरंग जाधव, हिंदी, व्यक्तिचित्र रेखाचित्र - प्रथम
 - श्रीमती प्रियंका सालुंखे, हिंदी, वैचारिक लेखन - चिंतनपर आलेख - प्रथम
 - श्रीमती वैभव जी जंगम, हिंदी, माहितीपर लेखन - सुचनालेख- प्रथम
 - श्री. तुषार नरेद्र शिंदे, मराठी, कहानी-नकार-द्वितीय
 - श्रीमती ऋतुजा तुकाराम मगदूम, इंग्रजी, माहितीपर लेखन - द्वितीय
 - श्रीमती मेघा गणेश शिंदे, कलाकौशल्य, रंगचित्र - द्वितीय

- श्रीमती स्मिता लक्ष्मण जगताप, मराठी, आत्मकथनपर लेखन, आत्मकथा - तृतीय
- श्रीमती रोहिणी बबन पानस्कर, संस्कृत, माहितीपर लेखन - प्रोत्साहनपर
- ❑ **State Level Competition Award**
 - नमीरा सावर्डेकर - B.Com. - IT - राज्यस्तरीय स्पर्धा संशोधन लेख सादरीकरण प्रथम क्रमांक
 - बेस्ट स्टार अवॉर्ड संशोधन लेख सादरीकरण प्रथम क्रमांक, फलटण
 - पल्लवी संतोष सुतार आणि ओंकार पवार- B.Com. -IT-Quiz Competition द्वितीय क्रमांक, फलटण
 - राणी कदम- B.Com.-IT - Poster Presentation द्वितीय क्रमांक, फलटण
 - शेजल मोरे- B.Com. - IT - Poster Presentation तृतीय क्रमांक, फलटण
 - पूनम चव्हाण- B.Com. - IT - Best Star Award, फलटण
 - पटेल धनी कांतीलाल- M.Sc. II - State Level Chemistry Talent Search Examination 2024 (संभाजीनगर)
- ❑ **State Level Poster & Model Presentation, Quiz Competition & Web Design Event B. C. A. Prize winner**
 - Jeevan Pawar B. C. A. III
 - Mangesh Koli B. C. A. II
 - Raj Chavan B. C. A. II
 - Rohan Shewale B. C. A. II
 - Rohit Mane BCA- II
 - Tushar Sankpal BCA-III
- ❑ **NCC विभाग**
 - पूजा जितेंद्र जाधव - नवी दिल्ली येथे झालेल्या RDC परेड मध्ये सहभाग
 - बी सर्टिफिकेट - १२ • सी सर्टिफिकेट-१४
 - सैन्यदल भरती -०२ ओंकार पवार, वेदांत साळुंखे
 - मॉक ड्रिल व वाघा बॉर्डर प्रत्यक्षिक
- ❑ **आविष्कार संशोधन स्पर्धा -**
 - चंद्रिका दिलीप संकपाळ - B.Sc- I - Botany आविष्कार संशोधन स्पर्धेत सातारा जिल्ह्यात प्रथम
- ❑ **विद्यापीठ स्तरीय कार्यशाळा**
 - बी.एस्सी.भाग दोन गणितशास्त्र अभ्यासक्रम कार्यशाळा
- ❑ **विविध कार्यक्रम**
 - १. समाजप्रबोधनपर व्याख्याने २. मतदार नोंदणी
 - ३. प्रोग्रॅम ऑन कोड ऑफ कंडक्ट ४. रॅगिंग प्रतिबंधक

कायदा ५. राजर्षी शाहू महाराज जयंती ६. एड्स जाणीव जागृती ७. संविधान दिन ८. महिला दिन ९. यशवंतराव चव्हाण स्मृतिदिन १०. महिला सबलीकरण तारुण्यभान व पोस्टर प्रेझेंटेशन ११. विषयावर तज्ञ व्यक्तिचे मार्गदर्शन १२. जागतिक लोकसंख्या दिन १३. विविध व्याख्याने १४. IQAC फेस्टिवल १५. करिअर कौन्सिलिंग १६. जेंडर इक्विटी १७. महिला सबलीकरण १८. विविध राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय दिवस १९. राष्ट्रीय-आंतरराष्ट्रीय महापुरुषांची जयंती/पुण्यतिथी २०. आरोग्य शिबिर २१. रक्तदान शिबिर २२. क्रीडा स्पर्धा २३. शैक्षणिक प्रबोधनपर व्याख्यान २४. पर्यावरण संवर्धन जनजागृती २५. शैक्षणिक सहली २६. फील्ड व्हिजिट २७. स्वातंत्र्य दिन २८. प्रजासत्ताक दिन २९. संस्था वर्धापन दिन ३०. विविध गुणदर्शन ३१. पारंपरिक वेशभूषा दिन ३२. टेक्निकल फिस्ट ३३. विविध मान्यवरांच्या जयंती/पुण्यतिथी व महत्वाचे दिन साजरे इत्यादी विविध प्रकारचे उपक्रम महाविद्यालय स्तरावर राबविण्यात आले.

❑ **क्रीडा विभाग राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्पर्धा सहभाग**

- कु पूनम मोरे अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ बॉक्सिंग स्पर्धा शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
- कु समृद्धी मोरे अखिल भारतीय अंतर विद्यापीठ बॉक्सिंग स्पर्धा शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
- श्री राकेश राठोड अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
- सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धा महिला गट सर्वसाधारण विजेतेपद
- सातारा विभागीय ग्रीको रोमन कुस्ती स्पर्धा पुरुष गट सर्वसाधारण विजेते विभागून
- Satara Zonal Boxing 92+category
- Mr. Pranav Sawant B A-I got Gold

❑ **भौतिक सुविधा**

- संपूर्ण महाविद्यालयात सौरउर्जा प्रकल्पातून हरितउर्जा कार्यान्वित
- वातानुकूलित भव्य ऑडिटोरियम
- संगणकीकृत लायब्ररी • सुसज्ज प्रयोगशाळा
- भव्य क्रीडासंकुल • भाषा प्रयोगशाळा
- विद्यार्थी सुविधा केंद्र • ओपन जीम
- मल्टीमीडिया सेंटर
- आय.सी.टी. सुविधायुक्त क्लासरूम

❑ **एकूण विद्यार्थी संख्या :- २०३४**

मुले - ८३९
मुली - ११९५

कोयना एज्युकेशन सोसायटी, पाटण बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

कोयनातीर
सन २०२३-२०२४

महाविद्यालय विकास समिती

- * मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर
अध्यक्ष, व्यवस्थापन समिती
- * मा. संजीव चव्हाण
प्रतिनिधी, व्यवस्थापन समिती
- * मा. डॉ. एस्. डी. पवार
प्राचार्य, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- * प्रा. डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे
प्रा. डी. डी. थोरात
- * प्रा. डॉ. एस्. पी. पाटील
अध्यापकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी
- * प्रा. डॉ. डी. एस. डांगे-पाटील
प्राचार्य नियुक्त अध्यापक प्रतिनिधी
- * श्री. पी. एल. जाधव
अध्यापकेतर प्रतिनिधी
- * डॉ. एच. व्ही. देशपांडे
शिक्षण क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * सत्यजीत रमेश जाधव
उद्योग क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * प्रा. डॉ. जमीर मोमीन
संशोधन क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * मा. अमित अशोक कुलकर्णी
समाजसेवा क्षेत्रातील तज्ज्ञ
- * श्री. जीवन पवार, बी.सी.ए. भाग ३
विद्यार्थी संसद सचिव

कोयनातीर : वार्षिक नियतकालिक - प्रकटन

भारत सरकारच्या प्रेस अँड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अँक्ट १९५६ च्या नियम क्रमांक ८ प्रमाणे आवश्यक असलेली माहिती.

प्रकाशन स्थळ	- बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
प्रकाशन काळ	- वार्षिक
प्रकाशक	- डॉ. एस्. डी. पवार, प्राचार्य
पत्ता	- बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
राष्ट्रीयत्व	- भारतीय
प्रमुख संपादक	- प्रा. डॉ. विनायक राऊत
राष्ट्रीयत्व	- भारतीय
पत्ता	- लायब्ररी चौक, पाटण.
दूरध्वनी	: ९०२१७६९२५६
नियतकालिकाच्या	कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे,
मालकाचे नांव	- बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
	ता. पाटण जि. सातारा,
दूरध्वनी	: ०२३७२-२८३०४७
मुद्रक	- सप्तक प्रिटींग सर्व्हिसेस
पत्ता	- २०३, ओमेगा टॉवर्स, राजारामपुरी ९ वी गल्ली, मेन रोड, कोल्हापूर.
दूरध्वनी	: ०२३१-२५२२८२८
राष्ट्रीयत्व	- भारतीय

मी, प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती माझ्या समजूतीप्रमाणे खरी आहे.

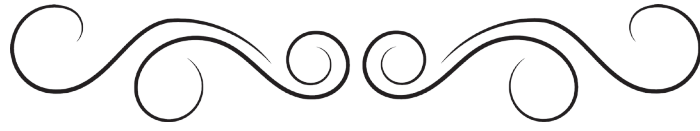
स्थळ - पाटण
दिनांक : २०/०६/२०२४

प्राचार्य, डॉ. एस्. डी. पवार,
प्रकाशक

या अंकातील मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. अंक फक्त खाजगी वितरणासाठी

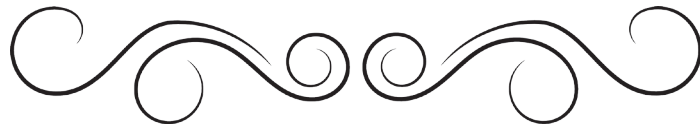

कोयना एज्युकेशन सोसायटी, पाटण

संचालक मंडळ

१. मा. डॉ. सोपानराव हणमंतराव चव्हाण	अध्यक्ष
२. मा. श्री. प्रकाशराव राजाराम पाटील	उपाध्यक्ष
३. मा. श्रीमंत अमरसिंह रणजितसिंह पाटणकर	जनरल सेक्रेटरी
४. मा. डॉ. सुहास देशमुख	जॉईंट सेक्रेटरी
५. मा. श्री. साहेबराव हंबीरराव देशमुख	संचालक
६. मा. श्री. शिलासिंग राजेमहाडीक	संचालक
७. मा. श्रीमंत याज्ञसेन विक्रमसिंह पाटणकर	संचालक
८. मा. श्री. संजीव सोपानराव चव्हाण	संचालक
९. मा. श्रीमंत ऋतुराज प्रतापसिंह पाटणकर	सदस्य

अभ्युत्थारि
सन २०२३-२०२४

भावपूर्ण श्रद्धांजली!

सन २०२३-२४ शैक्षणिक वर्षात जागतिक,
राष्ट्रीय-राज्यस्तरावरील दिवंगत झालेले राजधुरंधर,
नेते, कलावंत, भारतीय सैनिक, शिक्षणतज्ज्ञ,
संशोधक, वैज्ञानिक, साहित्यिक, कोयना एज्युकेशन सोसायटी परिवारातील
सदस्य, सामाजिक कार्यकर्ते, देशभक्त, मान्यवर, विचारवंत, राजकारणी,
शास्त्रज्ञ, गायक, संगीतकार, नाट्य-चित्रपट अभिनेते व
अनेक ज्ञात-अज्ञात व्यक्ती
- या सर्वांना...

भावपूर्ण श्रद्धांजली

मराठी विभाग

वृक्षवल्ली आम्हां सोयरे वनचरें। पक्षीही सुस्वरें आळविती ॥ १ ॥
येणें सुखें रुचे एकांताचा वास । नाहीं गुण दोष अंगा येत ॥ २ ॥
आकाश मंडप पृथिवी आसन । रमे तेथें मन क्रीडा करी ॥ ३ ॥
कंथा कमंडलू देह उपचारा । जाणवितो वारा अवसर ॥ ४ ॥
हरिकथा भोजन परवडी विस्तार । करोनि प्रकार सेवू रुची ॥ ५ ॥
तुका म्हणे होय मनासी संवाद । आपुलाचि वाद आपणासी ॥ ६ ॥

- संत तुकाराम

विभागीय संपादक
प्रा. श्रीगणेश गायकवाड

अनुक्रमणिका

गद्य

१	मराठी संगीत नाटकांचे योगदान	वैष्णवी विजय जाधव	बी.ए. भाग १	संशोधनात्मक	२१
२	श्रम बाजारपेठेत स्त्रियांची मिळकट आणि सहभाग यासाठी २०२३ चे अर्थशास्त्रचे नोबेल	रोहिणी पानस्करी	बी.ए. भाग ३	माहितीपर	२४
३	शेतीची वाट.....शहराकडे	शिवाजी रामचंद्र माने	बी.ए. भाग ३	एकांकिका	२६
४	आमचा पिंट्या	सुप्रिया गणेश शिंदे	बी.ए. भाग २	विनोदी कथा	३१
५	गावकारागिरांच्या कलेला लेखणीद्वारे दिलेला न्याय	संगिता शंकर सुपुगडे	बी.ए. भाग २	पुस्तक परिक्षण	३५
६	मी एक स्त्री	संजना संभाजी मकांबले	बी.ए. भाग २	ललितपर लेख	३७
७	मी केलेला प्रवास	बंदिशा मिलिंद माने	बी.ए. भाग २	प्रवास वर्णन	४०
८	वंशाची पणती	दिव्या अशोक देसाई	बी.कॉम. भाग १	माहितीपर	४२
९	आयुष्य एक संघर्ष	मंगेश श्रावणा सोनावले	बी.ए. भाग ३	वैचारिक	४४

पद्य

१	आयुष्याच्या वाटा	मंगेश श्रावणा सोनावले	बी.ए. भाग ३	३४
२	बदलता काळ	निकीता कोळेकर	बी.कॉम. भाग १	३४
३	आपण नक्की कसे वागतो?	स्वप्नीशा भरत पानस्करी	बी.ए. भाग ३	४६
४	माय माऊली	प्राजक्ता कीर्तन पवार	बी.कॉम भाग १	४६
५	आयुष्य	सानिका रघुनाथ मोळावडे	बी.ए. भाग २	४७
६	माझ्या शेवटच्या हाकेला	तेजश्री प्रकाश जामदार	बी.ए. भाग २	४७
७	बालपण	गायत्री शंकर सावंत	बी.सी.ए. भाग १	४८

“मराठी संगीत नाटकांचे योगदान”

कु. वैष्णवी विजय जाधव, बी.ए. भाग १

(संशोधनात्मक)

ययाती-देवयानी, शर्मिष्ठा आणि कचदेव यांच्यातील वैचारिक संघर्ष या नाटकात प्रभावीपणे रंगवण्यात आला आहे. जितेंद्रबुवा अभिषेकींच्या गायकीची जादू या नाटकात अनुभवयास मिळते. या नाटकातील ‘हे सुरांगो चंद्र ब्हा’ हे पद आजही मराठी तरुण मनाला भुरळ घालताना दिसत आहे. आजचे तरुण ‘हे सुरांगो चंद्र ब्हा’ या रिंगटोन, साऊंड क्लिप, रील्स द्वारे, व्हाट्सअप, फेसबुक, इंस्टाग्राम अशा सोशल मिडियावर आपल्या देवयानीला साद घालताना पहावयास मिळत आहेत.

नाटक हा मराठी साहित्याचा आणि मराठी मनाचा एक अमूल्य ठेवा आहे. साहित्य, विद्या, कला, संगीत आणि शास्त्र यांचा एकत्र संगम म्हणजे नाटक. नाटक हा एक अभिजात साहित्य प्रकार तर आहेच त्याचबरोबर एक सांस्कृतिक आविष्कारही आहे. नाटकांचे संगीत नाटक, प्रायोगिक नाटक आणि व्यावसायिक नाटक असे मुख्य तीन प्रकार आहेत. यातील ‘संगीत नाटक’ या विषयी आपण थोडक्यात माहिती घेवूया.

१९४३ साली रंगमंचावर आलेल्या विष्णूदास भावे यांच्या ‘सिता स्वयंवर’ या नाटकाने मराठी संगीत नाट्यपरंपरेची प्राणप्रतिष्ठापना झाली. परंतु बळवंत पांडुरंग उर्फ अण्णासाहेब किर्लोस्कर यांच्या १८८० च्या ‘संगीत शाकुंतल’ या नाटकाने मराठी रंगभूमीला एक नवी ओळख करून दिली. संगीत नाटक ही मराठी भाषेने जगाला दिलेली एक देणगी आहे.

१८८० ते १९८० शंभर वर्षांच्या संगीत नाटक परंपरेत १८८० ते १९१० हा कालखंड किर्लोस्कर, देवल काळ म्हणून ओळखला जातो, १९१० ते १९३० हा काळ खाडिलकर-बाल गंधर्व काळ म्हणून ओळखला जातो, १९३० ते १९६० हा कालखंड अत्रे-रांगणेकर काळ म्हणून ओळखला जातो. तर १९६० ते १९८० हा काळ गोखले-कानिटकर काळ म्हणून ओळखला जातो. शेवटच्या या वीस वर्षांच्या गोखले कानिटकर या काळात भास्कर बुवा बखले, गोविंदराव टेंभे, मास्टर कृष्णराव, पंडित राम मराठे, पंडित जितेंद्र अभिषेकी, छोटा गंधर्व, केशवराव भोळे असे दिग्गज संगीतकार लाभल्याने मराठी नाटक समृद्ध झाले. नांदी, सुचक पद, कथानक आणि पदे हा मराठी संगीत नाटकांचा आकृतीबंध आपणाला पाहायला मिळतो.

नारायण..... नारायण.....

या शब्दाच्या उच्चाराने आपल्या डोळ्यासमोर एक व्यक्तिरेखा साकारते ती म्हणजे नारद मुनी. नारदांची ख्याती तर जगद्विख्यात आहे. वैकुंठ नगरीत विष्णुपती लक्ष्मीने आयोजित केलेल्या हळदी-कुंकवाच्या समारंभात कैलास पत्नी माता पार्वतीच्या बाबतीत घडलेल्या

मानापमानाच्या प्रसंगावर आधारलेले नाटक म्हणजे 'जय जय गौरीशंकर'. विद्याधर गोखले यांच्या १९६६च्या या नाटकातील

नाटायणा... रमा... रमणा... मधुसूदना...
मनमोहना...

करुणा घना... नाटायणा... रमा... रमणा
धाव आता श्रीहरी झडकरी बलसागर गोविंदा
तुझीया चरणी सादर वंदन करितो परमानंदा
देप्रसादा व्यंकटेशा जगताच्या आनंदा
नाटायणा... रमा... रमणा ॥१॥
अहिंसो परमो धर्मस्थ, हिंसा परम तपः ।
अहिंसा परम सत्यम्, यतो प्रवर्तते॥

महाभारतातल्या या श्लोकात अहिंसेला सर्वश्रेष्ठ मानले गेले आहे. १९३१ साली प्रदर्शित झालेल्या विनायक दामोदर सावरकर लिखित 'संन्यस्त खडग' या संगीत नाटकात शाक्यांचे सेनापती विक्रमसिंह आणि गौतम बुद्ध यांच्यातील विलक्षण संवादरूपी प्रवेशावर रंगणाच्या या नाटकात अहिंसा तत्त्वज्ञानाशी संबंधित वादविवाद आहेत. नाटकातील प्रेममय ठेवीच्या पदाने गेली नऊ दशके मराठी मनात रुंजी घातलेली आहे.

मर्मबंधातली ठेव ही प्रेममय
ठेवी जपोनी सुखाने दुखवी जीव ॥४॥
हृदयाहूनी जीव लोभी अतिहा, मकरंद ठेवा लुटण्यासी
आला..

बांधी जीवाला सुखाशा मनी आली...॥१॥

१९६४ साली वसंत कानेटकारांचं असंच एक अविस्मरणीय नाटक मराठी रंगभूमीवर आलं ते म्हणजे 'मत्स्यगंधा'. या नाटकाचे कथानक महाभारतातील असून शंतनू राजाची पत्नी सत्यवती अर्थात मत्स्यगंधा ही पराशर ऋषींच्या प्रेमात पडते परंतु पराशर ऋषींच्या नकारामुळे प्रेमभंग झालेली मत्स्यगंधा इतकी निष्ठुर होते.. इतकी निष्ठुर होते की तिच्या निष्ठुर सूडबुद्धीच्या घातक परिणामावर एक नाटक आकारास येते. पंडित जितेंद्र बुवा अभिषेकी यांच्या संगीत साजाची आणि रामदास कामत यांच्या स्वरसाजाची चव या नाटकातील

एका पदातून अनुभवास येते.....

देवा घटचे ज्ञात कुणाला, विचित्र नेमानेम्
कुणी टखडनी धुळीत आणि कुणास लाभे हेम् ॥४॥
मी निष्कांचन निर्धन साधक, वैराग्याचा एक उपासक,
हिमालयाचा मी तो यात्रिक
मनात माझ्या का उपजावे संसाराचे प्रेम ॥१॥

१९६७ साली आणखी एका अभिजात नाटकाने मराठी साहित्यसृष्टीत मोलाची भर घातली. ते नाटक म्हणजे पुरुषोत्तम दारव्हेकर लिखित 'कट्यार काळजात घुसली'. २४ डिसेंबर १९६७ रोजी या नाटकाचा पहिला प्रयोग झाला. दोन घराण्यातील गायकीच्या संघर्षावर या नाटकाचे कथानक आधारलेले असून कथानकापेक्षा हे नाटक लोकप्रिय झाले ते त्यातील पदांमुळे. मुरलीधर शाम, घेई छंद मकरंद, तेजो निधी लोहगोल, सुरत पिया की, लागी कलेजवा कटार, दिन गेले भजनाविन सारे ही पदे आजही नव्या पिढीला ठेका धरायला लावतात. नाटकाच्या वाढत्या लोकप्रियतेमुळेच एस्सेल व्हिजन कंपनीने १९१५ साली या नाटकावर चित्रपट निर्मिती केली. या संगीत नाटकातील 'घेई छंद मकरंद' हे पद

घेई छंद मकरंद, घेई छंद मकरंद
प्रिय हा मिलिंद, मधुसेवनानंद, स्वच्छंद हा धुंद ॥४॥
मिटता कमलदल, होई बंदी हा भुंग
परि सोडिना, ध्यास, गुंजनात दंग ॥१॥

१९६६ साली वि. वा. शिरवाडकर लिखित 'ययाती आणि देवयानी' हे नाटक रंगभूमीवर आले. मराठी साहित्य आणि रंगभूमीवरील हे एक महत्वाचे नाटक ठरले. हे नाटक म्हणजे खाडीलकरांच्या 'विद्याहरण' नाटकाचा पुढील भाग आहे. ययाती-देवयानी, शर्मिष्ठा आणि कचदेव यांच्यातील वैचारिक संघर्ष या नाटकात प्रभावीपणे रंगवण्यात आला आहे. जितेंद्रबुवा अभिषेकींच्या गायकीची जादू या नाटकात अनुभवासास मिळते. या नाटकातील 'हे सुरांनो चंद्र व्हा' हे पद आजही मराठी तरुण मनाला भुरळ घालताना दिसत आहे. आजचे तरुण 'हे सुरांनो चंद्र व्हा' या रिंगटोन, साऊंड क्लिप, रील्स द्वारे, व्हाट्सअप, फेसबुक, इंस्टाग्राम अशा सोशल मिडियावर आपल्या देवयानीला

साद घालताना पहावयास मिळत आहेत.

चांदण्याचे कोश माझ्या प्रियकटाला पोहोचवा,

हे सुरांगो चंद्र व्हा ॥धृ॥

वाट एकाकी तमाची, हटविलेल्या माणसाची

बटुनी आकाश ताटे, अमृताने न्हाहवा ॥१॥

सत्ता, शराब आणि पैसा यांची नशा कधी न कधी उतरते पण धर्माची नशा? हिच्यासारखी वाईट गोष्ट या जगात दुसरी नाही. दुर्दैवाने आज हीच नशा राजकीय महत्वाकांक्षेचा आधार बनताना दिसत आहे. 'माणुसकीचं बोट धरून जेव्हा धर्म चालतो तेव्हा पृथ्वीवर स्वर्ग उतरल्याचा भास होतो पण जेव्हा नुसत्या धर्माचे बोट धरून माणूस चालायला लागतो तेव्हा स्वर्गाचा नरक व्हायला फारसा वेळ लागत नाही'. १९४७ च्या भारत पाकीस्तान फाळणीच्या पार्श्वभूमीवर दोन मित्रांच्या अतूट मैत्रीवर साकारलेला विवेक - अविवेकाचा लढा म्हणजे

१९७२ चे 'हे बंध रेशमाचे' हे नाटक. रणजीत देसाई लिखित या नाटकातील शांता शेळके यांचे एक पद ...

‘अक्सर लोग काँटों की बात करते हैं,

अक्सर लोग काँटों की बात करते हैं,

हमे तो फूलों से जख्म हैं’

मज फुल ही रुतावे, हा दैवयोग आहे,

काटा रुते कुणाला ॥धृ॥

सांगू कशी कुणाला, कळ आतल्या जीवाची

चीरदाह वेदनेचा, मज शाप हाच आहे. ॥१॥

काही करू पाहतो, रुजतो अनर्थ तेथे

माझे अबोलणे हे विपरीत होत आहे ॥२॥

अशा रीतीने नाट्य परंपरेतील संगीत नाटक हे एक सुवर्णपान खरोखरच एक प्रकारची वाङ्मयीन देणगी आहे असे म्हणायला हरकत नसावी.

मराठी नाटकाची पूर्वपरंपरा

“श्रम बाजारपेठेत स्त्रियांची मिलकत आणि सहभाग यासाठी २०२३ चे अर्थशास्त्राचे नोबेल”

रोहिणी पानस्कर, बी.ए. भाग ३ - अर्थशास्त्र विभाग

(माहितीपर)

क्लोडिया गोल्डिन यांना या वर्षाचे अर्थशास्त्राचे नोबेल पुरस्कार जाहीर झाले. त्यांनी श्रम बाजारातील स्त्री-पुरुष असमानतेवर संशोधन करून स्त्रियांच्या श्रम बाजारातील कमी सहभागाची कारणे शोधून काढण्याचे महत्त्वपूर्ण काम केले. गोल्डिन या हार्वर्ड विद्यापीठात अर्थशास्त्राच्या प्राध्यापिका आहेत. तसेच १९८९ ते २०१७ पर्यंत नॅशनल ब्युरो ऑफ इकॉनॉमिक रिसर्च च्या अमेरिकेच्या अर्थव्यवस्था विकास कार्यक्रमाच्या संचालक पदीही कार्यरत होत्या. अर्थशास्त्रामध्ये नोबेल पुरस्कार पटकावणाऱ्या क्लोडिया गोल्डिन या तिसऱ्या महिला ठरल्या आहेत. महिलांच्या श्रम बाजारातील परिणामाबाबत समाज वृद्धिंगत केल्याबद्दल त्यांना हा पुरस्कार जाहीर करण्यात आला आहे.

अल्फ्रेड नोबेल यांनी डायनामाइटचा शोध लावला ज्यामधून प्रचंड संपत्ती मिळवली १८९५ मध्ये स्वतःचे मृत्युपत्र लिहिताना नोबेल यांनी उल्लेखनीय कार्य करणाऱ्या पाच क्षेत्रातील मान्यवरांचा सन्मान करण्यासाठी संपत्तीतला महत्त्वपूर्ण वाटा दान केला. दरवर्षी १० डिसेंबर रोजी नोबेल यांच्या मृत्युदिनी नोबेल पुरस्कारांचे वितरण नॉर्वे येथे केले जाते.

अल्फ्रेड नोबेल यांचे स्मरणार्थ नोबेल फाउंडेशन स्वीडन यांच्याकडून जागतिक स्तरावर रसायनशास्त्र, भौतिक शास्त्र, वैद्यक शास्त्र, साहित्य आणि शांतता यासाठी दरवर्षी नोबेल पुरस्कार द्यायला सुरुवात झाली. याची सुरुवात १९०१ पासून झाली मात्र त्यावेळी अर्थशास्त्र हा विषय यामध्ये समाविष्ट नव्हता १९६९

मध्ये बँक ऑफ स्वीडन या स्वीडन च्या मध्यवर्ती बँकेला तीनशे वर्षे पूर्ण झाल्याच्या सन्मानार्थ स्वीडन बँकेने नोबेल फाउंडेशनकडे काही रक्कम जमा केली आणि त्या रकमेच्या व्याजातून अर्थशास्त्र या विषयांमध्ये जागतिक स्तरावर उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्या व्यक्तींना नोबेल पुरस्कार द्यायला सुरुवात झाली या पुरस्काराचे

स्वरूप प्रशस्तीपत्र, मेडल आणि दहा लाख डॉलर मानधन असे आहे. अर्थशास्त्रासाठी दिला जाणारा नोबेल पुरस्कार रॉयल्स स्वीडिश अकॅडमी कडून स्टॉकहोम येथे दरवर्षी दिला जातो. हा पुरस्कार वितरण सोहळा १० डिसेंबर रोजी नॉर्वे मधील ओस्लो आणि स्वीडनच्या स्टॉकहोम या शहरांमध्ये पार पडतो.

क्लोडिया गोल्डिन यांना या वर्षाचे अर्थशास्त्राचे नोबेल प्राईज जाहीर झाले. त्यांनी श्रम बाजारातील स्त्री-पुरुष असमानतेवर संशोधन करून स्त्रियांच्या श्रम बाजारातील कमी सहभागाची कारणे शोधून काढण्याचे महत्त्वपूर्ण काम केले. गोल्डिन या हार्वर्ड विद्यापीठात अर्थशास्त्राच्या प्राध्यापिका आहेत. तसेच १९८९ ते २०१७ पर्यंत नॅशनल ब्युरो ऑफ इकॉनॉमिक्स रिसर्चच्या अमेरिकेच्या अर्थव्यवस्था विकास कार्यक्रमाच्या संचालकपदीही कार्यरत होत्या. अर्थशास्त्रामध्ये नोबेल पुरस्कार पटकावणाऱ्या क्लोडिया गोल्डिन या तिसऱ्या महिला ठरल्या आहेत. महिलांच्या श्रम बाजारातील परिणामाबाबत समाज वृद्धिंगत केल्याबद्दल त्यांना हा पुरस्कार जाहीर करण्यात आला आहे. श्रम बाजारात महिलांची भूमिका समजून घेणे समाजासाठी महत्वाचे आहे. भविष्यात याबाबत कोणते अडथळे दूर करावे लागतील, नोकरीच्या ठिकाणी महिला आणि पुरुष यांच्या कमाईत बरीच तफावत असती, शिक्षण आणि व्यवसायावरून कमाईतील हा फरक पूर्वी दाखवून दिला जायचा परंतु यंदा आर्थिक विज्ञान पुरस्कार विजेत्या क्लोडिया गोल्डिन यांनी दाखवून दिले की एकाच व्यवसायात असलेल्या स्त्री आणि पुरुष यांच्या कमाईत तफावत आढळते त्यातही महिलेला पहिले मूल झाल्यानंतर ही तफावत प्रकर्षाने जाणवते.

क्लोडिया गोल्डिन यांनी केलेल्या संशोधनाचे निष्कर्ष खालील प्रमाणे सांगता येतील आणि महत्त्वपूर्ण बाब म्हणजे हे संशोधन करत असताना त्यांनी भारताचाही अभ्यास केलेला आहे.

निष्कर्ष:-

- १) स्त्रियांचा श्रम पुरवठ्यातील सहभाग कमीच असतो.
- २) स्त्रियांना मिळणारे उत्पन्न पुरुषांपेक्षा कमी असते.
- ३) पिढ्यान पिढ्या चालत आलेली कुटुंब व्यवस्था,

संगोपनाच्या कौटुंबिक जबाबदाऱ्या यामुळे स्त्रियांना कामासाठी घराबाहेर पडणे दुरापास्त होते.

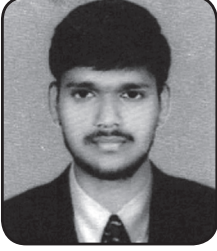
- ४) विसाव्या शतकात स्त्रियांची शैक्षणिक गुणवत्ता पुरुषांपेक्षा वाढत गेली.
- ५) आधुनिक कौशल्य प्राप्त करणे स्त्रियांना सहज शक्य झाले. परिणामी त्यांना रोजगाराच्या संधी प्राप्त होत गेल्या.
- ६) बदलती सामाजिक मूल्ये यामुळे स्त्रियांना संधी उपलब्ध झाल्या.
- ७) गर्भनिरोध आणि कुटुंब नियोजनाला मिळालेली समाज मान्यता यामुळे स्त्रियांचा रोजगारातील सहभाग वाढत गेला.
- ८) बाजाराधिष्ठित व्यवस्था ही नेहमीच विषमतेला कारणीभूत होते.
- ९) पश्चिमात्य देशातही विकासाच्या वाटेवरून जाताना लैंगिक विषमता, आर्थिक विषमता हे गंभीर प्रश्न होते. अविकसित व विकसनशील देशांनी हीच विकासाची मळलेली वाट अवलंबली म्हणून आज भारतासारख्या वेगाने विकसित होणाऱ्या व बलाढ्य बाजारपेठ असणाऱ्या देशात देखील स्त्री-पुरुष समानता प्रत्येक क्षेत्रात जाणवते.
- १०) श्रम पुरवठ्यातील स्त्रियांचा सहभाग- जागतिक निर्देशांकानुसार भारतातील रोजगारात शहरी भागात स्त्री सहभाग ३९.३% तर ग्रामीण भागात २६.४% एवढा आहे. इतकेच नाही तर जागतिक असमानता अहवालात भारतात वेतन निधीतील ८२ टक्के एवढा वाटा पुरुषांमध्ये तर केवळ १८% वाटा स्त्रियांमध्ये विभागला जातो. शेती क्षेत्र आणि औद्योगिक क्षेत्रात स्त्री आणि पुरुषांच्या वेतनामध्ये असमानता अधिक असल्याचे दिसून येते.

शेतीची वाट.....शहराकडे

शिवाजी रामचंद्र माने, बी.ए. भाग ३

(एकांकिका)

आमच्या पठारावर तर त्या पवनचक्यांमुळे जरा चांगले दिवस आले होते , पण मला असे समजले आहे की, त्या पण आता बंद पडणार आहेत आणि जी शेती राहिली आहे तीही हे प्राणी नासधूस करल्यात. आमचेपण भाताचे लय नुकसान झाले ... निम्मे भात गळ्याने पूर्ण झोपविले.... अरे मागच्या वर्षी विकत तांदूळ घ्यायची वेळ आली होती काय सांगू तुला...!

(मुंबई येथील बस थांबापाठीमागून हाक मारल्याचा आवाज येतो.....)

सुधीर अरे सुधीरऐ.....सुधऱ्या.....

सुधीर : आयला कोण आहे....! दीपक तू आहेस होय....!

दीपक : अरे कीती हाका मारतोय तुझे लक्ष कुठे आहे.

सुधीर : अरे गावी जातोय ...गाडी चे बुकिंग चेक करत होतो. आणि काय रे इथे पण नीट बोलावता येत नाही होय. मुंबई मध्ये आहेस तू ...जरा नीट बोलत जा....!

दीपक : ओके... म्हणतो बरे... सुधीरअहो सुधीर साहेब ... कोठे जात आहात आपण ... मज साठी आपला थोडा अमुल्य वेळ मिळू शकेल का...!

(दोघे जण मोठ्याने हसतात)

दीपक : झाली आपली मन शांती ...की अजून हवी आहे?

सुधीर : बास... बाबा.... बास तू तर आमची पक्की.....!

दीपक : अरे मग, मघाशी कीती सुधीर... सुधीर म्हणून हाका मारल्या; पण तुझे लक्ष नव्हते. मग आपला सातारी आवाज काढला... सुधऱ्या... तेव्हा कुठे मागे बघितलास तू..

सुधीर : आपण पाटण तालुक्यातील आहे हे पण लक्षात ठेव जरा!

दीपक : अरे दिल बडा होना चाहिए साताराला गेल्यावर पाटण तालुका सांगायचा ... पण मुंबई मध्ये सातारी आवाज पाहिजे.

दीपक : बरं! ते असू दे अचानक गावाला काय रे? काही कमी जास्त?

सुधीर : नाय रे लग्न आहे भावकीत... आणि ते मंदिराचा कळस पण बसवायचा आहे त्यामुळे जातोय. उद्याची रजा, परवा रविवारी संध्याकाळी परत जीवाची मुंबई.

सुधीर : तू कसा काय का रे आज इकडे? का घरी करमत नाही म्हणून फिरतोस इकडे?

दीपक : नाय रे ! बायकोचा भाऊ आला होता त्याला सोडायला आलो होतो. ट्रॅव्हर्सला आत्ताच बसवले आणि जात होतो तेवढ्यात तू दिसलास म्हणून...

सुधीर : तुझी सासुरवाडी ढेबेवाडी भागातील आहे ना?

दीपक : होय... जांब साठी मेव्हणा आला होता ...बघू काय होतेय का?

सुधीर : ये बर जातो आली बघ ट्रॅव्हर्स नंतर भेटू. (१५ दिवसांनंतर पाटण एस.टी. स्टॅन्ड परिसरात)

(हाक मारल्याचा आवाज)

अहो सुधीर साहेब मुंबईकर.....अहो सुधीर साहेब मुंबईकर

(दोघे पण हसत..... हसत)

सुधीर : काय रे दिप्या लेका अजून सुधारला नाहीस

दीपक : अरे सुधच्या अजून तू नाही सुधच्या तर मी कसा सुधच्या!

दीपक : चल चहा घेवू मग बोलू.... चल.

सुधीर : हा चल ताक घेवूया.

दीपक : तुला जे आवडेल ते तू घे. मला चहा पाहिजे.

सुधीर : बरं ...बाबा चल. (दोघे हॉटेलमध्ये जातात)

दीपक : आणि हो रे....! तू दोन दिवसात परत जीवाची मुंबई करणार होतास काय झाले. बायको सोडून जावू वाटत नाही का?

(दोघे पण हसतात)

सुधीर : तुला काय बाबा ... तुमच्यासारखे आहे का आमचे. लग्न झाले का बायको बरोबर मुंबई गाठलीस. आमचे तसे नाही.

इकडे आई-वडील, बहिणी, शेती आहे. सगळीकडे लक्ष द्यायला लागते बाबा.

दीपक : होय रे ते आहेच. माझा मोठा भाऊ गावी असतो म्हणून मला जास्त लक्ष द्यायची गरज नसते बघ.

सुधीर : बरं तू कसा काय रे गावी आलास आणि अचानक काय कमी जास्त.

दीपक : अरे जरा एक प्रॉब्लेम झाला होता म्हणून आलो होतो.

सुधीर : काय रे? काय झाले.

दीपक : (जरा गंभीर आवाजात) अरे दादाला पण मुंबईला न्यायचे डोक्यात विचार सुरु आहे.

सुधीर : का रे? असे काय झाले अचानक आणि लक्ष्मण दादा येईल का रे मुंबईला? मला माहित आहे मुंबईला आला तरी दोन दिवसाच्या वर तो तिकडे काही राहत नाही आणि अचानक

मुंबईला डायरेक्ट कसे काय रे !

दीपक : हो रे खरेच रात्री बोलणे झाले आमचे ... बघू काय ते; पण मुंबईला जायचे आहे.

सुधीर : नक्की काय प्रॉब्लेम झाला आहे ते सांग की रे?

दीपक : घरगुती आहे रे ... मी आणि लक्ष्मण दादा मुंबईला जायचे म्हणतोय.

सुधीर : अरे ठीक आहे. पण इथली शेती, घर एवढे सगळे चांगले सोडून आता अचानक मुंबई कशी काय?... आणि लक्ष्मण दादा तयार कसा झाला यायला?... काय समजत नाय बाबा ... तू जरा नीट सांग!

दीपक : अरे कसली शेती.... आणि काय घेवून बसलास ... तुला काही माहित आहे का?

सुधीर : म्हणजे काय झाले बोल तरी काय प्रॉब्लेम झाला आहे. लवकर बोल मला जरा जायचे आहे. फॉरेस्ट ऑफिस मध्ये काम आहे.

दीपक : (आश्चर्य चकीत होऊन) तुझे काय काम आहे रे तिकडे ?

सुधीर : अरे जरा शेतीचा प्रॉब्लेम झाला आहे म्हणून थांबलो होतो इतके दिवस म्हणून फॉरेस्ट ऑफिसमध्ये साहेबांनी बोलावले होते.

दीपक : खरेच.. अरे मी पण त्यासाठी आलो आहे. माझे पण काम आहे.

सुधीर : तुझे काय काम आहे रे?

दीपक : अरे ...काय सांगू तुला? दोन वर्षे झाली शेतीचा प्रॉब्लेम सुरु आहे. लक्ष्मण दादा काही बोलला नाही. अरे ते कसले तरी झोन आपल्या पाटण तालुक्यात सुरु झाले आहेत आणि त्यामुळे प्रॉब्लेम सुरु झाला आहे.

सुधीर : अरे हो... कंझर्वेशन झोन का काही तरी आहे. मला समजले आहे.

दीपक : त्यातच जंगली प्राणी सगळ्या शेतीची पार वाट लावत आहेत. आमच्या कोयना भागात तर खूप जणांच्यावर जंगली प्राण्यांनी हल्ला केला आहे, जखमी केले आहे. आमच्याकडे

माणसे रानात जायला पण घाबरत आहेत. मागच्या वर्षी लक्ष्मण दादावर गव्याने हल्ला केला होता पण थोडक्यात वाचला दादा नाहीतर होत्याचे नव्हते झाले होते. मग आता तूच सांग काय करायचे?

सुधीर : अरे दिण्या! काय बोलू. सेम प्रॉब्लेम आहे आपला. आमच्या पठारावर तर त्या पवनचक्यांमुळे जरा चांगले दिवस आले होते पण मला असे समजले आहे की त्या पण आता बंद पडणार आहेत आणि जी शेती राहिली आहे ती हे प्राणी नासधूस करत्यात. आमचेपण भाताचे लय नुकसान झाले ... निम्मे भात गव्याने पूर्ण झोपविले.... अरे मागच्या वर्षी विकत तांदूळ घ्यायची वेळ आली होती काय सांगू तुला...!

दीपक : काय करायचे आता ... म्हणून तर लक्ष्मण दादाला घेवून मुंबईला यायचे म्हणतोय. कीमान थोडे पैसे तरी मिळतील. आता आपल्याकडे काय शेती टिकत नाही असे वाटतेय बघ...

सुधीर : काय करायचे बोल ... आपली सगळी शेती ही अशी डोंगराजवळ आधी फॉरेस्टवाले फारसा त्रास देत नव्हते रे .. ती लाकडे तोडणारी ... शिकारीवाले यांच्या मागे असत पण आता जंगलाशेजारी आमच्या रानात पण जाऊ देत नाहीत वाटते.

दीपक : अरे ती काय करणार ती त्यांची नोकरी करणार .. त्यांना आदेश असेल तशी करणार त्यांची काय चूक त्यात.

(तेवढ्यात एक वृद्ध माणूस पाहून दोघे पण हाक मारतात)

सुधीर : सरपंच मामा सरपंच मामा

दीपक : या की इकडे ... चहा घेवूया.

सरपंच मामा : अरे.... दोघे म्हमईकर एकत्रकाय पार्टीचा बेत हाय का...!

सुधीर : न्हाय मामा ... तसं नाही भेटलो इथ

म्हणून चहा घेतुय.

दीपक : बरं हाय का मामा? चहा घ्या...!

सरपंच मामा : आरं.. आमचं काय चाललंय तुम्ही हायसं ना बरे ... लक्ष्मण काय म्हणतुय.

दीपक : हाय की बरे बर तुम्ही इकडे कुठ आज ... ऊस गेला का तुमचा?

सरपंच मामा : हो... घालवला म्हणायचं दुसर काय... जरा फारीस्ट मध्ये आलू होतु.. जरा काम होतं.

सुधीर : का.. वो...! तुमचं काय काम....?

सरपंच मामा : आरं.. माग एकाला गव्याने मारले होते. त्याचं काहीतरी नुकसान भरपाई त्याच्या घरातल्यांना मिळणार असे साहेब बोलले होते म्हणून भेटायला आलो होतो.

दीपक : अस व्हय ... आणि शेतीची नुकसानी त्याची काय भरपाई मिळते का? तुमच्या रानात येतात का प्राणी?

सरपंच मामा : आरं.. बाबा ती जंगली जनावरे हायेत ... त्यांना काय माहिती ही कुणाची रानं हायेत म्हणून! घूसत्यात आणि करत्यात त्यांना वाटेल तसे आपण काय करणार...!

सुधीर : मामा सगळी कंटाळलीत वो ... या सगळ्यावर करा काही तरी ... जरा बघा की..!

सरपंच मामा : (शांतपणे बोलतात) लेकानू ... रातीचा दिवस करून ... रानात ही पिके जगवतू आमीरातीला पाणी पाजाय जायचे .. खत टाकायची आणि हे हिरवं सपान जवा पूरं हुईल आसं वाटतेय ...तवा कुटून तरी गवा.... कधी तरी रान डुकर यांचा कळप येतुया आणि या सपनाचा पाक चुराडा करून जातुया.. बाळानू काय करायचे.... आर खावा की तुम्ही पण जाताना सगळी नासधूस करत्यात हाताला काय बी लागत न्हाय...!

(सगळेच शांत होतात हलकेच डोळ्याच्या कडा ओल्या होतात)

सरपंच मामा : आणि दुसरे हाय की... रातीच्या मुक्कामाला जायचे तर वेगळीच भीती हाय..!

दीपक : काय वो मामा.. ?

सरपंच मामा : आरं बाबानु बिबट्या हाय की, रानात राखनीला जाव तर ह्यो बाबा हायेच की कुणावर पण झडप घालतुया.

नागू बाबाच्या डोळ्यादेखत त्याचं रेडकू न्हेल बिबट्याने आणि खिडकीतून सगळी बघत हुती. कुणाचा घास हायका त्या बिबट्या समोर

दीपक : तुमच्याकडे लायसनची बंदूक हाय ना... मग ?

सरपंच मामा : आरं.. बाबा त्याचं नियम येगळं हायती...

सुधीर : मामा खरे सांगा ... ही सगळी जंगले हायती ती कुणाची हायेत ... आणि ती जपली कुणी हायती.

सरपंच मामा : आरं हायती सरकारची म्हणायची आता.... पर एक सांगतू ... ही सगळी जंगले हायती ती तुझ्या माझ्या आजोबा.. पंजोबाने जपली हायेत... आरं त्यांनी झाड लावली.... वाढविली आणि जपली सुधीक. पण आता काय बोलायचे ... आता आणिक कसले .. कसले नियम आले आहेत आपल्याकडे झोन सुरु झालेत.... पर्यावरण राखायचे हाये इथले म्हणून चालत्येय सगळं.. अशी मोठी ...मोठी माणसे म्हणत्यात खरी...!

दीपक : पण मामा.. आम्ही कुठे पर्यावरण घालवतोय.. आम्ही आतापर्यंत राखलीच ना ही सगळी जंगलं.

सुधीर : पर्यावरण रक्षण करणे ही आपली जबाबदारी आहे हे मान्य आहे सगळ्यांनाच पण

त्यासाठी माणसांचा बळी का घायचा. जंगले राखतो आम्ही..... पर्यावरण रक्षण पण करतोय की.. पण आमची एकच इच्छा आहे की आम्हाला आमची शेती नीट करू द्या आणि एक केलेल्या शेतीचे या वन्य प्राण्यापासून रक्षण करा.

दीपक : हो..न.. सगळी म्हणतात शेतकरी जंगला पाहिजे... शेतकरी जगाचा पोशिंदा आहे. पण या जाचक नियम आणि अटीमुळे आणि या वन्य प्राण्याच्या त्रासामुळे आमचा शेतकरी जातोय शहरात... कामासाठी ... आणि करतोय पडेल ते आणि मिळेल ते काम आपल्या कुटुंबाच्या पोटासाठी ... त्यांना जगवण्यासाठी.

सुधीर : सरपंच मामा खरेच आहे.... दीपक लक्ष्मणदादाला घेवून मुंबईला जातोय कामासाठी.

सरपंच मामा : (धक्का बसल्यागत) काय रे खर हाय व्हय? ... आणि लक्ष्मण झाला का तयार जायला ?

दीपक : हो... पण अजून चालत्येय.

सरपंच मामा : काय रे दुनिया... आरं तुझ्या लक्ष्मणला शेतीचं लय याड हाय.. दिसभर रानात असतुया... गुरं बगतुया तुझा बाप वारल्यावर तेन कीती रानं केली बघ.. सगळ्यात जास्त दूध तुज्या घरातनं जात डेअरीला इतकी गुरं जपतो तो आणि तो इल का मुंबईला ... का अस वागल्यायसा रं...

दीपक : काय सांगू मामा मागच्या वेळेस गोठ्यातील बांधलेली रेणू गाय बिबट्याने नेली डोळ्यादेखत... आई ... दादा ला दोन दिस जेवण गेलं नाही ... कुटवर चालायचे हे आणि काय...? त्या भरपाईसाठी कीती दिवस झाले मागे लागलोय अजून मिळाली नाही तुम्हीच सांगा आता काय करू.....!

सरपंच मामा : ते पण बरुबर हाय म्हणा पण तरी
सुदा लेका.. गड्या आपला गाव बरा..
सुधीर : आमच्या हिकडच्या पवनचक्या पण
बंद करणार आहेत असे कळतंय? खरे
आहे का?
सरपंच मामा : व्हय.... मी पण ऐकलं हाय... पेपरात
पण छापून आलं होतं.
दीपक : मग आता काय करायचे शहरात
काम धंदा बघण्याशिवाय काय उरलंय

हातात....!

(सगळे जण शांत होतात आणि जमिनीकडे पाहू
लागतात...तेवढ्यात हॉटेलमध्ये टी.व्ही.वर 'मेरे देश की
धरती....सोना उगले...उगले हिरे मोती' हे गाणे सुरु
होते आणि सगळे वर बघतात)

सरपंच मामा : (दोघांना बघून) ऐ.. चला रे येताय ना
हापिसात बघू या.. काय होतेय ते...

(आणि तिघेपण उठून चालू लागतात)

आमचा पिंट्या

सुप्रिया गणेश शिंदे, बी.ए. भाग २

(विनोदी कथा)

तसे आमचे अण्णा पण असेच एक पात्र गावात कोणताही कार्यक्रम असू द्या की, मग ते लग्न असो की कोणाच्या मातीचा कार्यक्रम, माईक अण्णाच्या हातात असणार म्हणजे असणार. लग्नाच्या वेळी गंगा... यमुना पासून ते वाजंत्री बहु गलबला न करणे याचाच काय तो त्रास त्या बामणाला. बाकी लग्नाचे सर्व विधी आण्णांच्या माईकच्या हस्तेच होणार. बरं तो तार सूर दोन्ही प्रसंगात एकच बरं का...! म्हणजे बधू पक्षाने मुलीला लवकरात लवकर मंडपात घेवून यावे..... हा सूर आणि बाँडी आणा रे, इकडे लाकडे रचली का नीट.. हा सूर दोन्ही मध्ये भावमयता जेवणात मिठा एवढी पण सापडणार नाही.

आपल्या या बहुरंगी आयुष्यात आपणांस बरीच माणसे भेटत असतात. काही अतरंगी माणसे असतात तर काही कलंदर माणसे असतात; तर काही बिलंदर सुद्धा माणसे आपण अनुभवत असतो. काही लोक आपणास मुखवटाधारी भेटतात तर काही लोक बिन चेहऱ्याची भेटतात. अशी माणसे काही लक्षात राहतात तर काही माणसे तर थेट डोक्यात जातात. काहीतर इतकी धूसर असतात की त्यांना आठवण्यासाठी रक्त आटवयाला लागते की काय अशी शंका मनात येवून जाते. काही प्रसंग घडला तरी डोक्यात येवून जातात आणि त्यांचे जुने भूतकालातील काही प्रसंगांची गोडी ओठांवर हलकेच ठेवून जातात.

तशी आमच्या पण आयुष्यात अशी बरीच माणसे येवून गेली आणि आपल्या कडू-गोड आठवणीने आमच्यापण जीवनाला रसरशीत केले. तसे आमचे अण्णा पण असेच एक पात्र गावात कोणताही कार्यक्रम असू द्या की, मग ते लग्न असो की कोणाच्या मातीचा कार्यक्रम, माईक अण्णाच्या हातात असणार म्हणजे असणार. लग्नाच्या वेळी गंगा... यमुना पासून ते वाजंत्री बहु गलबला न करणे याचाच काय तो त्रास त्या बामणाला. बाकी लग्नाचे सर्व विधी आण्णांच्या माईकच्या हस्तेच होणार. बरं तो तार सूर दोन्ही प्रसंगात एकच बरं का...! म्हणजे बधू पक्षाने मुलीला लवकरात लवकर मंडपात घेवून यावे..... हा सूर आणि बाँडी आणा रे, इकडे लाकडे रचली का नीट.. हा सूर दोन्ही मध्ये भावमयता

जेवणात मिठा एवढी पण सापडणार नाही. एकच सूर ... तो पण जोरकस आवाजात. एवढेच काय एकदा असाच पर गावावरून घरी येत होतो तर माईक वरून अण्णांचा आवाज कानी पडला आणि मला धक्काच बसला अहो अण्णा चक्क कुणाच्या तरी बारश्यात पाळणा गीत म्हणत होते. 'पहिल्या दिवशी जन्मले बाळ..... पुढचे ऐकू येत नव्हते फक्त गावातील बायकांचा कोरस आवाज ठळकपणे ऐकू येत होता. म्हणजे थोडक्यात सांगायचे झाले तर गावातील जे आत्ताचे नवयुवक आहेत त्यांनी त्यांची नावे बहुतेक अण्णांच्या माईक मधूनच गावापर्यंत पोहोचली असण्याची शक्यता नाकारता येत नाही.

अण्णांचा स्वभाव मात्र भोळा कुणाला दुखविणार नाहीत पण बोलायला हयगय मात्र नाही आणि कुणाला कधी काय विचारतील आणि कोणता प्रसंग आहे याचे पण भान कधी कधी नसायचे आणि त्यातून हशा मात्र पिकत असे. शंकर नानाच्या पोर्याच्या लग्नात तर आहेर पुकारत असतानाच जेवायला बसलेल्या पंक्तीतील शंतनू शेठ ला विचारले "शंतू शेठमदटा गोड हाय ना... नव्ह नंतर माणसं वाढली म्हणून पाणी वतलं हुतं जरा ...! बरं हे सगळ माईक वरून बर का! इकडे शंकर नानाला घाम फुटला होता तोपर्यंत आणि दुसऱ्या वेळेस तर एका लग्नात पण असेच जेवणाची पंगत सुरु असताना ज्याने लग्नाला नकार दिलेला पाहुणा जेवायला बसलेला बघून तिथूनच "दादा पाहुणा जेवा.. जेवा.... नोकरी न्हाय म्हणून तुम्ही पोरगी दिली न्हायसा पण

लगीन झालं की आमच्या पोराचे'' बर आवाज मजबूत होताच आणि दुसरे म्हणजे हातात माईक असे त्यांचे गमतीदार प्रसंग असले तरी अण्णांच्या घरातून कोणी रिकामा कधी गेल्याचे आख्या गावाने कधी पाहिले नाही ही मात्र त्यांची खासियत पंचक्रोशीत माहिती असल्याने सगळे जण हे प्रसंग इच्छा असो किंवा नसो हसण्यावारी घेवून जात.

पण हे झाले मोठ्या माणसाचे पण एक जण वस्ताद होता तो गाव काय आणि अण्णा काय सगळ्यांना पुरून उरला होता. तो म्हणजे गणपा आबाचा पिंट्या. मोठी माणसे म्हणतात ना की पोरंगं जरा बिलंदर आहे म्हणून पण आमचा पिंट्या तसा नाही बर का! तर तो कलंदरांचा बिलंदर आहे. बरं पिंट्याच्या गमती जमती असो की काही प्रसंग असो त्यामध्ये पिंट्याचा हात नसतो हा त्याच्या आईचा विश्वास आणि त्या गोष्टीला पूर्ण पिंट्याच जबाबदार हे बाकीच्यांचे मत आणि हे माझ्यामुळे झाले का असा हा त्याचा नेहमीचा भाबडा प्रश्न ... उत्तर कोणाकडेच नसते म्हणायचे.

दोनचार वर्षांपूर्वी एक स्पर्श वायू दुषित रोग आला होता. प्रत्येकाने आपले ज्ञान पाजलून त्याची व्यवछेदक लक्षणे आणि उत्तम आरोग्यासाठी उपाय यावर आपली न वापरली गेलेली बुद्धी खर्ची घातली होती. कारण दुसरे काही कामच नव्हते हो...! बिचारे काय करणार चीनला एका गोष्टीमध्ये मागे टाकण्यासाठी बरेच प्रयत्न ही नक्कीच झाले असतील (सुत्रास समजले असावे....) त्यामध्ये दीप प्रज्वलन आणि आवाजाची कार्यशाळा यासारखे शासकीय स्तरावर सुद्धा मुहूर्त पाहून योग्य स्थळ काळ पाहून असे कार्यक्रम घेतले गेले. आमच्या गावात पण असे प्रयत्न केले गेले. परंतु या ध्वनी उपचार प्रक्रियेत आमचा पिंट्या जरा उशिराने सहभागी झाला होता. त्यामुळे त्याला फक्त एवढेच समजले होते की मोठ्याने आवाज करून या रोग रुपी राक्षसास पळवून लावायचे आहे. तर मग ठरलंपण ऐनवेळी सायंकाळी पिंट्या आणि त्यांच्या चमूचा आवडता चित्रपट सुरू झाल्याने त्यांचा ध्वनी उपचार कार्यक्रम बारगळला आणि रात्री जेवण करून झोपी गेलेल्या आमच्या पिंट्याला अचानक रात्री ? वाजता जाग आली आणि रोग रुपी राक्षसास पळवून लावण्याची बहुदा हीच योग्य वेळ आहे असे

त्याच्या मनामध्ये ठाम ठरले आणि त्याक्षणी.... त्यांनी जवळच असलेल्या मारुती मंदिराची मोठी घंटा वाजविण्यास सुरुवात केली. हा घंटानाद ऐकून रात्रीच्या एक वाजता निद्रिस्त असलेले गाव एका मिनिटात जागे करण्याचा पराक्रम पिंट्याच्या नावे नोंदला गेला हे वेगळे सांगावयास नको .. ना...!

असा हा अतरंगी पिंट्या आता वरील गोष्टीचे प्रायश्चित्त घ्यायचे व चांगले वागायचे ठरवून कामाला लागला. सकाळी लवकर उठून अंधोळ वगैरे करून तो शेजारच्या मारुती मंदिराचा परिसर स्वच्छ करून दिवाबत्ती लावत असे. त्याच्या आईलाही आता खरोखरच पिंट्या सुधारणार असे वाटू लागले. त्याने आईला मी मारुतीचा शनिवार उपवास करणार असे सांगून टाकले. शनिवारी सकाळी त्याने परड्यातील रुईच्या पानांची माळ करून व चार फुले घेऊन मारुतीला अभिषेक घालायचे ठरवून मंदिरात गेला. ताज्या स्वच्छ पाण्याने त्याने मूर्तीला स्नान घातले व रुईच्या पानांची माळ व फुले मारुतीला अर्पण करून हात जोडून 'मला चांगली बुद्धी दे' असे मनोमन म्हणू लागला. तेवढ्यात त्याचे लक्ष मूर्तीच्या बेंबीकडे गेले. तेथे काही तरी हालचाल जाणवल्यासारखी झाली व पिंट्याची जिज्ञासूवृत्ती जागी झाली. मुळातच चंचल स्वभावाचा पिंट्या त्याने मारुतीच्या बेंबीत बोट घालून पाहिले तर आत एक विंचू आश्रयाला बसला होता. त्याने त्याच्या बोटाला डंख मारला तसा पिंट्याला एकदम शॉक बसल्यासारखा भास होवून वेदना सुरू झाल्या. आता पिंट्याच्या लक्षात आले की आत जो विंचू आहे तो आपल्याला चावला आहे व आता काही काळ आपल्याला वेदना या सहन कराव्या लागणार. आपल्याला होणाऱ्या त्रासाचा अनुभव दुसऱ्याच्या चेहऱ्यावर कसा दिसेल अशी अघोरी कल्पना पिंट्याच्या मनात येवून गेली व त्याने यावर विचार करायला सुरुवात केली. तेवढ्यात एक पैलवानकी करणारे पोरं मारुतीच्या दर्शनाला आले. त्याने (पिंट्याने) त्याला सांगितले की, आज मारुती अत्यंत खूश असून तो आपल्या भक्तांवर खास कृपा करणार आहे. त्यासाठी एवढेच करायचे की, मारुतीच्या बेंबीत बोट घालून पहायचे बस.. पैलवानाने लगेच कृपा प्राप्त करण्यासाठी पिंट्याचे ऐकून बोट घातले तर त्यालाही विंचवाने प्रसाद दिला. समदुःखी माणसाला

पाहिल्यानंतर थोड बरं वाटत याचा आनंद पिंट्याच्या चेहऱ्यावर ओसंडून वाहत होता. बिचाऱ्या पैलवानाला कळा सुरु झाल्या. इकडे पिंट्या केव्हाच पसार झाला होता हे सांगायला नको...

पिंट्याच्या गल्लीत एक सरकारी दवाखान्यातील मदतनीस राहावयास आले होते. त्यांच्या घरी वेळी-अवेळी कोणी पेशंट आलाच तर सेवाभावीवृत्तीने काहीतरी वेदनाशामक देता यावे म्हणून त्यांच्या घरातील शिलाई मशीनवर चार गोळ्यांची डबडी ठेवलेली असत. कोणी गरजू व्यक्ती त्यांच्याकडे आलेस ते त्यातील एखादी-दुसरी औषधाची गोळी त्यांना देऊन तात्पुरती का होईना वेदना दूर करीत असत. पिंट्याच्या घरातील म्हैशीच्या दूधाचा रतीब त्यांना चालू केला होता व रोज सकाळी पिंट्या त्यांना दूध घालण्यासाठी जात असे. पिंट्या दूध घालायला गेल्यावर त्यांच्या टी.व्ही.वर थोडावेळ मॅच लावून बघत बसत असे नाहीतर त्याला थोडेच क्रिकेट प्रेम होते म्हणा. असेच एका रविवारी सकाळी पिंट्या त्यांच्या घरी दूध घालायला गेला व टी.व्ही. वर मॅच पाहत बसला. कंपाउंडर साहेब (मदतनीस) आंगोळीला गेले होते. बाहेर पिंट्या बसला होता. तेवढ्यात वेदनेने विव्दळत एक वयस्कर गृहस्थ त्यांच्याकडे आले व विव्दळत सांगू लागले की रात्रीपासून पोटात खूपच दुखतय. रविवार असल्यामुळे सरकारी दवाखानाही बंद आहे. साहेब तुम्ही कायतरी द्या. मला लय पोटात कळ उटल्याईत. साहेब आंगोळीला बसले होते व त्याला वेदनेने दम निघत नव्हता. रविवार साप्ताहिक सुट्टी असल्यामुळे साहेबांचं थोडे निवांतच चाललं होतं. त्यामुळे त्यांनी टी.व्ही. बघत असलेल्या आज्ञाधारक पिंट्यावरच त्या रोग्याला गोळ्या देण्याची जबाबदारी टाकली. त्यांनी पिंट्याला हाक देवून शिलाई मशीनवर ठेवलेल्या डबड्यातील एक लाल व एक पांढरी गोळीघायला सांगितली. कार्यतत्पर पिंट्या पटकन टी.व्ही. बघता-बघता वैतागूनच उठला व शिलाई मशीन जवळ गेला. टी.व्ही. वर मॅच रंगात आली होती. त्याचे मन मॅचमध्ये रंगले होते. व मध्येच ही बिलामत म्हणून तो औषधाची डबडी शोधू लागल्यावर त्याला हातात कपड्यांना लावायच्या बटणांची डबी लागली. पिंट्याच्या स्वभावातला राक्षस जागा झाला व खोडीतपणाने पिंट्याने त्या वयस्कर गृहस्थास एक लालरंगाचे व एक

पांढऱ्या रंगाचे शर्टाचे बटण गोळी म्हणून दिले व परिणाम लागलीच दिसावा म्हणून शेजरीच ठेवलेल्या पाण्याच्या तांब्यातील थोडे पाणी गोळ्या खाण्यासाठी म्हणून दिले व पटकन बरे वाटण्यासाठी त्या माणसाने एका पाठोपाठ एक अशी दोन्ही बटण गोळ्या समजून खाऊन टाकली. आतून साहेब म्हणाले पाच मिनीट इथच त्याला बसू दे. पिंट्या टी.व्ही.त मग्न झाला होता. पाचची दहा मिनीट कशी झाली कळलसुद्धा नाही. साहेब आंगोळ उरकून बाहेर आले माणूस गप्प शांत बसून टी.व्ही. कडे बघत होता. मॅच संपून रामायण लागलं होतं. साहेबांनी त्या माणसाला आता थोडं कमी आलय का? असे विचारले. म्हातारा म्हणाला एकदम कमी आलय. रामाचीच कृपा! पिंट्याला स्वतःत राम दिसायला लागला व तो स्वतःशीच म्हणाला- 'श्रद्धा महत्वाची शेवटी एखाद्याचा हातगुणसुद्धा असतोच की ...

वात्रटपणामुळे पिंट्याची शाळा काय पूरी झाली नाय व त्याला कसेबसे १० वी पर्यंतचे शिक्षण पुरे करून (१० वी नापास) होवून घरातील गुरे चारायची जबाबदारी देण्यात आली. तो आता वयाने मोठा झाला असला तरी मुलचा स्वभाव काही गेला नव्हता. सकाळी तो नेहमीप्रमाणे गुरे घेवून नदीकाठी चरावयाला गेला होता. शेजारच्या गावातील एक वयस्कर म्हातारी मरण पावली होती, गावात व पंचक्रोशित 'डोकेबाज' म्हणून ती म्हातारी प्रसिद्ध होती. एखाद्याच काम नडल तर ती त्यावर सल्ला सांगत असे म्हणून तिला 'डोकेबाज म्हातारी' म्हणून अख्ख गाव ओळखत असे. म्हातारीचे बालपण व तरुणपण मुंबईत गेले होते. त्यामुळे तिला बऱ्याच गोष्टी अवगत होत्या. म्हातारीच्या अंत्यविधीसाठी लागणारी लाकडं नवीवर येवून पडली होती. पिंट्या शेजारीच म्हैशी चारत होता. त्याने चौकशी केली. कोण गेलय? त्याला कळाले की डोकेबाज म्हातारी रात्री मेली म्हणून. मग काय तिचे उपकार पिंट्याच्याही घरावर झाले होते. पिंट्याच्या म्हैशीला दोनदा तिनेच वाचवलं होतं. एक माणूस चिता रचण्यासाठी तिथं आला होता. त्यानं पिंट्याला चार शेणी तुड्याकड मिळतील का? असे विचारले. पिंट्याला म्हातारीचे उपकार आठवले व तो म्हणाला चार काय पाटीभर आता जावून घेवून येतो असे म्हणून पिंट्या पळत घरी गेला. पाटी घेवून आल्यावर शेणी काढायला

चढला तर त्याच्या हाताला दिवाळीत राहिलेल्या सुतळी बॉम्बचे खोके लागले. त्यातले चार 'सुतळी बॉम्ब' मध्ये पाटीभर शेणी घेवून पिंट्या नदीवर हजर. शेणीला माणसाकडे देवून मदत करण्याच्या बहाण्याने पिंट्याने चार 'सुतळी बॉम्ब' चार कोपऱ्यावर बेमालूमपणे चितेत

ठेवून दिले. यथाअवकाश म्हातारीला सरणावर ठेवली गेली. सर्वांनी अश्रूनयनांनी म्हातारीला अग्नी दिली. चिता धडधडू लागली व लांब उभे राहून पिंट्या मनाशीच म्हणत होता; डोकेबाज म्हातारीला - डोकेबाज श्रद्धांजली!

आयुष्याच्या वाटा

मंगेश श्रावणा सोनावले, बी.ए.भाग ३

आयुष्याच्या वाटा या
साध्या, सरळ, सोप्या नसतात,
कधी सुख, कधी दुःख
कधी यातना देत असतात...॥१॥

पण विसरून जायचं असतं,
वाईट त्या सर्व गोष्टींना,
मनात जपत रहायचं असतं,
चांगल्या माणसांच्या भेटींना... ॥२॥

वेदनांवरती मलम लावणे
सहज कुणाला जमतं का?
आपण मागे राहिलो म्हणून
कुणी आपल्यासाठी थांबत का?... ॥३॥

बदलाव लागतं आयुष्याला आपण
काही साठवून अन् काही विसरून
प्रवासात पुढे पुढे जाण्यासाठी
काही पकडून काही सोडून...॥४॥

संकटा मागून संकटे येतात
धैर्याने तेव्हा लढावे आपण
मातीमध्ये मिसळण्याआधी
मनातील सोडावे मी पण... ॥५॥

बदलता काळ

निकीता कोळेकर, बी.कॉम भाग १

कॉलेज साठी वेळ नाही....
सोशल साईटची भेळ आहे
अभ्यासला वेळ नाही ...
कट शोर्ट ची कला आहे.

पुस्तके बाजारात मिळत नाहीत....
गाईडचाच सुकाळ आहे.
ज्ञानरूप स्वप्नरंजन
पासिंग मार्काची मात्र मेळ आहे.

घरच्या जेवणास वाव नाही.....
मात्र जंक फूडची हाव आहे.
कोणा सांगू पसायदान ...
रील्स मध्ये जीव आहे.
हेच जीवन आहे
हे सांगण्यात फुकाचाच माज आहे.

गावकारागिरांच्या कलेला लेखणीद्वारे दिलेला न्याय

संगिता शंकर सुपुगडे, बी.ए. भाग २

(पुस्तक परिक्षण)

सकलांची तृष्णा भागविणारे पात्र म्हणजे मातीचे माठ. मडके वगैरे. ही कुंभारकाराची कुंभकाराची फिरत्या चाकावरची निर्मिती प्राचीन काळापासून आपल्या वापरात आहे. सृजनाचे प्रतीक असलेली कुंभार समाजाची हस्तकला मग ती एखादी मूर्ती असो वा देवकुंडी असो ती कृषी संस्कृतीशी नाते सांगणारी आहे. कुंभाराच्या दैनावस्थेचे चित्रण आणि त्यांच्या हस्त कौशल्याची कल्पकता प्रगल्भतेने सीमा शेटे यांनी 'फिरते चाक' या लेखातून रेखाटली आहे.

कारागिराची ओळख त्याच्या हस्तकलेतून होत असते. कला ही कोणतीही असो; त्या कलेच्या निर्मिती मागे त्या कलाकाराची, त्या कारागिराची साधना असते. आपला भारत देश हस्तकलेच्या कौशल्याने समृद्ध आहे. विशेषतः ग्रामीण भागातून कारागिरीची परंपरा कायम ठेवण्यासाठी विविध व्यवसायाचे कारागीर अजूनही झटत आहेत. हाताला कलेची देणं लाभलेले कारागीर आपल्या उदरनिर्वाहासाठी तर कार्य करतातच शिवाय समाजासमोर एक आदर्श म्हणूनही सिद्ध होतात. अशाच विविध कारागिरीची आणि त्या कारागिरांची जीवनकथा अधोरेखित करणारी लेखमाला 'गाव कारागीर' या पुस्तक रुपाने सौ. सीमा शेटे-रोडे यांनी प्रकाशित केली असून विविध हस्तकलेचे दर्शन देण्यासाठी हे पुस्तक सम जासाठी उपयुक्त आणि सार्थ ठरणारे आहे.

या पुस्तकात एकूण १३ लेख आहेत आणि या सर्व लेखांचे त्या-त्या कारागिरांच्या मुलाखतीचे प्रसारण अकोला आकाशवाणी केंद्राच्या माध्यमातून झाले आहे. हस्त व्यवसायिकांचे जीवन, त्यांची कला आणि त्या कलेच्या निर्मिती मागची हालअपेष्टा मांडणारी ही लेखमाला त्यांच्या कलेची ओळख करून देणारी ही शृंखला लेखिकेने मोठ्या तन्मयतेने लिहून वाचकांसमोर ठेवली आहे.

गाव कारागीर हा कोणताही असो त्याला त्याच्या कारागिरीसाठी श्रम घ्यावेच लागतात. घाम गाळावाच

लागतो. वेदनेशिवाय कोणत्याही कलेची निर्मिती होत नसते. माणूस जरी एखाद्या कलेचा निर्माता असला तरी खऱ्या अर्थाने पाहता हस्तकला असो वा कारागीरी असो हा त्या कलाकाराचा, कारागिराचा आत्मस्वर होऊन जातो.

सकलांची तृष्णा भागविणारे पात्र म्हणजे मातीचे माठ. मडके वगैरे. ही कुंभारकाराची कुंभकाराची फिरत्या चाकावरची निर्मिती प्राचीन काळापासून आपल्या वापरात आहे. सृजनाचे प्रतीक असलेली कुंभार समाजाची हस्तकला मग ती एखादी मूर्ती असो वा देवकुंडी असो ती कृषी संस्कृतीशी नाते सांगणारी आहे. कुंभाराच्या दैनावस्थेचे चित्रण आणि त्यांच्या हस्त कौशल्याची कल्पकता प्रगल्भतेने सीमा शेटे यांनी 'फिरते चाक' या लेखातून रेखाटली आहे.

गावकारागिरांचे शब्द-जीवन-चित्र
सीमा शेटे-रोडे

चर्मोद्योगाचे काम करणारा चर्मकार समाज हलाखीच्या दशेत आपली गुजराण करीत असतो. त्यांच्या पिढ्यान्-पिढ्यांचा हा व्यवसाय उन्हातान्हात भटकणाऱ्या अनवाणी पावलांना जोडा, चपलांद्वारे जपत असतो. पादत्राणे बनवण्याची त्यांची हस्तकला कीतीतरी श्रमातून साकारल्या जात असते. हे त्यांच्या मुलाखतीतून लेखिकला कळल्यावर त्यांचं मन सुन्न झालं असावं. मानवी जीवनाला सुख छायेची अनुभूती देणारा 'पायाची वहाण' हा लेख वाचून आपले ही मन सुन्न होऊन जाते.

सुवर्ण कलेचा उद्योग खूपच आकर्षक, बारकाईचा

आणि मोहमायेला जागृत करणारा आहे. जन्मापासून मृत्यूपर्यंत मानवाला सुवर्णाची गरज भासते. सोने एक मौल्यवान धातू. कोणताही दागिना घडवायचा म्हटले तर त्यामागे कीतीतरी चिकाटी लागते. स्त्रियांना सुवर्णभूषणाचे जणू वेडच असते. मात्र कोणताही अलंकार घडवायचा म्हणजे त्यामध्ये कीतीतरी सचोटी आणि कसोटीतून जावे लागते. अतिशय सूक्ष्म आणि सुंदर कलाकृतीला आकार देण्याचे कसब सुवर्ण कारागिरांमध्ये असते. त्यांच्या हातांमध्ये असते. या हातांची महती 'परिस स्पर्श' या लेखातून लेखिकेने उत्तमरित्या साकारली आहे.

केशकर्तनाचा व्यवसाय करणारे नाभिक पूर्वी धोपटी घेऊन फिरायचे. आता सलूनची दुकाने त्यांनी थाटली असली तरी हा समाज अत्यंत बिकट परिस्थितीतून थोडा फार सावरला आहे. शिवाच्या नाभीपासून आपली उत्पत्ती झाली असे ते मानतात. त्यांच्या पारंपारिक व्यवसायविषयी जाणून घेण्यासाठी लेखिकेने काही समाज बांधवांची भेट घेऊन विचारपूस केली. समाजाला पवित्र करण्याचे त्यांचे कार्य कौतुकास्पद आहे. त्यांच्या हस्तकौशल्याची विशेषतः 'आम्ही वारिक' या लेखातून आपणास कळते.

संत गाडगेबाबा हे दैवत असलेला परीट समाज हा स्वच्छतेचा पुजारी आहे. त्यांचा मुख्य व्यवसाय कपडे धुण्याचा आणि प्रेस करण्याचा, पण हे साधे सोपे काम नाही. यासाठी कीती मेहनत घ्यावी लागते हे त्यांनाच ठाऊक. कसले-कसले मळलेले कपडे, विटाळाचे कपडे ही सारी अस्वच्छता दूर करणारा परिटांच्या हाताचा व्यवसाय उल्लेखनीय तर आहेच शिवाय कौतुकाचाही आहे. त्यांच्याविषयी त्यांच्या कार्याविषयी लेखिकेने आवर्जून त्यांची दखल घेऊन वाचकांसमोर 'मानाचं सतिलं' या लेखातून सादर केली आहे.

वरवंदा वगैरे बनवायचे. आधुनिक काळात या कामाच्या वस्तू घरा-घरातून नामशेष झाल्या. दगडांना कोरून देवत्व बहाल करणारा हा समाज मूर्तिकार, शिल्पकार म्हणून पुढे आला खरा पण याही उद्योगात अनेकांनी हात टेकले आहेत. मागणी नसल्यामुळे त्यांच्या हातातला गुण हातातच विरून गेला आहे. फिल्मी हातोड्याचा धाव घालून पाथरवट समाजाने विविध सौंदर्य कृतींची निर्मिती केली. आता हेच धाव दयनीय परिस्थितीमुळे ते काळजावर झेलत आहेत. याचे उदाहरण देणारा 'छिन्नी

हातोड्याचा धाव' हा लेख मनाचा ठाव घेणारा आहे.

'गाव कारागीर' या लेखसंग्रहात लेखिका सौ. सीमा शेटे-रोडे यांनी विविध व्यवसाय आणि त्यांच्या हस्तकलेचा परिचय दिला आहे. त्यांच्या व्यवसायासंबंधित चित्रेही टाकली आहेत आणि स्वतः त्यांच्यापर्यंत जाऊन मुलाखतीही घेतल्या आहेत.

'कीणकीण कंगन' या लेखात कासार समाज आणि त्यांचा काचेच्या, लाखेच्या बांगड्या बनवण्याच्या हस्त व्यवसायावर प्रकाश टाकला आहे. 'रंगुनी रंगात' या लेखात रंगारी समाजाचं, सुताचं, रंग देण्याचं अगदी चिवट पण प्रशंसनीय काम अलीकडे विस्मरणात चाललं आहे. याचे स्मरण करून देणारा हा लेख वाचनीय आहे.

याचप्रमाणे 'कच्चं पक्कं' या लेखात चामड्यापासून वाद्य, डफडे, ढोलाचे पान हा ढोर समाज आपला पारंपारिक व्यवसाय करतो. त्यांनी बनविलेल्या कातड्याच्या वस्तूंचा, त्यातून प्रकट होणाऱ्या संगीत सुरांचा आनंद आपण घेऊ शकतो, पण त्यांच्या कष्टाचाही आपण विचार करायला हवा हे लेखिकेने यात नमूद केले आहे.

लोखंडाचे अवघड काम करणारा लोहार समाज आपल्या हस्तकौशल्याने लाकडी चाकाला वाट 'धाव' करून देतो. त्यांची ही कारगिरी समाजाला प्रेरणा देणारी आहे. 'चाकाची धाव' या लेखातून प्रत्ययास येते.

समाज कोणताही असो, त्यांचा व्यवसाय कोणताही असो; त्या व्यवसायाशी आपण जुळलो आहोत. वस्तूचक्राचा हा फेरा आपल्याभोवती आहे. या ऋतुचक्रातूनच मानवी जीवनाला आकार मिळत असतो. हे विविध व्यवसायाचे कारागीर आहेत. त्यांच्या हाताची कौशल्यता आहे म्हणून आपले घर सुंदर आहे. जीवन सुंदर आहे हे आपण मान्य केले पाहिजे. या विविध व्यवसायावर सीमा शेटे-रोडे यांनी आंतरिक दृष्टी टाकून हा लेखसंग्रह तयार केला. या गाव कारागिरांच्या कलेला लेखणीद्वारे न्याय दिला. त्याचं सुखदुःख जाणून घेतलं. याबद्दल त्यांचेही कौतुक करावसं वाटतं.

साहित्य क्षेत्रातील या लेखसंग्रहाला डॉ. श्रीकांत तडके यांची आशयपूर्ण प्रस्तावना लाभली आहे. गजानन घोंगडे या प्रसिद्ध चित्रकाराची छायाचित्र, मुखपृष्ठ सुरेखच. मीडिया वॉचमार्फत प्रकाशित झालेला हा देखणा लेख संग्रह वाचकांना अंतर्मुख करण्यास सार्थ ठरतो!

मी एक स्त्री

संजना संभाजी मकांबले, बी.ए. भाग २

(ललितपर लेख)

गेल्या काळात स्त्री हक्कांबाबत झालेल्या चळवळी, स्त्रीवादाचा स्वतंत्र अभ्यास, त्याबाबतचा जागर या सर्वांचा हा व्यापक परिणाम आहे. एक असा ही समज आहे की, मुलगा म्हटला की बंशाचा दिवा, म्हातारपणीची काडी परंतु लेक तर दोन कुळांचा उद्धार करते. एक माहेर व दुसरे सासर. या दोन्ही घराण्याचे नाव उंचावण्याचा प्रयत्न करीत असते. हा विचार सुद्धा समाजात रुजला पाहिजेवाढला पाहिजे.!

विश्वाची मी प्रतिभा
मजमध्ये समृद्धी वसे
संस्कृती जणू मी समूर्त
स्त्री हे माझे नाव असे

भारतीय संस्कृतीने स्त्रीला अगदी पूर्वीपासून आदिशक्तीचे स्थान दिले आहे. एवढेच नाही तर देवता म्हणून तिची पूजा केली आहे. सर्व पुराण कथांमधून आणि इतिहासातून आजही तिची शक्ती व सामर्थ्य यांचे दर्शन होते. त्यामध्ये महान राजकर्ती रजिया सुलतान, चांदबिबी असूदेत नाहीतर रणरागिणी झाशीची राणी किंवा लोकमाता देवी अहिल्या, भाववेडी संत मिराबाई, मैत्री, गार्गी अशा कीर्तीतरी कर्तृत्ववान स्त्रियांनी आपल्या महानतेचे व शक्तीचे दाखले दिले आहेत.

प्राचीनकाळी मानवाने निसर्गशक्तीलाच दैवत मानले. शेतीचा शोध हा मानवी जीवनातील सर्वात क्रांतिकारक शोध. शेतीमुळे माणसाचे भटके जीवन स्थिर झाले आणि धरणीच्या ठिकाणी असलेल्या सुजलामुळे सुफलामुळे या गुणांची ओळख झाली. तेव्हापासून मातृदेवतेच्या पूजेचे महत्त्व वाढले. स्त्रीकडेही बीजधारणेचा गुण असल्यामुळे तिलाही

आदिशक्ती मानून तिच्या मूर्ती बनवून तिला मखरात बसवून तिची पूजा केली जाऊ लागली. कालांतराने पुरुषसत्ताक व्यवस्था वाढत गेली आणि एकीकडे स्त्रीची पूजा, तर दुसरीकडे तिचा छळ असा दुटप्पीपणाही वाढत गेला.

नजीकच्या भूतकाळामध्ये या पुरुषप्रधान संस्कृतीने स्त्रियांचे तेजवलय झाकोळून टाकले. पुरुषप्रधान संस्कृतीने आणि मनुवादी विचारांनी पुरुषाचे पारडे जड झाले आणि स्त्रियांना नगण्य स्थान दिले गेले. प्रतिगामी विचारसरणीच्या समाजाने स्त्रियांसाठी सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, शैक्षणिक अशा सर्व क्षेत्रातील दरवाजे बंद केले. बालविवाह, बालहत्या अंधश्रद्धा केशवपन, सतीची चाल अशा अनेक बुरसटलेल्या प्रथांनी समाज ग्रासला होता. त्यामध्ये सर्वात जास्त फरफट झाली ती स्त्रीची. सनातनी विचारवाद्यांनी व या जाचक प्रथांनी स्त्रीच्या अस्तित्वावरच घाला घातला. तिच्यावर अनन्वित अत्याचार झाले. यामध्ये स्त्री भरडली गेली.

पुढे २१ व्या शतकातही नवीन प्रथा आल्या. दुर्दैवाने त्याही पुरुषप्रधान संस्कृतीच्या हिताच्याच. त्यामध्ये देवदासी, हुंडाबळी, लैंगिक शोषण, घरगुती हिंसाचार व

सर्वात वाईट स्त्रीभ्रूणहत्या हा प्रकार तर एक प्रकारे विज्ञानाचा शाप म्हणावा लागेल; कारण विज्ञानाने वैज्ञानिक क्षेत्रात बरीच क्रांती केली आणि मानवाला जीवदान मिळाले पण काही शापही या संशोधनाने मिळाले हे विसरून चालणार नाही. विज्ञानाच्या प्रगतीमुळे सोनोग्राफी सारखे मशीन उदयास आले. एका दृष्टीने रुग्णांसाठी वरदान ठरलेल्या या मशीनचा वापर एक कोवळा अंकुर खुडण्यासाठी होऊ लागला आणि हेच वरदान शाप बनले. स्त्री जन्माला येत नाही यापेक्षा सतीची चाल ही प्रथा ही इतकी भयंकर वाटत नाही कारण सती जाण्यापूर्वी निदान स्त्री जन्माला तरी येते पण स्त्रीभ्रूण हत्येनी आम्ही तिला जन्मापूर्वीच मारून टाकतो. एक कोवळा अंकुर आईच्या गर्भातून आक्रोश करीत असेल 'आई-बाबा मला जग पहावयाचे आहे. मला हा निसर्ग, चंद्र, सूर्य, तारे पहायचे आहेत. या निळ्याभोर आकाशात मला उंच भरारी घ्यावयाची आहे. मला जन्माला येऊ दे ना!'

पण वंशाचा दिवा म्हणून आम्हाला मुलगाच हवा असतो. सलग दोन्हीही मुलगे झाले तरी आमचा आनंद गगनात मावत नाही. पण जेव्हा दुसरी मुलगी होते तेव्हा "अरे देवा, या वेळेला पण मुलगीच" म्हणून तोंड पेंगाडणारे लोक प्रत्येक घरामध्ये आजही पहावयास मिळतात आणि या गैरसमजामुळेच आज मुलींची घटती संख्या ही अतिशय चिंताजनक समस्या आपल्या देशापुढे उभी आहे. याचे कारण म्हणजे अजूनही मुलाइतके मुलींच्या शिक्षणाकडे लक्ष दिले जात नाही. मुलगी हे परक्याच धन म्हणून तिची हेटाळणी केली जाते. आहाराच्या बाबतीत सुद्धा मुलींपेक्षा मुलांकडे चांगलं लक्ष दिले जाते. कारण शेवटी मुलगा हाताखाली येईल ही भावना. परंतु निसर्गाने अनेक जबाबदाऱ्या स्त्रियांकडे सोपवल्या आहेत. त्यामुळे खरंतर मुलींना पोषक व सकस आहार देणे जास्त गरजेचं आहे. परंतु ज्या देशांनी स्त्रीला देवत्व दिलं त्या संस्कृतीचाच लोकांना विसर पडू लागला आहे आणि जर कुटुंबाची, राज्याची, प्रसंगी देशाची प्रगती व्हावयाची असेल तर स्त्रियांना समानतेची वागणूक व महत्वाचे स्थान दिले पाहिजे. कारण समाजाची, देशाची प्रगती ही

स्त्रीला दिलेल्या स्थानावर अवलंबून असते. प्रसंगी संपूर्ण मानवी जीवन आनंदी व्हावयाची असेल तर स्त्रियांना दुय्यम लेखू नका म्हणूनच कळकळीने सांगावेसे वाटते.

बेटा वंश है, तो बेटे अंश है,

बेटा आग है तो, तो बेटे जीवन का भाग है,

बेटा शब्द है, तो बेटे अर्थ है,

बेटा संस्कार है, तो बेटे संस्कृती है,

बेटा पूजा है, तो बेटे प्रार्थना है।

त्यामुळे निसर्ग नियमानुसार मुलगा जितका महत्वाचा आहे तितकीच मुलगीही आहे. प्रत्येक क्षेत्रामध्ये तिला संधी मिळावयास हवी आहे. घराघरातून स्त्री-पुरुष समानता हे मूल्य रुजायला हवे. अवकाशात गरुड झेप घेणारी कल्पना चावला, स्त्रीत्वाच्या अस्तित्वाचं मूर्तिमंत उदाहरण सिंधुताई सपकाळ, कुष्ठरोग्यांच्या सेवेचा व्रत घेणाऱ्या साधनाताई आमटे, कणखर नेतृत्व इंदिराजी गांधी, गानसम्राज्ञी लता मंगेशकर, देशाच्या सर्वोच्च पदावर म्हणजेच राष्ट्रपती पद भूषविणाऱ्या प्रतिभाताई पाटील अशा कीर्तीतरी कृतृत्ववान स्त्रिया ह्या स्त्री शक्तीची रूपे आपण पाहिली आहेत. क्रांतीज्योती सावित्रीबाईंनी स्त्रियांच्या पंखात बळ दिलं आहे. त्या बळाचा योग्य वापर करा. या सर्वजणी हेच सांगतात, स्त्रियांनी दुर्बलतेचे कारण पुढे करून फायदा घेऊ नका. संघर्ष करून जगत आलो आहोत. सनातनी विचारांची लक्ष्मण रेषा ओलांडून रुढी परंपरेचा भेद करून आम्ही प्रत्येक क्षेत्रात आमचे कृतृत्व दाखवू. ज्ञान व आत्मअभिमानाची किरण आमच्या जीवनात रोवली आहेत. आमच्या मनामध्ये वैचारिक बदल होतोय. ही एक क्रांतीच मानायला हवी. आमच्या कर्तृत्वाने आम्ही अधिक तेजस्वी बनू यात शंकाच नाही. म्हणूनच सांगावेसे वाटते, वास्तविक पाहता स्त्रीचे कीर्तीही शोषण झाले असले, तरी तिच्यामुळे आपल्याकडील कुटुंबव्यवस्था टिकून आहे.

कुटुंबव्यवस्था हा आपल्याकडील महत्वाचा सामाजिक घटक आहे आणि त्याबद्दल अनेक जण अभिमानाने बोलतही असतात. या व्यवस्थेचे फायदे-

तोटे आहेत; परंतु या व्यवस्थेमुळे समाजाचा डोलारा उभा आहे, हे नाकारता येणार नाही. चंगळवादी संस्कृतीमुळे या व्यवस्थेला धक्के जरूर बसत आहेत; परंतु त्याची पाळेमुळे घट्ट असल्याने तडे गेलेले नाहीत. स्त्री आणि पुरुष ही संसार रथाची दोन चाके असल्याचे म्हटले जाते खरे; परंतु संसाररथाचा तोल सावरला जातो, तो स्त्रीमुळेच असे म्हंटले तर फारसे वावगे ठरणार नाही. पुरुषसत्तेने स्त्रीला कायम कमकुवत ठेवण्याचा प्रयत्न केला आहे. हजारो वर्षे शिक्षणापासून वंचित ठेवले. आता कुठे तिला कायद्याने हक्क मिळू लागले आहेत. त्या आधारे ती आपली प्रगती करीत आहे. बुद्धिमत्तेच्या बाबतीत आपण पुरुषांपेक्षा कमी नाही हे ती आज सिद्ध करीत आहे. स्त्री म्हणजे त्यागाची मूर्ती, परमेश्वराचे रुपच जणू. स्त्री म्हणजे सहनशीलतेचा कळस. संसारात तिचे अस्तित्व प्रकर्षाने जाणवते. ती नसेल तर कुटुंब कोमेजते. रात्रंदिवस कष्ट करून कुटुंबाचा डोलारा सांभाळते; पण आपल्या मुलांबाळांना त्याची झळ पोहोचू देत नाही.

अशी मी, तशी मी, कोण मी, कशी मी

तलवाट मी, म्यान मी,

भाट नाही जगावट तेजाची धाट मी,

धर्म मी, कर्म मी, प्रीतीचे मर्म मी,

रंग मी, सत्याचा रंग मी,

कटीन पटी जिथे तिचे अन्यायाचा भंग मी,

नीती मी, न्याय मी, सर्वांचीच माय मी,

भक्ती मी, युक्ती मी,

एकविंशत्या शतकाच्या संस्कृतीची शक्ती मी,

मी आहे स्त्रीएक नाटी शक्ती मी....

संसार कसाही असला, तरी गळ्यातला हार मानून त्याचा स्वीकार करते. आज ती चूल व मूल सांभाळून पुढे जाण्याचा प्रयत्न करीत आहे. आपल्या हातातून हळूहळू

सत्ता जात आहे, या कल्पनेनेच अनेक पुरुष पछाडलेले आहेत. स्त्री बिचारी सर्व आघाड्यांवर लढत आहे. असे असले, तरी पुरुषसत्ताक समाजाची मानसिकता अद्याप बदललेली नाही. आजही मुलींच्या जन्माचे मनापासून स्वागत होतेच असे नाही. स्त्री भ्रूण हत्येला कायद्याने लगाम घातला असला, तरी तंत्रज्ञानाचा लाभ उठवित कळ्यांना गर्भातच खुडण्याचा प्रकार लपून-छपून करणारे आहेतच. वाढत्या चंगळवादांमुळे स्त्रीकडे वस्तू म्हणून पाहणारेही

आहेत. चित्रपटांतूनही अनेकदा तशाच प्रकारे चित्रण केले जाते. बलात्काराच्या वाढत्या घटना हीच बाब अधोरेखित करतात. मात्र, स्त्रियांच्या हक्कांबाबत जागरुकता येत आहे. अनेक पुरुष घरी कामात वाटा उचलत आहेत. मुलींच्या शिक्षणाला प्राधान्य देत आहेत. त्यांना करिअर करण्यास प्रोत्साहन देत आहेत.

गेल्या काळात स्त्री हक्कांबाबत झालेल्या चळवळी, स्त्रीवादाचा स्वतंत्र अभ्यास, त्याबाबतचा जागर या सर्वांचा हा व्यापक परिणाम आहे. एक असा ही समज आहे की, मुलगा म्हटला की वंशाचा दिवा, म्हातारपणीची काठी परंतु लेक तर दोन कुळांचा उद्धार करते. एक माहेर व दुसरे सासर. या दोन्ही घराण्याचे नाव उंचावण्याचा प्रयत्न करीत असते. हा विचार सुद्धा समाजात रुजला पाहिजेवाढला पाहिजे.!

मी केलेला प्रवास

बंदिशा मिलिंद माने, बी. ए. भाग २

(प्रवास वर्णन)

खाडी मला समुद्रासारखी वाटली. त्यातूनच एक रेल्वेरुळ बांधलेला होता. रेल्वे येताना-जाताना पाहिल्या. तिथून पुढे आल्यानंतर पाहिलं तर काय अगदी उड्डानपूल ही होते. मुंबईसारख्या शहरामध्ये मेट्रो रेल्वे हवेत धावताना दिसत होत्या. त्या ठिकाणी जमिनीवरील रस्ते कमी पडू लागलेले मी पाहिले आणि उड्डानपूलाच्या साह्याने लोक प्रवास करू शकतात हे तिथे गेल्यावर मलाही समजले. उंचच्या उंच इमारती पाहिल्या. ग्रामीण भागात एवढी उंच फक्त झाडे पहायला मिळतात.

जीवनात अनेक प्रवास केले होते पण ते आईवडिलां बरोबर केलेले प्रवास! मी माझ्या जीवनात पहिल्यांदा एकटीने मुंबईचा प्रवास केला होता. तो प्रवास मला बऱ्याच गोष्टी शिकवून गेला. मी एकटी मुंबईला माझ्या आईकडे गेले होते. थोडी भिती वाटत होती मला कारण मुंबई फार लांब आहे. ७-८ तासांचा तो प्रवास मी एकटीने अगदी धाडसाने केला. मी सकाळी लवकर तयारी केली आणि ८.३० ला मी पाटणमध्ये बससाठी आले. पाटण ते बोरीवली ही बस मला पाटण मधून होती. ती बस सकाळी ९.०० ला सुटते. म्हणून मी सकाळी ८.३० ला पाटणला आले आणि बस लागलेली होती. त्या बसमध्ये मी बसले. मी तीन नंबरच्या सीटवर बसले पण मला माहित नव्हतं की ती सीट बूक केलेली आहे. मग बस खूप भरलेली होती. त्यामुळे मला अगदी शेवटची सीट मिळाली. शेवटच्या सीटवर मात्र खूप मज्जा आली. रस्त्यातील खडे जास्तच होते त्यामुळे हादरे बसत होते. पाटण मधून गाडी निघाली. ती उंब्रज या ठिकाणी थांबली. तेथील प्रवासी गाडीत चढले आणि गाडीत फार गर्दी झाली. परत सातारा या ठिकाणी थांबली. सकाळी ११.००ची वेळ होती तेव्हा मी साताऱ्यात होते. मला वाटलं आता मुंबई खूप जवळ आलेली आहे पण कसलं काय? सातारा पाटण पासून अगदी जवळ आहे पण साताऱ्यापासून मुंबई फार लांब आहे. तिथून आम्ही लोणावळा या ठिकाणी दुपारच्या जेवणासाठी थांबलो. मग काय ज्या हॉटेलमध्ये गेलो तिथेच जेवण करून

लोणावळ्यावरून मुंबईला जायला निघालो. तिथून मी तर त्या प्रवासाची खूप मज्जा घेतली. आनंद घेतला. खिडकीच्या बाजूला बसून पाटण ते बोरीवली पर्यंत जो निसर्ग पाहिला तो मला अचंबीत करून ठेवणारा होता. पूर्ण निसर्गाचे दर्शन मिळाले. अगदी मुंबईच्या जवळ पोहचलो म्हणजे पनवेल या ठिकाणी तिथून दोन तासांचा प्रवास बोरीवली पर्यंतचा होता. साताऱ्यापासून ते पनवेल पर्यंत मी निसर्ग दर्शन घेत होते. निसर्गातील वेगवेगळी झाडे, झुडपे, डोंगर, नद्या जस-जशी गाडी पुढे जात होती तसतसे निसर्गाचं सौंदर्य वाढतच होते. पाटण पासून साताऱ्यापर्यंत अगदी झाडांची जंगले, कडक उन, नद्या डोंगर या गोष्टी निदर्शनास आल्या. साताराच्या पुढे गेली आणि काय तर फक्त इमारती. एक इमारत डोंगराएवढी होती. ना कडक उन होतं, ना झाडे होती. फक्त आणि फक्त सिमेंटची जंगल होती. डोंगर नव्हतेच, गाडी डोंगरातून जात होती. डोंगर फोडून त्यातून रस्ते तयार केलेले होते. त्यामुळे जाताना बऱ्याच ठिकाणी बोगदेही पहायला मिळाले. खंडाळ्याचा घाट फार मोठा होता. तिथूनही मुंबई जवळ वाटत होती. गाडी घाटातून पुढे गेली आणि पनवेलपासून पाच-पाच मिनिटांच्या अंतरावर थांबली. प्रवासी आपापल्या स्टेशनवर उतरू लागले. रस्त्याच्या दूतर्फा बाजूला फक्त गाड्याच होत्या आणि फक्त माणसांची गर्दी. वेळ सायंकाळची असल्यामुळे कामावरून घरी जाण्याची प्रत्येकाला घाईच असते. त्यामुळे आम्ही सायंकाळी चार-पाचच्या दरम्यान

मुंबईला पोहचणार होतो. त्यामुळे मुंबईमधील माणसांची गर्दी खूप वेगळीच असते. गाडी थोडी पुढे जायची, थांबायची, प्रवासी उतरायचे. रस्त्यालावाहनांची रहदारी असल्यामुळे गाडीचा वेग खूप कमी झालेला होता. जाता-जाता वाशी या ठिकाणी मला खाडी पहावयास मिळाली.

मला मागच्या स्टेशनला सोडलं म्हणजे मला पुष्पापार्कला उतरायचं होते. त्याने मला विरार या ठिकाणी उतरलं. मी नवीन होते त्या शहरात मग काय मी माझ्या वडिलांना फोन लावला कारण स्टेशनला वडील येणार होते मला घ्यायला. त्यामुळे मी वडिलांना फोन लावला आणि

खाडी मला समुद्रासारखी वाटली. त्यातूनच एक रेल्वेरुळ बांधलेला होता. रेल्वे येताना-जाताना पाहिल्या. तिथून पुढे आल्यानंतर पाहिलं तर काय अगदी उड्डानपूल ही होते. मुंबईसारख्या शहरामध्ये मेट्रो रेल्वे हवेत धावताना दिसत होत्या. त्या ठिकाणी जमिनीवरील रस्ते कमी पडू लागलेले मी पाहिले आणि उड्डानपूलाच्या साहाय्याने लोक प्रवास करू शकतात हे तिथे गेल्यावर मलाही समजले. उंचच्या उंच इमारती पाहिल्या. ग्रामीण भागात एवढी उंच फक्त झाडे पहायला मिळतात. धारावी, माहिम या ठिकाणची कीती मोठी झोपडपट्टी होती. अगदी महाराष्ट्र राज्यातील सर्वात मोठी झोपडपट्टी होती. या सगळ्या गोष्टी पाहत असताना मला समजलेच नाही की आता आपल्याला उतरायचं आहे. माझं स्टेशन आलं. मी माझं सामान घेतलं आणि बसमधून उतरले. त्या वाहकाने

सांगितलं मला घ्यायला विरारला या. त्यांना मुंबईमधील सर्व ठिकाणे माहित असल्यामुळे ते मला घ्यायला आले. मग मी सायंकाळी ६.३० ला माझ्या घरी पोहचले.

अखेर मी आईकडे पोहचले. आईला पाहून मला फार आनंद झाला. तिला पाहून माझा जीव अगदी भांड्यात पडला. आईलाही फार आनंद झाला. आईला लागलेली काळजी कमी झाली. तिने मला जवळ घेतले आणि प्रवास कसा झाला, गावाकडे काय चाललयं, सर्वांची विचारपूस केली आणि तिने रात्रीच्या जेवणाचा बेत केला. सर्व पदार्थ माझ्या आवडीचे बनवले. मी खूप थकले होते त्यामुळे मी मात्र आराम करत होते. सर्व मिळून रात्रीचे जेवण केले. गप्पा-गोष्टी झाल्या, विचारपूस झाली.

वंशाची पणती

दिव्या अशोक देसाई, बी.कॉम. भाग १

(माहितीपर)

का नाही देत तिला एक संधी जगण्याची
दिवस सरला, रात्र सरली सोडा जुने विचार
वंशाच्या तेजस्वी पणतीचा करा ना स्विकार
आई, आजी अन् बहीण तीच आहे
जीवन सखी, ती सीता, ती द्रौपदी

नाही कोण तिच्यासारखी, आहे ही स्वर्गातील
देवता
का करता मग तिची हत्या?
का नाही देत तिला एक संधी जगण्याची?

जट का जिजाऊ नसत्या
तट शिवबा राजे घडले नसते
अटमानी तुलतानीपुढे
सह्याद्री धाय मोकलून टडले असते...

मुलगी नको, मुलगी नको मग
मुलाला नवरी मिळेल का?
पाचात एक द्रौपदी तुमच्या
आजच्या कलियुगाला चालेल का?

नसत्या जट का मुक्ताबाई
तट ताठी उघडली नसती
हटवले असते ज्ञानदेव
ज्ञानेश्वरी कधीच घडली नसती...

आपण आत्तापर्यंत हा विषय ऐकला नसेल - वंशाची पणती. कारण तुम्ही आतापर्यंत ऐकलय आणि पाहिलय आणि तेच घडतय म्हणजे वंशाचा दिवा. पण माझा विषय आहे, 'वंशाची पणती.' एक समज आहे घरात एक तरी मुलगा हवा कारण तो वंशाचा दिवा असतो आणि असं म्हणत लोक मुलं जन्माला घालतात. ते कोणत्याच गोष्टीचा विचार करत नाहीत. ना त्या स्त्रिया,

ना तिच्या भावनांचा, ना कोणत्या पुढील गोष्टींचा. कारण मुलं ही देवाचं देणं. तो सांभाळील सगळं म्हणून वंशाच्या दिव्यासाठी मुलं जन्माला घालतात. खरंच हा समज खूप चुकीचा आहे. मुलगा आणि मुलगी हा भेद! मुलगा जर वंशाचा दिवा आहे तर मुलगी त्या दिव्याची वात आहे. कारण वात नसेल तर त्या दिव्याचं काहीच अस्तित्वच नाही.

माणसा माणसा अविचारी का रे जगतो?
खरा पुण्यवान तो जो कन्यादान करतो,
माणसा माणसा अविचारी का रे जगतो?

मग आपण ज्यांचा आदर्श घेतो त्यांचे एवढे राणीवसा याबद्दल आपण नंतर माहिती पाहू. महाराजांना एकूण सहा मुली होत्या. सखुबाई, राणूबाई, अंबिका, दिपाबाई, कमळजाबाई, सगुणाबाई आणि दोन मुले संभाजी महाराज आणि राजाराम महाराज. पण महाराजांनी या

मुलांमध्ये कधीच भेदभाव केला नाही आणि वंशाचा दिवा असा विचार केला नाही. सर्वांना समान वागणूक दिली. लाड, वस्त्रे, पाळपोला आणि सर्व काही समान केलं. शेवटी लेकरं ही आपलीच आहेत ना अन् मग मुलगा-मुलगी हा भेद का? महाराजांनी जस संभाजी महाराज, राजराम महाराज यांना सर्व शिक्षण दिलं तसच आपल्या मुलींना वेळ प्रसंगी प्रेमळ आणि वेळेप्रसंगी दुर्गा अवतार प्रकटायला शिकवलं; पण आपण त्यांचा आदर्श घेतो अन् मुलामुलींत भेद करून वंशाचा दिवा हवा असा हट्ट धरून बसतो.

वंशाचा दिवा हवा म्हणून का विझवता पणती वंशाची?

का नाही देत तिला एक संधी जगण्याची
दिवस सरला, रात्र सरली सोडा जुने विचार
वंशाच्या तेजस्वी पणतीचा करा ना स्विकार
आई, आजी अन् बहीण तीच आहे
जीवन सखी, ती सीता, ती द्रौपदी
नाही कोण तिच्यासारखी, आहे ही स्वर्गातील देवता
का करता मग तिची हत्या?

का नाही देत तिला एक संधी जगण्याची?

अनेक वर्तमानपत्र अन् बातमी पाहिली की एक हृदय पिळवटून टाकणारं दृश्य अन् घटना माहीत पडते ती म्हणजे, नुकतेच जन्मलेले स्त्री अर्भक कुठेतरी

कचऱ्यात नाहीतर इतरत्र फेकलेले सापडले. काय दोष त्या जिवाचा? फक्त एक मुलगी म्हणून जन्म. का करता त्या जिवाची हत्या. स्त्री-भ्रूण हत्या थांबवा. तुम्हाला आई, आजी, बहीण, प्रियसी, मैत्रिण, पत्नी हवी मात्र मुलगी नको असं का? आणि हो मुलगा झाला की पेढे, लाडू, वाटता मग मुलगी झाली तर जिलेबी अन् बर्फाच का बरं? पेढा वाटला म्हणून काय देणाऱ्याचे हात अन् खाणाऱ्याचे दात तुटणार आहेत का? खरंच खूप वाईट अवस्था आहे आपल्या विचारांची. मुली प्रत्येक क्षेत्रात पुढे आहेत, अग्रेसर आहेत. मुलांसोबत खांद्याला खांदा लावून फक्त आता भेदभाव करण थांबवल पाहिजे. शेवटी एकच ध्यायचं. मुलगा-मुलगी एकसमान दोघांनाही शिकवू छान. स्त्री जन्माचं स्वागत करा. जर मुलींना आपण समान हक्क दिला तर मुलगा आणि मुलगी समान हक्काने जगतील, शिकतील, घडतील मग पहा ती वात आणि तो दिवा तुमच्या घराचा, गावाचा, तालुक्याचा, जिल्ह्याचा, राज्याचा अन् राष्ट्राचा अंधार दूर करून एक नवीन प्रकाशमय जीवन स्थापन करेल. फक्त मुलींना जन्माला येऊ द्या आणि मुलगी जन्माला आली तर धन्यता माना आणि त्यांना छ. शिवाजी महाराजांसारखं एका पित्यानं केलेले कर्तव्य डोळ्यांसमोर ठेवून आपल्या लेकीला झाशीची राणी, राजमाता जिजाऊ, सावित्रीबाई फुले, अहिल्याबाई होळकर, कल्पना चावला यासरख्या अनेक रणरागिणी तयार करा.

आयुष्य एक संघर्ष

मंगेश श्रावणा सोनावले, बी.ए.भाग ३

(वैचारिक)

अनेक महापुरुषांच्या आयुष्याचे धडे वाचत असताना आपण त्यांच्या विपरीत परिस्थितीचा अभ्यास करत असताना त्याचं आयुष्य आपल्यापेक्षा हालाकीचे असल्याचं आपणास समजतं. पण त्या आयुष्यात संकटे आली म्हणून डगमगले नाहीत. एक मार्ग धरून सातत्याने चालणारा माणूस ठरवलेल्या ध्येयापर्यंत पोहोचतोच. सयंम हवा, कारण आयुष्यात कोणालाच पटकन काही प्राप्त झालेलं नाही. दोन दिवसांच्या प्रयत्नानंतर जर यश प्राप्त होणार असतं तर फ्रेंच राज्य क्रांती स्वतःच्या डोळ्यांनी जीन जॅक रूसोला पहायला मिळाली असती.

आयुष्य म्हटलं की, अनेक अडथळे, समस्या यांचा तर समावेश होणारच आणि जर यांच्या व्यतिरिक्त आयुष्य जगलो तर आयुष्य जगलो तरी काय आपण? आयुष्याच्या प्रवासात प्रत्येकाला वाटत असतं आनंद केवळ मिळत जावा आणि दुःख आपल्यापासून दूर रहावे. इतक्या दूर की, त्यांनी आपल्या आयुष्यात कधी डोकावून पाहूच नये. सुखामध्ये अनेक आपले असतात. आपल्याशी हितगुज करतात. आपल्या आनंदात सामील होतात पण हेच चित्र आपल्यावर जेव्हा वाईट वेळ येते किंवा काही मोठी समस्या आपल्या आयुष्यात अचानकपणे येते तेव्हा बदललेलं असतं. कालपर्यंत आपली वाटणारी माणसं, कालपर्यंत आपले वाटणारे नातेसंबंध आपल्या जवळ असुनही आपलेपणाची जाणीव त्यात नसते. आपलेपणाची ती ऊब त्यात पूर्वीसारखी जाणवत नाही. माणसं सुखाचे इथे भागीदार होण्यासाठी उत्साही असतात. दुःखात आपला प्रवास आपण एकट्यानेच चालावा लागतो. कधी थकलो तर थांबाव, जरा वेळ विश्रांती घ्यावी आणि आपला मार्ग पुन्हा चालण्यास सुरुवात करावी. थांबणाऱ्या माणसाकडेच नाही तर पाण्याकडेही कोणाचे लक्ष जात नाही. त्यामुळे निरंतर आयुष्यात चालत राहणे आणि आपल्या स्वप्नांना गवसणी घालणे यासाठीचा संघर्ष कधी खंडीत पडता कामा नये.

अनेक महापुरुषांच्या आयुष्याचे धडे वाचत असताना आपण त्यांच्या विपरीत परिस्थितीचा अभ्यास करत असताना त्याचं आयुष्य आपल्यापेक्षा हालाकीचे

असल्याचं आपणास समजतं. पण त्या आयुष्यात संकटे आली म्हणून डगमगले नाहीत. एक मार्ग धरून सातत्याने चालणारा माणूस ठरवलेल्या ध्येयापर्यंत पोहोचतोच. सयंम हवा, कारण आयुष्यात कोणालाच पटकन काही प्राप्त झालेलं नाही. दोन दिवसांच्या प्रयत्नानंतर जर यश प्राप्त होणार असतं तर फ्रेंच राज्य क्रांती स्वतःच्या डोळ्यांनी जीन जॅक रूसोला पहायला मिळाली असती.

आजचा दिवस आपल्या आयुष्यातील अंतीम दिवस आहे असं समजून जगताना आपल्या हातून समाजाच्या प्रती काही करता नाही आलं तरी हरकत नाही पण स्वतःचा विकास साधण्यात मी कोणतीच कसर सोडणार नाही असा ज्याच्या मनात कायम विचार येत असतो तो एका जागी शांत कसा काय बसू शकतो? शक्यच नाही. आपल्या प्रगतीसाठी प्रयत्नशील असलेला माणूस धावेल, चालेल, रांगेल, तो पडेल पण पुन्हा उठेल आणि नव्याने चालायला सुरुवात करेल. तो थांबून चालणार नाही.

आयुष्यात येणाऱ्या प्रत्येक दिवसाचे सकारात्मकपणे स्वागत करता आले की नव्या कार्याची सुरुवात करता येते. कारण कालच्या दिवसात अशीही माणसे होती ज्यांना आजचा सूर्यच पहायला मिळाला नाही. आपण तर जिवंत आहोत. आपल्या हातून काही चांगले घडवायचे आहे. आपण समाजाच्या थोडे तरी कामी यायला पाहिजे हा भाव आपल्या मनाला विकासाकडे नेण्यासाठी मदत करतो. त्यामुळे आयुष्य जगत असताना वास्तवीकते सोबतच सामाजिकता, भावनिकता देखील असायला

हवी.

लहान मुलाला चालायला शिकवले जाते मात्र ते तोपर्यंत चालू शकत नाही जोपर्यंत ते स्वतः उठून उभे राहत नाही. त्याने स्वतःचे प्रयत्न स्वतः करावे लागतात. तेव्हा ते चालायला लागते. तसेच आपल्या आयुष्यात अनेक माणसे भेटतात आपल्याला मार्ग दाखवतात मात्र त्यावर चालावं हे आपण स्वतःलाच लागत. कोणी तुमच्या सोबत असो अथवा नसो तुमचा प्रवास तुम्हालाच पूर्ण करायचा आहे.

सध्याच्या जगात कुणाकडे सल्ला मागायचा झाला तर भली मोठी यादीच देतील पण मदतीचा हात मागितला तर अनेक कारणांची यादी देवून निघून जातील. आपल्या वेळेला जी माणसं कामला येतात त्या माणसांप्रती आपण कायम ऋणी राहीलं पाहिजे. कारण आपली वेळ वाईट असताना जी माणसं आपल्या सोबत होती ती आपल्यासाठी परमेश्वर स्वरूपी माणसं होती. सहज कोणीही कोणाच्या मदतीला धावून येत नाही.

आयुष्यात संघर्ष असणं हे अनेकांना नकोच वाटत असतं, पण आयुष्यात संघर्ष असणं हे महत्वाचं असतं कारण, त्याशिवाय जगण्यातली मज्जा आपणास लुटता येणार नाही. आपल्याला आपण मुल्यपामन करता यावं यासाठी आपण शालेय आणि इतर बाह्य परीक्षा देतो. तसच आपण आयुष्यात येणाऱ्या समस्या, संघर्ष सोडवतो म्हणजे आपल्या आयुष्याच्या परिक्षेत स्वतःच मुल्यमापन करत असतो. हे अनेकांना आवडत नसलं तरी सर्वांच्या आयुष्याच्या प्रवासात हे घडतच कारण प्रत्येकाच्या आयुष्यात काही ना काही समस्या असतातच मग तो कुठेही राहणारा असो. जगाच्या पाठीवर असा माणूस शोधणे फारच अवघड आहे की, ज्याने संघर्ष केला नाही. ज्यांनी संघर्ष केलाच नाही ते आयुष्य जगलेच नाही. आयुष्याचा महत्वाचा भाग संघर्ष आहे. तो सर्वांच्या आयुष्यात असायलाच पाहिजे. आपल्या क्षमतांचा जाणीवपूर्वक अभ्यास करण्यासाठी.

लहानग्या मुंगीला देखील साखरेचा कण नेताना ओझं होत असणार. मुग्यांची भलीमोठी रांग लागलेली असते. त्या रांगेतूनच त्या अंतर कापत जात असतात. आपला वेगळा रस्ता कुणी काढत नाही. त्यांना शॉर्टकट

माहीत नसतो म्हणून त्या त्यांच्या एकाच मार्गात चालत असतात. पण माणसाला शॉर्टकट हवा असतो. यशाला शॉर्टकट नाही असे अनेक व्याख्याते आपल्या भाषणातून सांगत असतात, पण तरीही काही मंडळी शॉर्टकटच्या मार्गाला लागतात आणि जे आपल्याकडे आहे ते पण गमावून बसतात. आपल्या कार्याचं फळ आपणास मिळणारच आहे, आपली मेहनत केव्हाच वाया जाणार नाही. काही काळ आपणास वाट पहावी लागेल पण निसर्गाची असीम शक्ती आपल्या कर्माचे फळ आपणाला देतेच.

आपल्या कामावर विश्वास ठेवा आणि आपण जे काम करत आहोत त्यात प्रामाणिक रहायला शिका. कारण प्रामाणिक माणसांना इतरांनी फसवलं तरी त्यांच फारस नुकसान होत नाही यातून त्यांचं शहाणपण वाढतच असतं आपल्याला प्रत्येक परिस्थितीत प्रत्येक माणसांकडून काही तरी शिकण्याची भूक असायला हवी.

मेहनत आपल्याला अधिक बलवान बनवते आणि आळस आपल्याला केवळ शरीरालाच नव्हे तर मेंदूलाही वृद्ध अवस्था प्राप्त करून देत असतो. आळसापासून दूर राहणाऱ्या माणसांना शारीरिक किंवा मानसिक व्याधी त्रास देत नाहीत. आपल्या जीवनात आपली कामे करत राहणारा माणूस दवाखान्याच्या पायऱ्या फार कमी वेळा चढतो. आपल्या जीवनात आलेल्या समस्यांचे स्वागत करून त्यांना सोडवण्यासाठी आपण प्रयत्नशील असले की, येणाऱ्या वाईटातील वाईट वेळेशी कशाप्रकारे व्यवहार करायचा हे नव्याने शिकावं लागत नाही.

गौतम बुद्ध आपल्या प्रवचनांमध्ये सांगतात की, कोणत्याही समस्यांवर तीन उपाय असतात; बदलाव, स्वीकार आणि त्याग. जे बदलता येईल ते बदला, स्वीकारता येईल ते स्वीकारा आणि जे बदलता किंवा स्वीकारता येणार नाही त्याचा त्याग करा.

समस्या या दिवसेंदिवस येतच राहतील, आज आलेली समस्या उद्या नसेल मात्र उद्या त्याहूनही मोठी समस्या येईल. त्यामुळे प्रत्येक समस्याला धैर्याने सामोरे जाणे यातच शहाणपण आहे. आयुष्य आणि संघर्ष यांचा फार जवळचा घनिष्ठ संबंध आहे. संघर्षमय आयुष्य जगण्यातच खरी मजा आहे.

आपण नक्की कसे वागतो ?

स्वप्नीशा भरत पानस्कर, बी. ए. भाग ३

आई म्हणजे तुमच्या आयुष्यातील शिक्षणाचे विद्यापीठ असतं,
पण अलगद प्रवेश मिळालेल्या या विद्यापीठात खरेच आपलं लक्ष असतं,
तर वडील म्हणजे चालती बोलती अनुभवाची फॅक्टरी असते,
पण या फॅक्टरीच्या अनुभवाचा लाभ कुणी घेत असतं,
आई म्हणजे तुमच्या आयुष्यातील मार्गदर्शक गुरु असते,
पण या गुरुच्या आज्ञेला खरंच का हो मान असतो,
तर दाखविलेल्या वाटेवर वडील हा जवळचा मित्र असतो,
मनातल्या गुजगोष्टीत या मित्राला कीती हो स्थान असते,
आई म्हणजे साक्षात भगवंत परमेश्वर असते,
परमेश्वराच्या या रूपाला कीती हो प्रणाम असतो,
तर त्या परमेश्वरापर्यंत पोहोचविणारा वडील एक संत असतो,
या संताच्या शिकवणीला खरेच आपणास वेळ असतो.
आई तुमच्या आयुष्याच्या गाडीला योग्य दिशा देणारं स्टेरिंग असतं,
तर अचानक आलेल्या संकटात सावरायला वडील म्हणजे अर्जंट ब्रेक असतं,
एवढे सगळं माहित असून.....आपण नक्की कसे वागतो,
शब्दरंगात प्रेम व्यक्त करून ...मन मात्र रीतं ठेवतो

माय माऊली

प्राजक्ता कीसन पवार, बी.कॉम भाग १

दूर..दूर.. माझे घर
जोगाईच्या पलीकडे।
पाठ राखती तयाची
सह्याद्रीचे उंच कडे।।
पूल ओलांडीता पुढे
रस्ता येईल तांबडा।
घरी आणील सरळ
जरी दिसला वाकडा।।
गावाच्या मधोमध
माझे इवलेसे घर।
वाट पाहते माऊली
कधी येणार माझा पोर।।
रंगीत रांगोळी अंगणात असते
मोठ्या भावासाठी, लहान बहिणीची
वेडी माया त्यात दिसते।।
ठेवता अंगणात पाऊल
धावते माय माऊली।
करता वंदन तिला
देते आशीर्वाद अन् सावली।।
भाऊबिजेच्या दिवशी
छोटीसी ती काया।
निरंजन घेवून हाती
ओवाळीते भाऊराया।।
प्रार्थना ईश्वरा तुला
दे पुनर्जन्म मला
अशा आई.. बहिणी
मिळू दे अनंत जन्माला।।

आयुष्य

सानिका रघुनाथ मोळावडे, बी.ए. भाग २

आयुष्य म्हणजे खेळ नव्हे.....
फुकट मिळालेला वेळ नव्हे
आयुष्य एक कोड आहे.....
सोडवाल तितकं थोडं आहे.
खरं पाहता आयुष्यात
येऊन माणसं मिळवावी
एकमेकांची सुख-दुःखे
एकमेकांनी कळवावी
बघायला गेलं तर
आयुष्यही खूप सोपं असतं
जगायला गेलं तर
दुखातही सुख असतं
चालायला गेलं तर
निखारेही फुले होतात.
वाटायला गेलं तर
अश्रूतही समाधान असतं
आणि पचवायला गेलं तर
अपयशही गिळलं जात
आयुष्य कधी तरी असं ही जगून बघा
फक्त नि फक्त आयुष्यासाठी जगून बघा
फक्त नि फक्त आयुष्यासाठी जगून बघा

माझ्या शेवटच्या हाकेला

तेजश्री प्रकाश जामदार, बी.ए. भाग २

नाही ऐकली मी माझ्या रडण्याची कीलकारी
करत होती तेव्हा तुझ्या हॉस्पिटलच्या बिलाची तयारी
जन्माला येताच तू समजू लागलो मी स्वतःला राजा
तेव्हापासूनच भविष्याची चिंता होती माझ्या मनाला
हळूहळू चिमणी माझी मोठी होऊ लागली
या बापाच्या खांद्यावरची जबाबदारी वाढू लागली
संस्कार चांगले देण्यासाठी कठोर झालो
तुझ्या प्रेमाखातर अश्रू मी प्यालो
उच्च शिक्षणासाठी पाठवायचं होत तुला शहराला
पैसा जपून ठेवण्यासाठी ठिगळ लावले कपड्याला
शिक्षण पूर्ण होताच झाली तुझ्या लग्नाची घाई
राजकुमार शोधा लेकीला म्हणू लागली तुझी आई
तुझ्या लग्न मंडपात डोळे माझे पाणावले
पाठवणीला जेव्हा तुला दुसऱ्याच्या हाती सोपविले
नाही ना विसरणार तू या गरीब बापाला
येशील ना परतुनी या घरट्याला...

बालपण

गायत्री शंकर सावंत, बी.सी.ए. भाग १

का नाही रे देवा मिळत बालपण परत
शब्द नव्हे अर्थ नव्हे नवी सगळी नाती
एकमेकांशी एकमेकांची गाठ बांधलेली जुळली मैत्री
आमची
कोण तू प्रश्न कधीच नाही आला मनी
निर्मळ त्या चिमुकल्या भावनांची साथ वेगळी
आज भांडलो जरी तरी पुन्हा उजाडतो दिवस सोबत
का नाही रे देवा मिळत बालपण परत
कसली भांडणे कसले रे कसले कटकारस्थान
ना द्वेष ओळखीचा नाही ओळखीचा कसला अपमान
वेगळीच दुनिया ती या चिमुकल्या पाखरांची
कसलं ऊन नाही भूक तहान काळजी कसली
दाही दिशा आनंद वाढायचा ना कसली फिकीर ना
कसली काळजी
लहान लहान गोष्टी ही आम्हाला स्वर्ग होता वाटत

का नाही रे देवा मिळत बालपण परत
आताही मला लहानच व्हायचे आहे
संपूर्ण आयुष्य आनंदात जगायचे आहे
पण होईल का ही इच्छा पूर्ण माझी
आता तोडलीत माणसेच माणसाशी नाती
मोहापाई बुडाला आणि स्वतःचाच स्वतः वैरी झाला
आनंद शोघायला गेला सगळं काही गमावून बसला
का रे माणसा का तू एवढा बदलला
आनंदी आयुष्यात संकटे घेऊन आला
संकटाला सामोरे जायला जायचं आणि लढायचं
आनंदी राहायचं असतं
का नाही रे देवा मिळत बालपण परत

संस्कृत विभाग

विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥

विभागीय संपादक
प्रा. श्रीगणेश गायकवाड

अनुक्रमणिका

गद्य

१	अद्यतनीयं बाल्यम्।	पल्लवी पांडुरंग शिर्के	बी.ए. भाग ३	ललित	४९
२	अद्यतन पर्व, समाज, पर्यावरण	दर्शना जाधव	बी.ए. भाग १	वैचारिक	५०

अद्यतनीयं बाल्यम्।

पल्लवी पांडुरंग शिर्के, बी.ए. भाग ३

(ललित)

‘एतत्सर्व सत्यम्। किन्तु तन्तरज्ञानं विहाय अन्य विषयाणां कीदृशी स्थितिः? पुस्तकपटठनं, क्रीडाङ्गणे खेलनं, तेन आत्मविश्वासः वा क्रीडापटुवृत्तिः वा, जनेषु सम्भाषणं वक्तृत्व वा, शरीरस्वास्थ्य, परिस्थितिमनुसृत्य स्व-नियमनम् अन्येषां विषये वा राष्ट्रं प्रति दायित्वं इत्यादिकं: एकस्मिन्नेव शब्दे वक्तव्यं चेत् ‘मानवता’ एषः गुणः बालकेषु कथं संवर्धेत?’

“अस्माकं आदित्यः भ्रमणभाषेण लीलया क्रीडा खेलति । तेन विना तस्य भोजनमशक्यमेव।”

“अनन्यायाः माता-पितरौ आदिनः गृहे न भवतः। तथापि सा मया सह सम्यक् तिष्ठति। केवलं तस्याः जिगल टून्स गितानि निरन्तरं चालयितव्यानि।”

अधुना पालकानाम् ईदृशानि वचनानि सर्वत्र श्रूयन्ते। तदा मनसि उद्भवति यत् - अद्यतनीयाः बालकाः कौयन्तः चतुराः! तन्त्रज्ञान-साधनेषु नवतमानि अप्स भवन्तु वा क्रीडाः, एते सर्वम् आशु अवगच्छन्ति कुर्वन्ति च। अतः एतस्य विषये किमपि काठिन्यं भवतु, अद्य बालकादपि ग्राह्य तन्त्रज्ञान-शिक्षणम् इति उक्तिः सार्था।

‘एतत्सर्व सत्यम्। किन्तु तन्त्रज्ञानं विहाय अन्य विषयाणां कीदृशी स्थितिः? पुस्तकपटठनं, क्रीडाङ्गणे खेलनं, तेन आत्मविश्वासः वा क्रीडापटुवृत्तिः वा, जनेषु सम्भाषणं वक्तृत्व वा, शरीरस्वास्थ्य, परिस्थितिमनुसृत्य स्व-नियमनम् अन्येषां विषये वा राष्ट्रं प्रति दायित्वं

इत्यादिकं: एकस्मिन्नेव शब्दे वक्तव्यं चेत् ‘मानवता’ एषः गुणः बालकेषु कथं संवर्धेत?

साम्प्रतकाले बालकानां कृते भ्रमणं नाम दर्शनं तत्र क्रयणं वा। दुर्गदर्शनं, सागरतटगमनं, तत्र वालुक्या, जलेन वा क्रीडा, रात्रौ कौमुद्याम् आकाशदर्शनः, कुर्वन् निद्रा, गृहाद् बहिः एकत्र मेलित्वा चुल्ल्यां कृतः पाकः तदनन्तरं भोजनं च, एतस्य सर्वस्य आनन्दः एव न तैः अनुभूतः। किन्तु अस्मिन्विषये तेषां मनसि न दुःखम्। यतः एषः आनन्दः कीदृशः इत्येव ते न जानन्ति। तेषां कृते क्षणिक सुखं नाम आनन्दः। पिङ्गला, बर्गर, चायनिज एतदेव तेषां मिष्टान्नम्।

न तत्र तेषां दोषः। वेगेन वर्तमानम्, आधुनिकीकरणं, तन्त्रज्ञानस्य दुरुपयोगेण प्राप्तं परावलम्बित्वम् एतयोः अयं परिणामः। तस्मादेव कारणात् पालकाः अपि विस्मिताः सन् एनं सर्व शरणागताः। ते स्वमर्यादामपि न जानन्ति चेत् अन्यं कथं मर्यादीकरिष्यन्ति? यतैः कदापि न अनुभूतं तत् तेषां अपत्यानां हस्ते द्वितीय-तृतीय-वर्ष-वयसि एव प्राप्तम्। अतः तेषाम् उत्साहः अपि स्वाभाविकः।

तथापि कालाय तस्मै नमः इति उक्त्वा तूष्णीं उपवेष्टं न शक्यते। इदानीं तु पालकैः जागरुकतया बालकैः सह वर्तितव्यम्। तेन एव आधुनिककाले बाल्यस्य रक्षणं शक्यम्। यत्र च बाल्यं सुरक्षितं तत्रैव मानवतायाः संवर्धनम्।

तथास्तु॥

अद्यतन पर्व, समाज, पर्यावरण

दर्शना जाधव, बी.ए. भाग १

(वैचारिक)

“उत्सवप्रियः खालु मन्नाः” इति महाकवि कालिदासः उक्तः शतप्रतिशतं सम्यक् । पुरुषः सत्यमेव उत्सवकर्ता अस्ति। अत एव भारतीयसंस्कृतौ उत्सवानां, उत्सवानां च विशेषं महत्त्वम् अस्ति । उत्सवः वा कोऽपि समारोहः वा सर्वे उत्साहेन भागं गृह्णन्ति उत्सव-उत्सव-संस्कार-अनुष्ठान-रूपेण महती दीर्घकालीन-धरोहरम् अस्माभिः प्राप्ता अस्ति। एषा धरोहरः विशेषतया अद्यपर्यन्तं जीविता भारतीयसंस्कृतेः पोषणं जातम्, अधिकतया तस्य उत्सवानां, उत्सवानां च कारणात्। यतो हि प्रत्येकं उत्सवः अस्य देशस्य भिन्नसंस्कृतेः प्रतीकं भवति।

“उत्सवप्रियः खालु मन्नाः” इति महाकवि कालिदासः उक्तः शतप्रतिशतं सम्यक् । पुरुषः सत्यमेव उत्सवकर्ता अस्ति। अत एव भारतीयसंस्कृतौ उत्सवानां, उत्सवानां च विशेषं महत्त्वम् अस्ति । उत्सवः वा कोऽपि समारोहः वा सर्वे उत्साहेन भागं गृह्णन्ति उत्सव-उत्सव-संस्कार-अनुष्ठान-रूपेण महती दीर्घकालीन-धरोहरम् अस्माभिः प्राप्ता अस्ति। एषा धरोहरः विशेषतया अद्यपर्यन्तं जीविता भारतीयसंस्कृतेः पोषणं जातम्, अधिकतया तस्य उत्सवानां, उत्सवानां च कारणात्। यतो हि प्रत्येकं उत्सवः अस्य देशस्य भिन्नसंस्कृतेः प्रतीकं भवति।

यदा श्रावणमासः समाप्तः भवति तदा गणपतेः वेधा आरभ्यते। गणपतिपश्चात् पितृपक्षस्य अनन्तरं नवरात्रि, दशहरा, दीपावली; मकर संक्रान्तिः ततः किञ्चित्कालानन्तरं; ततः पूर्वं नववर्षं गुडीपदवा न भवति; अतः ३१ दिसम्बर। अथ गुडीपदवा, होली आदि। वर्षे पूर्णे उत्सवस्य केचन अवसराः सन्ति । भारते विभिन्नजातीयानां विभिन्नाः उत्सवाः। विभिन्नेषु स्थानेषु उत्सवानां महत्त्वं अपि न्यूनं भवति; वस्तुतः ‘आसीत्’ इति वदामः। विगतकेषु वर्षेषु उत्सवोत्सवे स्थानभेदाः, जातिः, धर्मः च अन्तर्धानं भवितुं आरब्धाः। यथा महाराष्ट्रे भौबीजे महत्त्वम् अस्ति यतः भव बहिनी उत्सवः, रक्षाबन्धनस्य महत्त्वं उत्तरभारते अधिकम् अस्ति। तथापि अधुना एकदिनः राखीपूरणिमा सर्वत्र आचर्यते, भौबीजः अपि सर्वत्र समानोत्साहेन आचर्यते। पाश्चात्य-उत्सवः अपि क्षेत्रीय-उत्सवेषु योजिताः सन्ति, अतः डिसेम्बर-

मासस्य ३१ दिनाङ्कः सर्वेषु आर्थिकस्तरयोः, सर्वेषु आयुवर्गेषु दृश्यते। तदतिरिक्तं मातृदिवसः, पितृदिवसः इत्यादयः सन्ति । उत्सवस्य अन्यत् कारणम् अस्ति इति युवावस्था मन्यते इव । समग्रतया उत्सवानां संख्या वर्धिता इति दृश्यते ।

उत्सवानां प्रयोजनम् :

भारतं प्राचीनकालात् कृषिप्रधानदेशः अस्ति । अतः कृषिकार्यक्रमानुसारं उत्सवानां संरचना परिकल्पिता अस्ति। उत्सवानां मुख्यं उद्देश्यं शरीरस्य मनसः च सुस्वास्थ्यस्य निर्वाहः भवति । शरीरस्य स्वास्थ्यं विशेषतः आहारस्य उपरि निर्भरं भवति। ऋतुनुसारं आहारस्य परिवर्तनेन स्वास्थ्यं सुदृढं भवति। अतः ऋतुनानुसारं उत्सवाः परिकल्पिताः भवन्ति। श्रावणमासे बहु कृषिकार्यं भवति। बहिः प्रचण्डवृष्टिः भवति। एतादृशेषु कालेषु बहवः जनाः गृहे एव तिष्ठन्ति। शरीरस्य परिसञ्चारः न्यूनः भवति । एतादृशे समये शरीरस्य अधिकं लघुभोजनस्य आवश्यकता भवति। अतः श्रावणमासे अधिकं उपवासं कर्तुं प्रार्थितम् अस्ति। दुष्पच्यमांसं न भक्ष्यमिति उक्तम् । उदरस्य वायुः न भवेत् इति प्याजं लशुनं च न खादितव्यम् इति उक्तम्। क्षेत्रे उत्तमफलनाय पृथ्वी, आप, तेज, वायु, आकाश च पंचमहाशक्तिं पूजयितुं प्रार्थितम् अस्ति। उपवासः, पूजा, धार्मिकग्रन्थपठनं च पृच्छ्यते। दीपावली इत्यादयः उत्सवाः शिशिरे आगच्छन्ति यदा शरीरस्य तैलस्य घृतस्य च आवश्यकता भवति, क्षुधा अधिका

भवति। मकरसंक्रान्तिपर्वः शिशिरे आगच्छति यदा शरीरस्य तिलस्य आवश्यकता भवति। केचन उत्सवाः कतिपयेषु ऋतुषु अवश्यं पतन्ति; परन्तु एतत् कथं भविष्यति? यतो हि अस्माकं उत्सवाः चन्द्रमाश्रिताः ऋतवः च सूर्याश्रिताः। अस्माकं पञ्चाङ्गे चन्द्र-सौरमण्डलं संरेखितम् अस्ति येन केचन उत्सवाः कतिपयेषु ऋतुषु आगच्छन्ति। अस्य कृते नियमः कृतः अस्ति। मीनराशिस्थे सूर्ये यः प्रारभ्यते सः चत्रः। मेषे सूर्ये यः प्रारभ्यते सः वैशाखः। फाल्गुन मासस्य आरम्भः तदा भवति यदा सूर्यः वृषभराशिः, आषाढः मिथुनराशिः, श्रावणः कर्करोगे, भाद्रपदः सिंह, अश्विनः कन्यायां, कैटकः, वृश्चिके मार्गशीर्षः, वृश्चिके पौषः, धनुराशिः पौषः, मकरराशिषु माघः, कुंभराशिः च भवति; परन्तु कदाचित् चन्द्रमासद्वयं तदा आरभ्यते यदा सूर्यः राशिस्थः भवति। तादृशेषु कालेषु प्रथमः अधिकारः द्वितीयः निजमासः इति मन्यते। एवं ऋतूनां उत्सवानां च सामञ्जस्यं स्थापयितुं साहाय्यं करोति। अतः वर्षाऋतौ श्रावणस्य उपवासमासः पतति, तैलघृतभक्षणस्य दीपावली च शिशिरे आगच्छति। पञ्चाङ्गे चन्द्रसौरमण्डलस्य संयोगात् एतत् सम्भवति।

उत्सवाः मनसः आरोग्यस्य रक्षणं कुर्वन्ति। आप्तेष्ट-मित्राः उत्सवम् आचरन्तः समागच्छन्ति। ग्रामपर्वणि ग्रामस्य सर्वे युवकवृद्धाः पुरुषाः च एकत्र आगच्छन्ति। उत्सवेषु परस्परं मिलनं भवति। उत्सवाः सहकार्यस्य, समानतायाः च भावः सृज्यन्ते। उत्सवेषु नूतनाः सद्विचाराः सहजतया प्रचारयितुं शक्यन्ते। सार्वजनिककार्यस्य कृते धनसङ्ग्रहः सम्भवति। सर्वे षां मिलित्वा महत् कार्यं कर्तुं शक्यते। एतेषां उत्सवानां माध्यमेन महत् सार्वजनिककार्यं कर्तुं शक्यते। यतो हि महोत्सवानां माध्यमेन एव नेतृत्वस्य निर्माणं सम्भवति, अतः लोकमान्यतिलकः महात्मा फुले च स्वशासनस्य राष्ट्रियभावनायाश्च प्राप्त्यर्थं सार्वजनिकपर्वणां अभ्यासं प्रारब्धवन्तौ। उत्सवे भागं गृहीत्वा यत् सुखं प्राप्यते तत्सहितं जनाः स्वजीवनस्य दुःखानि चिन्ताश्च विस्मरन्ति। कलाकाराः महोत्सवे कलाप्रदर्शनेन एव वर्धन्ते। उत्सवेषु सहस्राणि हस्तानि अपि नियोजयन्ति। राष्ट्रनायकानां जन्मदिवसस्य उत्सवः राष्ट्रगौरवस्य जागरणे सहायकः भवति।

अद्यतनमहोत्सवः

वर्धमानः असुरक्षा, वर्धमानः महङ्गानि, प्रत्येकस्मिन् क्षेत्रे घोरप्रतिस्पर्धा, अन्धविश्वासाः, परिवर्तिता जीवनशैल्याः, आङ्ग्लभाषायाः माध्यमेन शिक्षा, मॉलसंस्कृतिः, परमाणुपरिवारव्यवस्था, पाश्चात्यसंस्कृतेः प्रभावः, धनस्य पृथक् महत्त्वं, न्यूनश्रमेण अधिका सफलतां प्राप्तुं इच्छा च व्यक्तिगतरूपेण परिणामः अभवत् उत्सवाः उत्सवाः च। विधयः बहु परिवर्तन्ते स्म। अपि च वर्धमानजनसंख्या, उत्सवेषु उपयोगाय आधुनिकसाधनाः, उत्सवानां अर्थशास्त्रं, राजनैतिकहस्तक्षेपः, वर्धमानः तीव्रप्रतिस्पर्धा, जनसञ्चारमाध्यमानां प्रभावः, नियन्त्रणस्य अभावः च सार्वजनिकपर्वणां उत्सवस्य उद्देश्यं, प्रकारं च परिवर्तयति स्म। अवश्यं एते परिवर्तनाः शुभाशुभौ इति वक्तुं शक्यन्ते। उत्सवाः यदा कदा दैनन्दिनजीवनात् परिवर्तनं, रुचिपरिवर्तनं, जनानां एकत्र आगमनस्य अवसरः च इति आचर्यन्ते। यद्यपि एतानि कारणानि पर्व-उत्सवस्य अवशिष्टानि सन्ति; परन्तु उत्सवस्य पृष्ठतः चिन्तनं परिवर्तितम् अस्ति। मराठी अथवा भारतीयोत्सवः विचारपूर्वकं आचरन्ति; अतः प्रत्येकं उत्सवः प्रकृतेः परिवर्तनेन सह सम्बद्धः इति द्रष्टुं शक्यते। ऋतुपरिवर्तनं, तदनुसारं परिवर्तमानस्य भोजनस्य उपलब्धिः, स्वास्थ्ये प्रभावः च मनसि कृत्वा उत्सवाः, तेषां उत्सवस्य मार्गाः च निर्णयाः कृताः एताः पद्धतयः अद्यापि यथासम्भवं अनुसृताः सन्ति, परन्तु 'प्रकृतौ परिवर्तनस्य सम्मुखे अस्माकं जीवनशैलीं सचेतनतया अवलोकयितुं' इति मूलविचारः नष्टः अस्ति गणपति-उत्सवे वनस्पति-पूजायाः विविधाः प्रकाराः सन्ति, येषां उपयोगः नैवेद्येषु भवति; गणेशचतुर्थीपश्चात् ऋषिपञ्चमी ऋषिभाजीकरणविधिः। मकरसंक्रान्तिः कोदोरोटिका, तिलगुल् इति करणस्य पद्धतिः अस्ति। एते अस्मान् स्मारयितुं मार्गाः सन्ति यत् कतिपयानि धान्यानि वनस्पतयः च आहारस्य अन्तः समाविष्टव्याः यतः ते तस्मिन् ऋतौ स्वस्थाः भवन्ति। तथापि इदानीं ते केवलं प्रतीकात्मकाः एव तिष्ठन्ति। मकरसंक्रान्तिस्य कृते तिलगुल् सुलभतया निर्मितं वा आनयति वा किन्तु तस्मिन् ऋतौ बाजरा-तिलयोः तावत् उपयोगः न भवति। अधिकांशगृहेषु ऋषिपञ्चमीदिने ऋषिशाकानि सन्ति,

परन्तु तस्य दिवसस्य समाप्तेः अनन्तरं एतेषां शाकानां महत्त्वं निवृत्तं भवति । दिनस्य महत्त्वं ज्ञात्वा तस्मिन् दिने शाकवर्धकाः अपि एतानि शाकानि महत् मूल्येन विक्रयन्ति । प्रथमं मासं यावत् ततः किञ्चित्कालं यावत् एतानि शाकानि विपण्यां दृश्यन्ते, परन्तु तेषां बहु आग्रहः नास्ति ।

उत्सवानां आचरणस्य मार्गं परिवर्तयितुं विपणयः बहुधा उत्तरदायी भवन्ति । विपणस्य 'उत्सवस्य ऋतुः' गणपतितः आरभ्यते । जनसामान्यं प्राप्तुं सर्वे भ्यः उपलब्धेभ्यः साधनेभ्यः आकर्षकस्य, ध्यानं आकर्षकविज्ञापनस्य नित्यं व्याप्तिः भवति, येन उत्सवस्य ऋतुस्य प्रस्तावः, छूटः, विक्रयप्रचारः च वर्धते । विज्ञापनं कथितस्य उन्नतस्य, प्रतिष्ठितस्य, आरामदायकस्य जीवनशैल्याः स्वप्नं प्रस्तुतं कुर्वन्ति तथा च तस्य प्राप्तेः एकमात्रं मार्गं उत्पादक्रयणम् इति सूचयन्ति । जनसामान्यं प्रभावितं करोति यत् एतादृशाः आवश्यकताः सन्ति ये नास्ति । सम्बन्धे भावनां प्रकटयितुं उपहारस्य प्रयोगस्य अभ्यासः विज्ञापनकारणात् वर्धितः अस्ति । विपणः कस्यापि उत्सवस्य क्रयणार्थं कारणानि, प्रोत्साहनं च ददाति । बिङ्गर्जे-उत्पादानाम् उपभोगार्थम् अपि उत्सवाः निर्मायन्ते; मैत्री दिवस, वैलेंटाइन दिवस, सखपुडा, विवाह, मुन्जी, बरसे, जन्मदिन, विवाह वर्षगांठ आदि ।

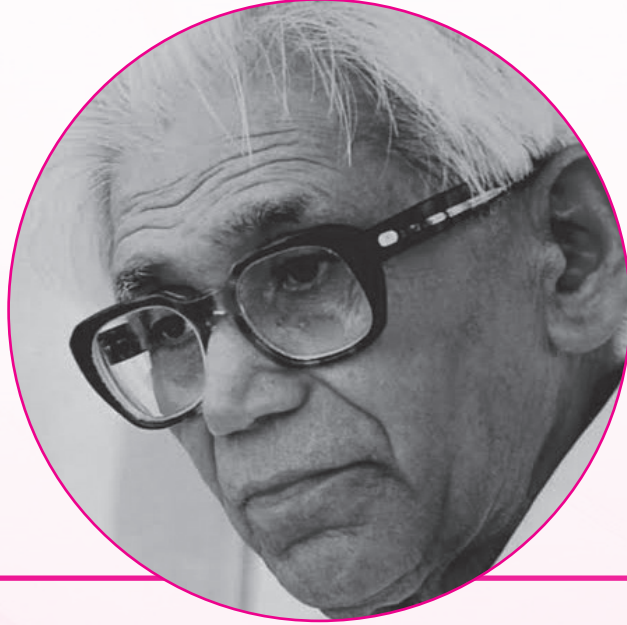
अनेन सर्वेषु उत्सवेषु एकरूपता प्राप्ता अस्ति । उत्सवाः बहु क्रयणस्य परिवारस्तरीयं समीकरणं जातम्, येषां बहु खाद्यं भवति तेषां कृते नित्यं भोजनं परोक्ष्यते; अतः सार्वजनिकस्तरस्य उत्सवस्य अर्थः डीजे, नृत्यम्; एवं कुर्वन् समाजस्य अन्यतत्त्वेषु असंवेदनशीलः सन् "अनुमतिः यथाविधि न प्राप्ता; परन्तु वयं गणेशोत्सवं धमाकेन आचरिष्यामः" इति असंवेदनशीलतायाः लक्षणम् । पारिवारिक-सार्वजनिक-स्तरस्य 'उत्सवस्य अर्थः पानम्' इति विश्वासः अपि प्रचलति अभवत् । तस्मात् उत्पद्यमानाः सामाजिकसमस्याः सुप्रसिद्धाः सन्ति । त्सह उत्सवे दानस्य अनुचितं महत्त्वं प्राप्तम् अस्ति ।

उपहारदानं औपचारिकतायाः बाध्यतायाः च विषयः अभवत् - "न दत्तम्; अतः जनाः किं वक्ष्यन्ति?" अतः प्रतिभाशालिनः कृते तस्य प्राधान्यानि आवश्यकतानि च अपेक्ष्य वस्तूनि दीयन्ते । महत्, निष्प्रयोजनवस्तूनि प्रतिष्ठितरूपेण दीयन्ते । उच्चमध्यमवर्गे अपि सर्वाणि आवश्यकवस्तूनि गृहे वर्तन्ते, परन्तु प्रत्येकं उत्सवे, गृहे वृद्धिः भवति । उपहारैः भावनां अभिव्यक्तुं विकल्पः प्रलोभनात्मकः इव आसीत्; परन्तु तस्मिन् प्रलोभने वशं कर्तुं पूर्वं सामाजिक-पर्यावरण-सचेतनत्वं न आवश्यकम् वा? भवतः गृहं अनावश्यकवस्तूनाम् अतिप्रवाहितम् अस्ति; तस्मिन् समये देशस्य बहुसंख्यकजनानाम् मूलभूताः आवश्यकताः अपि पूरयितुं न शक्यन्ते स्म । अवांछितविलासितासु व्ययस्य अपेक्षया उत्सवोत्सवस्य समये बहुसंख्यकविपन्नजनानाम् कृते किमपि कर्तुं शक्यते वा इति विचारः सामाजिकचेतना अस्ति पारिस्थितिकी-चेतनायाः अर्थः प्राकृतिकसंसाधनानाम् उपयोगेन अविषाक्त-विलासिता-वस्तूनि निर्मातुं शक्यते । लघुतराः, न्यूनाः पर्यावरण-अनुकूलाः वस्तूनि दृश्यन्ते; परन्तु यथार्थतः तस्य उत्पादनेन पर्यावरणस्य बहु क्षतिः अभवत् स्यात् । तदतिरिक्तं अतिरिक्तसेवनस्य पर्यावरणस्य उपरि दूरगामी प्रभावः भवति । यथा - यदा थर्मोकोल् अलङ्कारः पर्यावरणस्य हानिकारकः इति अवगतम् तदा विपण्यां कागदस्य मचेद् दृष्टम् । परन्तु कागदस्य पर्यावरण-अनुकूलगुणाः केवलं तस्य अपघटने एव सीमिताः सन्ति ।

कागदस्य उत्पादनार्थं वनानां कटनं भवति । अपि च कागदस्य पुनःप्रयोगाय बहु जलस्य, खतरनाकम् रसायनानां आवश्यकता भवति । कागदस्य उपयोगः, पुनःप्रयोगः भवतु इति विचार्य; अद्यापि पर्यावरणस्य कृते खतरनाकम् । अस्माकं उपयोगे प्रत्येकस्य वस्तुनः उत्पादनार्थं प्रकृतौ काः पदार्थाः केनचित् प्रकारेण प्राप्ताः, प्रयुक्ताः च इति अवलोकितम्; अतः पाठकाः अस्माकं उत्सवानां उत्सवस्य पर्यावरणीयव्ययस्य बोधं करिष्यन्ति !

हिंदी विभाग

मैं पूर्णता की खोज में दर - दर भटकता ही रहा,
प्रत्येक पग पर कुछ - - ना - - कुछ - रोड़ा अटकता ही रहा,
पर हो निराशा क्यों मुझे ?

जीवन इसीका नाम है,

चलना हमारा काम है।

- शिवमंगलसिंह 'सुमन'

विभागीय संपादक
प्रो. (डॉ.) व्ही. बी. कुरणे

अनुक्रमणिका

गद्य

१	प्यासा	स्वप्नील श्रीमंत कांबळे	बी.ए. भाग ३	कहानी	५३
२	सपनों की उड़ान	सानिका शशिकांत पाटील	बी.ए. भाग २	कहानी	५६
३	चुनाव	स्नेहा सुनिल मुळे	बी.ए. भाग २	एकांकी	५८
४	सफर गणतंत्र दिवस समारोह का...	देव्यानी दीपक जमदाडे	बी.ए. भाग ३	प्रवास वर्णन	६१
५	हिम्मत मत हरना	मंगेश श्रावणा सोनावले	बी.ए. भाग ३	ललित लेख	६४
६	बहुआयामी व्यक्तित्व के धनी- गुलजार	पूनम मारुती देसाई	बी.ए. भाग २	व्यक्तिचित्र	६६

पद्य

१	लक्ष्य के खातिर	मंगेश श्रावणा सोनावले	बी.ए. भाग ३	५५
२	एक दोस्त ऐसा भी हो	आसावरी सुनिल चव्हाण	बी.ए. भाग २	५७
३	साथ	सानिका शशिकांत पाटील	बी.ए. भाग २	५७
४	लडकी	पूनम प्रविण भोसले	बी.ए. भाग २	६७
५	बापु	प्रिती रामचंद्र पाटील	बी.ए. भाग २	६८
६	कर्म	तेजश्री प्रकाश जामदार	बी.ए. भाग २	६८
७	जब प्यार किसी से होता है	स्वप्नील श्रीमंत कांबळे	बी.ए. भाग ३	६८

प्यासा

स्वप्नील श्रीमंत कांबळे, बी.ए. भाग ३

(कहानी)

राजू को फिल्मे बहुत पसंद थी। उस दिन शहर में किसी हिंदी फिल्म का शूटिंग करने मुंबई से लोग आए थे। राजू उस जगह पर पहुँचा। उस सर्कस फिल्म का डायरेक्टर को एक लडके की जरूरत थी। उसने राजू को देखा। राजू से उसने पूछा, “क्या फिल्मों में काम करोगे?” राजू को भी काम की तलाश थी। राजू ने तुरंत स्वीकृति दर्शायी। फिल्म के हिरो के एक दोस्त का राजू को काम करना था। एक दिन का ही काम था। राजू के हंसी-मजाक स्वभाव के कारण अपनी भूमिका में उसने चार चांद लगाये डायरेक्टर को राजू का काम बहुत पसंद आया। डायरेक्टर ने राजू को एक दिन के पांच हजार रुपये दिये। राजू खुश होकर घर आया।

राजू नाम का सोलह बरस का एक लड़का था। बूढ़ी माँ के सिवाय उसका इस दुनिया में कोई नहीं था। वह जब दो वर्ष का था, तभी उसके पिताजी की मृत्यु हुई थी। इसीलिए उसे पिता का प्यार तो नहीं मिला, मगर उसकी माँ शिलाई मशिन पर कपडे सिलाकर उसकी पढ़ाई और घर का खर्चा निकालती थी। राजू पास ही के शहर के शाहू कॉलेज में ग्यारहवीं कक्षा में पढता था। वह पढ़ाई में होशियार था लेकिन उसे पढ़ाई में ज्यादा दिलचस्पी नहीं थी। उसे तो गाना गाने में और लोगों को हँसाने में ज्यादा रुचि थी। कॉलेज में जब वह कोई विनोद करता था, तब बच्चों के साथ-साथ अध्यापक भी अपनी हँसी छुपा नहीं सकते थे। इसीलिए वह सबको प्यारा लगता था। खास करके संगीता को।

संगीता उसकी ही सहपाठी थी। देखने में बहुत खूबसूरत थी। कॉलेज के सभी लडके उस पर मरते थे। लेकिन संगीता को राजू ही अच्छा लगता था। उसका हंसी मजाक करना, मास्टर जी के हर सवाल का जवाब देना उसको खूब भाता था।

राजू संगीता को हर रोज एक गुलाब का फूल दिया करता था। संगीता को भी यह अच्छा लगता था। एक दिन संगीता ने पूछा, ‘राजू, तुम मुझे हर रोज फूल क्यों देते हो?’ राजूने जबाब दिया, ‘क्योंकि आप मेरे सबसे पसंदीदा हो।’ संगीता की बुद्धि इतनी तेज नहीं थी कि वह इस बात की गहराई को समझ पाती। असल में राजू

संगीता से बहुत प्यार करता था। प्यार की गहराई में वह इतना डूब गया कि रात-रात भर जागकर वो प्यार भरे गीत लिखता था। कुछ प्रेमपत्र भी लिखें थे, पर पत्र देने का साहस न कर सका।

एक दिन राजू को पता चला कि, संगीता के पिताजी का ट्रांसफर हुआ है और वह कल ये कॉलेज छोड़कर जानेवाली है। राजू दूसरे दिन माँ ने सिया हुआ कोट पहनकर तैयार हुआ। कोट के एक जेब में एक पत्र डाला और बगीचे से गुलाब का फूल लेकर वो चल पड़ा। आज तो वह अपने दिल की बात संगीता से कहनेवाला था। जब वह संगीता के कमरे के बाहर पहुँचा तब उसने वहाँपर एक लाल गाड़ी देखी और अंदर से आवाज आ रही थी, ‘हाँ राकेश, मैं भी तुमसे बहुत प्यार करती हूँ।’ यह शब्द सुनकर राजू के हाथ का फूल जमीं पर गिर गया और हाथ में लिया हुआ वह खत हवा के झोंके से गाड़ी में जा पड़ा।

वहाँ से निकलकर राजू सीधा जंगल की ओर चल पड़ा। चलकर जब वह थक गया तो न जाने उसके होठोंपर गीत के बोल आए, जिँगे तनहा, मरेंगे तनहा,

जिंदगी के ये गम सहेंगे तनहा

प्यासा हूँ मैं जिस प्यार का

उस प्यार का सागर कहाँ

मेरी नजर ढूँढे जिसे,

अपना है वो न जाने कहाँ

राजू रात को देर से घर पहुँचा तो माँ ने पूछा, 'राजू, बेटा कहाँ थे इतनी देर तक? कहाँ खो गए थे।

राजू ने कहा, 'माँ, मैं तो गम के गिले में खो गया था।' राजू की यह बात तो माँ भी नहीं समझ सकी। एक दिन बारिश में पैर फिसलने की वजह से राजू की माँ गिर पड़ी और उसे गंभीर चोट भी आयी थी। राजू उसे लेकर अस्पताल गया। माँ ठीक तो हो गयी थी पर उसके आँखों की रोशनी चली गयी थी। बेचारे पर तो दुखों का पहाड़ ही गिर पड़ा था। माँ की दुर्घटना में मौत हुई। राजू को कॉलेज छोड़ना पड़ा और वह नौकरी की तलाश में भटकता रहा। पर उसे नौकरी नहीं मिली।

राजू को फिल्मे बहुत पसंद थी। उस दिन शहर में किसी हिंदी फिल्म का शूटिंग करने मुंबई से लोग आए थे। राजू उस जगह पर पहुँचा। उस सर्कस फिल्म का डायरेक्टर को एक लडके की जरूरत थी। उसने राजू को देखा। राजू से उसने पूछा, 'क्या फिल्मों में काम करोगे?' राजू को भी काम की तलाश थी। राजू ने तुरंत स्वीकृति दर्शायी। फिल्म के हिरो के एक दोस्त का राजू को काम करना था। एक दिन का ही काम था। राजू के हंसी-मजाक स्वभाव के कारण अपनी भूमिका में उसने चार चांद लगाये। डायरेक्टर को राजू का काम बहुत पसंद आया। डायरेक्टर ने राजू को एक दिन के

पांच हजार रुपये दिये। राजू खुश होकर घर आया।

दूसरे दिन राजू को सुबह-सुबह डायरेक्टर साहब का फोन आया। डायरेक्टर ने राजू को कहा, 'राजू, मेरा दोस्त मुंबई में एक फिल्म की शूटिंग कर रहा है। उसे भी तुम्हारे जैसे लडके की जरूरत है। क्या, तुम मुंबई जा सकते हो?' राजू ने तुरंत हाँ कहा। और वह मुंबई चला गया। डायरेक्टर ने बताये हुये पते पर पहुँचकर वहाँ के डायरेक्टर से मिला। डायरेक्टर ने कहा, 'एक महिने का शूटिंग है। इसके तुम्हें दो लाख रुपये देंगे। कल से काम पर आना।' राजू को यह मंजूर था। डायरेक्टर साहब से कल आने का वादा देकर वह वहाँ से चला गया।

राजू का मुंबई में कोई रिश्तेदार या दोस्त नहीं था। राजू के सामने प्रश्न था कि अब कहाँ जाये? राजू रास्ते से विचारमग्न होकर चल रहा था कि अचानक राजू के सामने एक लडका आया और राजू को घुरा दिखाकर कहने लगा, 'ए साहब, जितना भी माल है सब बाहर निकाल।' उसने सर पर पंजाबी पगड़ी पहन रखी थी। राजू ने कहा, 'मेरे पास तो गम के सिवा और कुछ नहीं है।' और इतने में ही राजूने चलाखी से उसका छूरा छिन लिया। और पूछा 'तुम्हारा नाम क्या है? और यह काम क्यों करते हो?' लडके ने जवाब में कहा, 'अपना

नाम मिनू मास्टर है और साहब ये कमबख्त जमाना इस अनाथ को जीने नहीं देता, इसीलिए यह सबकुछ करना पड़ता है।' इतने में बिजली कड़कड़ाई और बिजली की आवाज से डरकर मिनू राजू के सिने से लिपट गया। जैसे ही बारिश की बूँदें गिरने लगी, राजूने मिनू का हाथ पकड़ा और गली के अंदर भागने लगा। भागते भागते उसे एक पुराना मकान दिखा। वे दोनों उस मकान में पहुँचे। राजू ने मिनू से कहा, 'तुम्हारी तरह मेरा भी इस दुनियाँ में कोई नहीं है। क्या तुम मेरे साथ रहोगे?' तब से वे दोनों एक साथ रहने लगे।

एक दिन क्या हुआ मिनू सिढी से गिर रहा था तभी राजू ने उसे सँभाला पर मिनू की पगड़ी जमीं पर गिर गयी और राजू ने देखा तो क्या मिनू एक लड़की थी। उसके रेशमी बाल राजू के हाथ पर बिखर गये थे। मिनू की असलियत जानकर राजू थोड़ा नाराज हो गया पर मिनू ने उसे मना लिया। राजू को पता चला कि मिनू अच्छा नाच करती है। उन दोनों ने अपना एक स्टेज खोला। मिनू वहाँ पर नाचती थी और राजू गाना गाता था। कम समय में वह बहुत प्रसिद्ध हो गए थे। एक दिन उनका कार्यक्रम

देखने के लिए मशहूर फिल्म दिग्दर्शक प्रितम कुमार आए थे। मिनू के नृत्य और सौंदर्य से प्रभावित होकर उन्होंने अपने नये फिल्म के लिए मिनू को मौका दिया। ये सुनकर मिनू तो खुशी के मारे झूम उठी पर राजू को तो इस रोशनाई से डर लगने लगा। एक एक करके मिनू के पास फिल्मों के डेर लग गए और नृत्यकलाकार मिनू की मशहूर नायिका मिस मीना बन गई। समय बढ़ता गया वैसे ही राजू और मिनू के बीच दूरियाँ बढ़ती गई। राजू से शादी का वादा करनेवाली मिनू ने पंकजकुमार के नाम का सिंदूर अपनी माँग में भर लिया। राजू तो अकेला का अकेला ही रह गया।

स्टेज शो करते-करते उसने उसी स्टेज पर अपना दम तोड़ दिया। जनम से लेकर मरते दम तक जिस प्यार की वह तलाश कर रहा था, वह प्यार उसे कहीं भी नहीं मिला। ना बाप का प्यार, ना माँ का प्यार, ना किसी और का प्यार। जिस प्यार की उसे प्यास थी वो प्यास तो प्यास ही रह गई और वह प्यासा का प्यासा ही चल गया।

लक्ष्य के खातिर

मंगेश श्रावणा सोनावले, बी.ए. भाग ३

रुकना और फिरसे चलना
पर हार मत जाना तू
सफर यह काफी लंबा होगा
परेशान मत होना तू ।

कोई साथ आए तो अच्छा
ना आए तो भी अच्छा
झूठ के भीड़ में रहकर भी
रखना अपना दिल सच्चा ।

जीवन का मतलब ही तो
चलते रहना है
अपना एक लक्ष्य बनाकर
हासिल करना होता है ।

गिरकर फिर उठने का मन में
अलग सा हुनर रखो
अच्छा हो या बुरा हो
हर इन्सान से कुछ तो सिखो ।

अंत जैसा भी हो चाहे
पूरी लगन से प्रयास करो
अपने लक्ष्य को पाने के खातिर
चैन, सुकून का त्याग करो ।

सपनों की उड़ान

सानिका शशिकांत पाटील, बी.ए. भाग २

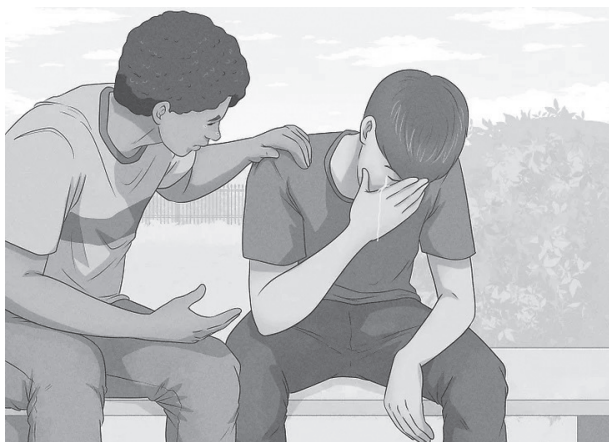
(कहानी)

एक दिन, संजय अपनी कड़ी मेहनत से आय. ए. एस. की परीक्षा पास हुआ। लेकिन विजय ने आरोप लगाया कि वह सिर्फ अपने दोस्त के संगति के कारण परीक्षा पास हुआ है। संजय का दिल टूट गया, लेकिन मन्नु ने उसे आत्मविश्वास दिया और उसे समझाया कि उसकी क्षमताओं की आलोक में उसे नौकरी मिली है। विजय ने भी संजय से माफी माँगी। वे साथ मिलकर रहने का वादा करते हैं।

शहर से दूर, पहाड़ों में बसे हुए नालगांव में संजय और विजय दो युवक रहते थे। वे बचपन से ही साथ खेलते और पढ़ाई करते थे। जब भी कोई मुश्किल आती, तो वे एक-दूसरे के साथ होते और साथ मिलकर हर मुश्किल का सामना किया करते थे।

एक दिन, संजय को एक बड़ी समस्या का सामना करना पड़ा। उसके परिवार में वित्तीय संकट आ गया था और वह पढ़ाई के लिए अधिकतम धन नहीं जुटा पा रहा था। उसका मन बहुत उदास था। संजय ने अपने मित्र विजय से सहारा माँगा। विजयने संजय को सँभाला, उसे साहस और साथ दिया।

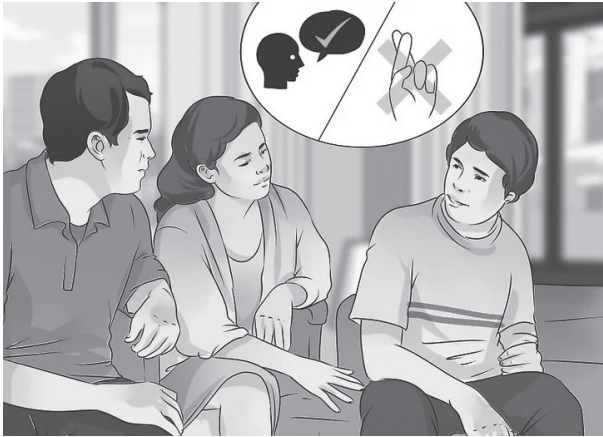
विजय ने संजय को बिना किसी शर्त के सहारा दिया और उसे उसकी पढ़ाई के लिए आर्थिक सहायता

दी। संजय के मन में बड़ा आभास हुआ कि मित्रता की असली शक्ति क्या होती है।

संजय शहर के एक कॉलेज में उच्च शिक्षा के लिए चला गया। कॉलेज में उसके परिचय का कोई नहीं था। संजय के जीवन में स्वप्न और आकांक्षाएं थीं, लेकिन उन्हें साकार करने के लिए कॉलेज में किसीका सहारा चाहिए था। और वह सहारा मिला एक अनोखी लड़की के रूप में, जिसका नाम मन्नु था। संजय जिस कक्षा में पढ़ रहा था, उसी कक्षा में मन्नु भी पढ़ रही थी। पहली नजर में ही संजय को मन्नु अच्छी लगी।

पहली बार मिलने के बाद, संजय को मन्नु की सच्चाई, सहानुभूति समझ में आई। मन्नु की बातें, हँसी, और अदा संजय के दिल को छू गई। धीरे-धीरे, दोनों के बीच मित्रता बढ़ी, और फिर प्यार की बातें उनके दिलों में आने लगी। जैसे-जैसे समय बीतता गया, संजय और मन्नु की दोस्ती प्यार में बदल गई। उनका प्यार बढ़ता गया, और वे एक-दूसरे के साथ हर पल का आनंद लेने लगे।

कॉलेज की पढ़ाई के साथ-साथ संजय प्रतियोगिता परीक्षा की तैयारी कर रहा था। विजय संजय को हर बात में मदद करता रहा था। कई मँहगी-मँहगी किताबें लाकर देता था। संजय दिन-रात कड़ी मेहनत करता था। आय. ए. एस. परीक्षा की तैयारी में वह लगा था। मन्नु की तरफ ध्यान देने के लिए उसके पास समय

नहीं था। केवल फोन पर ही बातें होती रहती थी।

मन्नु के परिवार वालों को उसके प्यार के बारे में पता चला। परिवार वालों ने उनके रिश्ते के खिलाफ थोड़ी आपत्ति जताई। पर संजय और मन्नु ने एक-दूसरे के साथ होने का विश्वास किया और एक-दूसरे के साथ खड़े होकर सभी परिस्थितियों का सामना करने का वचन

दिया। संजय ने अपने सपनों को हकीकत में बदलने का निश्चय किया।

एक दिन, संजय अपनी कड़ी मेहनत से आय. ए. एस. की परीक्षा पास हुआ। लेकिन विजय ने आरोप लगाया कि वह सिर्फ अपने दोस्त के संगति के कारण परीक्षा पास हुआ है। संजय का दिल टूट गया, लेकिन मन्नु ने उसे आत्मविश्वास दिया और उसे समझाया कि उसकी क्षमताओं की आलोक में उसे नौकरी मिली है। विजय ने भी संजय से माफी माँगी। वे साथ मिलकर रहने का वादा करते हैं।

संजय और मन्नु की प्रेम कहानी ने दिखाया कि प्रेम की हार नहीं होती, जब दो दिलों में सच्चा प्यार होता है तब सफलता मिलती ही है। एक-दूसरे के साथ सफलता की ऊँचाइयों को छूने का साहस दिखाया। इस तरह संजय और मन्नु ने अपने सपनों की उड़ान भरी।

एक दोस्त ऐसा भी हो

आसावरी सुनिल चव्हाण, बी.ए. भाग २

एक दोस्त ऐसा भी हो,
जो सिर्फ मेरा हो..
मैं रोऊँ तो मुझे हँसाए
मैं रुदूँ तो मुझे मनाए,
मेरे हर एक दुख में मेरे साथ हो,
मेरी हर एक खुशी में मेरे साथ हो,
मेरे बिन बोले मेरे दर्द को महसूस करे।
हाँ एक दोस्त ऐसा भी हो,
जो मेरी हँसी के पीछे
छिपे दर्द को पहचान ले,
जो मेरे गिरने से पहले
मेरा हाथ थाम ले,
मुझे सँभाल ले।

साथ

सानिका शशिकांत पाटील, बी.ए. भाग २

कभी कुछ कहना चाहते हो
तो पक्का कहो
सुनने के लिए मैं हूँ
तुम्हारे मन में कुछ प्रश्न हो तो
उसके जवाब देने के लिए मैं हूँ
मन में कुछ उलझने हो तो
उसको सुलझाने के लिए मैं हूँ
जब तुम्हारा साथ देने के लिए
कोई भी ना हो
तब साथ देने के लिए हमेशा मैं रहूँगी
जनम-जनम का साथ
हमेशा आपके साथ

चुनाव

स्नेहा सुनिल मुळे, बी.ए. भाग २

(एकांकी)

चंदाबाई : हिरालालजी हमारे घर में तो शौचालय है। हमारे घर के पास शौचालय बनवा कर बस्ती के लोगों की गंदगी हमारे घर के पास लाओगे ?

हिरालाल : माफ करना भाभी, ये तो मैं भूल गया। हाँ, हाँ, हाँ मुझे याद आ गया। (थोड़ा समय रुकता है।) मैं आपके घर के सामने पक्की सड़क बनवाने का वादा करता हूँ। लेकिन आपके घर के सभी वोट मुझे ही मिलने चाहिये।

पात्र परिचय : हिरालाल, पन्नालाल, शांतिलाल, चंदाबाई
समय - सायंकाल के साढ़े-सात बजे। घरों में दीये रोशन हो चुके हैं।

स्थान : चंदाबाई का घर बैठक का कमरा।

(बैठक का कमरा। दो दरवाज़े बैठक में खुलते हैं। बिजली के तीन बल्ब बैठक को रोशन कर रहे हैं। इस कमरे में एक मेज़ है, जिसके आसपास कुर्सियाँ पड़ी हैं। मेज़ पर एक फोटो है, जिस पर पुष्पमाला लगी है। चंदाबाई सफेद साड़ी में बैठी है। उसके पति रामलाल की दो दिन पहले मृत्यु हुई है। चंदाबाई के पास दो औरतें और एक पुरुष बैठा है।)

पर्दा उठता है। चंदाबाई के गले में पड़कर एक औरत रो रही है।

चंदाबाई : (आँखें पोछती हुई) मालन, दो दिन से उन्हें बुखार था। एकाएक सीने में दर्द हुआ। कुछ समझने से पहले आँखे बंद हुई।

(हिरालाल का प्रवेश, हाथ में पुष्पमाला है।)

हिरालाल : नमस्कार, भाई-बहनों, (फोटो को पुष्पमाला चढ़ाता है।)

आप जानते ही हैं, गाँव के सरपंच पद के लिए मैं चुनाव में खड़ा हूँ। रामलाल अच्छा आदमी था। आज जीवित होता तो वह मुझे

ही वोट देता।

चंदाबाई : (रोती हुई) हिरालाल जी, आप ठिक कह रहे हो।

हिरालाल : (चंदाबाई की तरफ हाथ जोड़ते हुए) भाभी जी, आपका परिवार बड़ा है। आप के परिवार में पंद्रह वोट हैं। रामलाल होते तो सोलह वोट हो जाते।

चंदाबाई : बिल्कुल ठिक कह रहे हो।

हिरालाल : (मुस्कुराकर) आपके घर के लोग इस समय बाहर हैं नहीं तो मैं उनसे मिल लेता और बताता कि सभी मुझे ही वोट दे। अगर मैं चुनाव जीत कर सरपंच बन गया तो सबसे पहले आपके घर के पास शौचालय बनवाऊँगा।

चंदाबाई : हिरालालजी हमारे घर में तो शौचालय है। हमारे घर के पास शौचालय बनवा कर बस्ती के लोगों की गंदगी हमारे घर के पास लाओगे ?

हिरालाल : माफ करना भाभी, ये तो मैं भूल गया। हाँ, हाँ, हाँ मुझे याद आ गया। (थोड़ा समय रुकता है।) मैं आपके घर के सामने पक्की सड़क बनवाने का वादा करता हूँ। लेकिन आपके घर के सभी वोट मुझे ही मिलने चाहिये।

चंदाबाई : ठीक है, हमारे घर के वोट आपको ही मिलेंगे।

(पन्नालाल का प्रवेश। हाथ में पुष्पमाला है।)

पन्नालाल : प्रणाम भाभीजी।

हिरालाल : तो ठीक है भाभी, मैं अब चलता हूँ। मैंने आपसे जो बात कही है उसे भूलना मत।

(हिरालाल जाता है)

पन्नालाल : झूठा, निकम्मा यहाँ सांत्वना करने आया था या अपना प्रचार।

(पन्नालाल फोटो पर पुष्पमाला चढ़ाता है और फोटो को प्रणाम करता है)

चंदाबाई : भाईसाहब, आप बैठिए। (पन्नालाल कुर्सी पर बैठता है)

पन्नालाल : भाभी देखिये गाँव के विकास के लिये मुझे मजबूरन सरपंच का चुनाव लड़ना पड़ रहा है। वरना मैं भला, और अपना दुकान भला किसी के फंदे में मैं पड़ता ही नहीं।

चंदाबाई : भाईसाहब, वे दुनिया छोड़कर दो ही दिन हुये हैं। दूर-दूर से लोग मिलने आते हैं, सांत्वना देते हैं। जो चला गया वह तो वापस नहीं आता।

पन्नालाल : यही मैं भी कहता हूँ। अगर चार दिन और रामलाल रहते तो उनका वोट मुझे ही मिलता। भले मानस थे।

चंदाबाई : हमारे हाथ में कुछ नहीं है। जिसका जितना वक्त है उतना ही वह जियेगा।

पन्नालाल : (मुस्कुराकर) आपके हाथ में तो सबकुछ है भाभी। आपके घर में और १५ वोट हैं। उसका तो खयाल कीजिए।

चंदाबाई : (रोती हुई) क्या करे, कैसा जमाना आ गया है।

पन्नालाल : जमाना तो बिल्कुल अच्छा है, केवल आप मुझे वोट दीजिए। और देखिए चुनाव जितने के बाद मैं सरपंच बनूँगा। देखिए मैं क्या-क्या करता हूँ। गाँव को कहाँ से कहाँ

लेकर जाता हूँ।

चंदाबाई : भगवान करे आप ही जीत जायें।

पन्नालाल : केवल दुआ करने से काम नहीं चलेगा। भाभी घरवालों को समझाइये कि मुझे ही वोट दे।

चंदाबाई : (हाथ जोड़ती है।) ठीक है, पन्नालालजी अब आप जाइये।

पन्नालाल : हाँ, हाँ, मुझे जाना है। विधायक जी आ रहे हैं। उनके स्वागत के लिए जाना है। अच्छा मैं चलता हूँ। (पन्नालाल जाता है।)

चंदाबाई : हे भगवान! कैसे लोग हैं। ऐसे माहोल में ये सांत्वना देने आते हैं या अपना प्रचार करने। समझ में नहीं आता।

(शांतिलाल का प्रवेश, हाथ में पुष्पमाला है)

(रोते हुए सीधा फोटो के पास जाता है, पुष्पमाला फोटो पर चढ़ाता है।)

शांतिलाल : ऐसे कैसे हो गया? पिछले हप्ते तो हमारी मुलाकात हो गई थी। चुनाव के बारे में चर्चा भी हुई थी। उनके कहने से ही मैं चुनाव में खड़ा हो गया। (रोते हैं।)

चंदाबाई : शांतिलाल जी शांत हो जाइये। जो होना था सो हो गया।

शांतिलाल : ऐसे कैसे भाभीजी शांत हो जाऊँ। रामलाल जी ने मुझे वचन दिया था। मेरे घर के सारे वोट तुम्हें ही मिलेंगे। और ये दुनिया को छोड़कर चले गये। लेकिन उनका वचन पीछे रह गया। भाभी अब इस वचन को तुम्हें पूरा करना है।

चंदाबाई : हाँ भाई साहब, यह वचन अब हमें ही पूरा करना है।

शांतिलाल : प्राण जाए पर वचन न जाए। परिवार हो तो रामलाल के जैसा, जो वचन को निभाता है। हे भगवान, रामलाल को ऊपर बुलाकर अच्छा किया। रामलाल के परिवार के सभी वोट अब मुझे ही मिलेंगे। भगवान तेरा

लाख-लाख शुक गुजार हूँ ।

चंदाबाई : (क्रोध से) शांतिलाल जी, यह आप क्या कह रहे हो ? रामलाल को ऊपर बुलाकर अच्छा किया। चुनाव जितने के लिए मेरे पति का मरना आप को अच्छा लगता है । अभी हमारे घर से चले जाओ ।

शांतिलाल : नहीं, नहीं भाभी जी माफ कर दो । मेरे कहने का मतलब ऐसा नहीं था ।

चंदाबाई : मैं सब समझती हूँ । आप सभी को चुनाव

जितने की पड़ी है । सच्चे दिल से कोई सांत्वना देने नहीं आया । हमारे परिवार के वोट सभी को चाहिए । चले जाओ ।

(शांतिलाल चला जाता है ।)

(चंदाबाई उठकर खड़ी होती है । रामलाल जी के फोटो को प्रणाम करती है।)

चंदाबाई : कैसा कलियुग आया है । मरे हुए आदमी को भी यह राजनीति छोड़ती नहीं है ।

(पर्दा गिरता है ।)

सफर गणतंत्र दिवस समारोह का...

देवयानी दीपक जमदाडे, बी.ए. भाग ३

(प्रवास वर्णन)

आखिरकार वह दिन आ गया। २६ जनवरी की सुबह-सुबह हमने एन.एस.एस. की पोशाक पहनी। नाश्ता किया और सभी दादर रेलवे स्टेशन के लिए रवाना हुए। हम बहुत उत्साहित थे। उस दिन शिवाजी पार्क में बच्चों से लेकर बूढ़े तक सब मौजूद थे। बिना एंट्री पास के किसी को भी अंदर जाने की इजाजत नहीं थी। इसलिए पार्क के बाहर भी बहुत भीड़ हो जाती है। पार्क में प्रवेश करते ही हमें ऐसा लगा मानो हम दिल्ली के राजपथ पर हों। हर कोई अपनी यूनिफॉर्म में अलग अंदाज में था। सभी लोग प्रत्येक समूह के लिए निर्धारित स्थान पर आकर खड़े हो गए।

(मैं, स्वयंसेवक कुमारी देवयानी दीपक जमदाडे, २६ जनवरी २०२३ को शिवाजी पार्क, मुंबई में होनेवाले गणतंत्र दिवस समारोह के अवसर पर परेड के लिए चुनी गई थी। मैं अपनी यात्रा की कुछ यादें साझा करने जा रही हूँ।)

गणतंत्र के एक महीने पहले यानी १५ दिसंबर से हमारे सर डॉ. पट्टेबहादुर ने मुझे मेरी दोस्त सोनाली यादव के साथ परेड की चयन परीक्षा के लिए शिवाजी विश्वविद्यालय कोल्हापूर भेजा। हमने विश्वविद्यालय में गणतंत्र और सांस्कृतिक इन दो विभागों की चयन प्रक्रिया में भाग लिया। सातारा, सांगली और कोल्हापूर के विभिन्न कॉलेजों से स्वयंसेवक विश्वविद्यालय आये थे। मुझे सभी परीक्षाओं में अच्छे अंक मिले और मुझे मुंबई में होनेवाले गणतंत्र दिवस परेड के लिए चुना गया। मेरी सहेली सोनाली का चयन सांस्कृतिक कार्यक्रम हेतु नागपुर के प्रेरणा शिबिर में हो गया। हमारे कॉलेज आने के बाद विश्वविद्यालय से कैम्प के लिए चयन के बारे में एक खत आया।

इस वर्ष शिवाजी विश्वविद्यालय को महाराष्ट्र एवं गोवा का संयुक्त शिबिर लेने का गौरव प्राप्त हुआ था। इस शिबिर के लिए विश्वविद्यालय स्तर पर चयनित स्वयंसेवकों को पाँच दिन पहले ही आमंत्रित किया गया था। शुभांगी मैडम वहाँ विश्वविद्यालय में ट्रेनिंग के लिए आई हुई थीं। उन्होंने हमें अनुशासन और कड़ी मेहनत

का पाठ पढ़ाया। गलती होने पर सजा भी दी जाती थी। शिवाजी विश्वविद्यालय के एन.एस.एस. के निदेशक प्रोफेसर डॉ. जायभाय सर ने इस शिबिर का अच्छा नियोजन किया था।

पहले दो दिन अच्छे मजे में गए। मौसम अच्छा था, लेकिन तीसरे दिन अचानक मौसम बदला और तेज बारिश होने लगी। बादलों का रंग लाल हो गया था। तेजी से हवा बह रही थी। बारिश नहीं रुकी। चारों ओर पानी ही पानी हो गया। विश्वविद्यालय का लॉन कीचड़ से भरा हुआ था। कई पेड़ गिर गये थे। कुछ विद्यार्थियों ने बारीश का कहर पहली बार देखा था।

जिन स्वयंसेवकों को इस शिबिर के लिए नियुक्त किया गया था, उन्होंने हम सभी का अच्छा खयाल रखा। इस शिबिर में हमारे सर पट्टेबहादुर हमारे साथ थे और उन्होंने हमारा अच्छा मार्गदर्शन किया। इस प्रकार विभिन्न कसौटियों पर परखे जाने के बाद हमारा चयन किया गया।

जिन छात्रों को गणतंत्र दिवस परेड के संचलन के लिए चुना गया था उन्हें दस दिन पहले ही मुंबई विश्वविद्यालय में अभ्यास के लिए बुलाया गया था। मैं पाटण से बस में मुंबई गयी। मुंबई यह सफर मेरे जीवन का एक अनमोल और कभी न भूलनेवाला क्षण था। ट्रेनिंग का पहला दिन सब कुछ समझने में बीता।

पहले दिन मुंबई पुलिस की ओर से परेड निकाली गयी। वे सभी गलत हो गए। हम विश्वविद्यालयों में वापस आए। हमें सामने लाया गया और बताया गया कि इतनी देर मेहनत करने के बाद सब गड़बड़ हो गया। और फिर उस दिन शाम चार बजे से रात आठ बजे तक हम सब मैदान पर ड्रिल करते रहे। हर कोई सोच रहा था कि हम तो ये कर रहे हैं लेकिन दिल्ली में कैसा होता होगा। लेकिन फिर सर ने कहा कि तुम अभी ट्रेनिंग कर रहे हो। लेकिन जब आप असल में २६ जनवरी को इस जगह पर आएँगे तो एक अलग ही माहौल होगा। फिर आप मुझे बताएँ कि आपको कैसा महसूस हो रहा है। हमने दूसरे और तीसरे दिन अच्छा प्रदर्शन किया। हमारी एन.एस. एस. टीम की सराहना की गई।

‘जितना रगड़ा उतना तगड़ा’ इस नारे के मुताबिक अगले सात दिन कठिन से कठिन परिश्रम किए। हम सुबह छह बजे उठते थे और मैदान पहुँच जाते थे। जहाँ हमारी ट्रेनिंग होती थी। सुबह दस बजे नाश्ते के लिए छुट्टी हो जाती थी। सभी को दूध, केला और बिस्किट दिया जाता था। फिर दस मिनट का ब्रेक होता था। फिर बारह बजे तक परेड होती थी। परेड मुंबई यूनिवर्सिटी के मुख्य गेट से शुरू होकर पिछले गेट तक जाती थी। ये परेड बहुत मजेदार थी। परेड करते समय बोर न होने के लिए हम गाने गाते थे और गाने की लय में परेड करते थे। यहाँ प्रशिक्षण बहुत बढ़िया था। यहाँ आवास भी अच्छा था। हमारे दिन की हर गतिविधियों को चित्रित किया जाता था।

हमें प्रशिक्षित करने के लिए हमारे पास अनुभवी स्वयंसेवक थे। वह हमें ट्रेनिंग के दौरान हुए किस्सों के बारे में बताते थे। विभिन्न किस्सों से हमारा मनोरंजन हुआ। गणतंत्र दिन से पहले, शिवाजी पार्क में रंगीन रिहर्सल आयोजित की गई थी। उसमें हम ड्रेस कोड में शामिल हुए। उस स्थान पर तीनों सेनाओं के जवान, पुलिस विभाग, विभिन्न स्कूलों के बच्चे मौजूद थे। मैदान के बाहर की इमारतों में लोग हमें देख रहे थे। हमने बालासाहेब ठाकरे जी के स्मारक पर जाकर अपनी श्रद्धांजलि अर्पित की। हमारे साथ २८ अलग-अलग इकाइयों के जवान थे। उनमें थल सेना, वायु सेना,

मुंबई पुलिस, मुंबई फायर ब्रिगेड, बीएमसी, बृहन्मुंबई नगर यातायात पुलिस, महिला मुंबई पुलिस, होम गार्ड और सी कैडेट कोर, आरएसपी, एनएसएस मुंबई पुलिस बैंड स्क्वाड आदि थे। उनमें सबसे आकर्षक मुंबई पुलिस बैंड स्क्वाड था। सभी का ध्यान उन्हीं की ओर था। वहाँ अन्य स्कूलों के छात्रों की टीमें भी मौजूद थीं। मुंबई पुलिस हर वर्ष भारत के एक राज्य की पुलिस को परेड के लिए आमंत्रित करती है। और इस साल यह कर्नाटक राज्य पुलिस का सम्मान था।

लगातार अभ्यास के कारण हमारे पास समय नहीं होता था। मुंबई देखना रह गया था। २५ जनवरी को हमें छुट्टी थी। उस दिन घूमने के लिए चले गए। चर्च गेट, विक्टोरिया टर्मिनस, होटल ताज और कई अन्य स्थानों का दौरा किया। ऊँची-ऊँची इमारतें नजर आ रही थीं। यह खूबसूरत इमारतें शहर की खूबसूरती में चार चाँद लगा रही थी लोनों की बहुत भीड़ थी। मुंबई में बड़े शॉपिंग मॉल और शॉपिंग कॉम्प्लेक्स हैं। हमने उन्हें बाहर से ही देखा। उस दिन सर ने हम सबको यूनिवर्सिटी दिखाई। वहाँ के बगीचे दिखाए। हम बगीचे में खूब घूमे। गाने गाए। हमें आनंद हुआ। लगातार सात दिनों की अभ्यास से आयी थकान दूर हो गई।

२६ जनवरी के लिए आवश्यक सभी सामग्री हमें एक दिन पहले ही दे दी गई थी। भोजन के बाद वहाँ स्वयंसेवकों द्वारा एक छोटा सा कार्यक्रम आयोजित किया गया। हमारे सर ने खुद हमें इसमें शामिल होने का मौका दिया। इस कार्यक्रम में हमने गाने गाए, कहानियाँ सुनाई, किस्से सुनाए, हमने बहुत मज़ा आया। उसके बाद हम सो गए।

आखिरकार वह दिन आ गया। २६ जनवरी की सुबह-सुबह हमने एन.एस.एस. की पोशाक पहनी। नाश्ता किया और सभी दादर रेलवे स्टेशन के लिए रवाना हुए। हम बहुत उत्साहित थे। उस दिन शिवाजी पार्क में बच्चों से लेकर बूढ़े तक सब मौजूद थे। बिना एंट्री पास के किसी को भी अंदर जाने की इजाजत नहीं थी। इसलिए पार्क के बाहर भी बहुत भीड़ हो जाती है। पार्क में प्रवेश करते ही हमें ऐसा लगा मानो हम दिल्ली के राजपथ पर

हों। हर कोई अपनी यूनिफॉर्म में अलग अंदाज में था। सभी लोग प्रत्येक समूह के लिए निर्धारित स्थान पर आकर खड़े हो गए।

इस समारोह के प्रमुख अतिथि महाराष्ट्र के राज्यपाल भगत सिंह कोश्यारी थे। समारोह स्थल पर महाराष्ट्र के राज्यपाल आ गए। कार्यक्रम शुरू हुआ। राज्यपाल महोदय जी एक गाड़ी में खड़े रहकर सभी दलों और रथों का निरीक्षण किया। समारोह के बाद झंडा फहराया गया। पुलिस बैंड स्कॉडने अपनी कला का प्रदर्शन किया। राष्ट्रगीत गाया गया। इसके बाद एक-एक कर टुकड़ियां परेड करती हुई झंडे को सलामी दे रही थीं। वह अपने गाड़ियों और हथियारों का प्रदर्शन करते हुए चैत्यभूमि की ओर भी बढ़ रही थी। उनके पीछे पुलिस मोटरसाइकिल की रैली थी। आज का दिन सुनहरे पलों से भरा था जिसे मैं कभी भूल नहीं सकती।

शिवाजी पार्क में मौजूद सभी लोगों की निगाहें हम

पर ही थीं। सभी लोग कैमरे लेकर खड़े थे। हमारे देह में एक अलग ही जोश था। हम गर्व से उस स्थान से गुजर रहे थे। हमारे चेहरे पर एक अलग ही आनंद था। जो लोग हमें देख रहे थे वे कैमरे पर रिकॉर्डिंग कर रहे थे। उनके द्वारा हमारी सराहना की जा रही थी और बधाईयाँ दी जा रही थीं। ऐसा लगा मानो हम दिल्ली के कर्तव्य पथ पर चल रहे हों।

समारोह के बाद हम मुंबई विश्वविद्यालय गये। वहाँ भी हमें सम्मानित किया गया और खूब सराहा गया। हमें बैज और प्रमाण पत्र देकर सम्मानित किया गया। इन दस दिनों में हमने जो किया उसके स्वयंसेवक ने वीडियो दिखाए। हर कोई बहुत खुश था। जब मैं मुंबई आयी तो बहुत परेशानी थी, लेकिन अब इससे विदा लेते समय बहुत दुख हो रहा था। इस यात्रा में जो दोस्त मिले, उनके साथ जो समय बिताया, हंगामा किया, अनमोल पल गुजारे, मैदान पर अभ्यास किया, जिसे मैं कभी नहीं भूलूँगी।

हिम्मत मत हरना

मंगेश श्रावणा सोनावले, बी.ए. भाग ३

(ललित लेख)

कई बार ऐसा होता है कि, हम फैसला लेने से डरते हैं। यही डर हमारी जिंदगी को खोकला बना देते हैं। यह जो डर नाम की बीमारी है सबसे खतरनाक बीमारी है। इन्सान अगर इससे खुद को दूर रखे तो बेहतर है। अपने फैसले खुद लेना और उसपर डटे रहना भी जरूरी होता है। कुछ साल पहले लिए हुए फैसले पर पूरी मेहनत लगानी पड़ती है, अपना समय खर्चा करना पड़ता है तब जाकर कुछ परिणाम हम पाते हैं।

“जिंदगी आसान नहीं होती, जिंदगी को आसान बनाना पड़ता है।” यह पंक्ति सभी ने कभी ना कभी तो सुनी होगी। पर कई बार हम ऐसी बातों को नज़र अंदाज कर देते हैं। और आगे जाकर पछताते हैं। असल में हमें सिर्फ आजको जीना होता है यही पता होता है पर उतना ही जरूरी होता है आनेवाले कल के बारे में सोचना। कल आए या ना आए पर आज हमें अपने काम को बेहतर करना होता है। हमारी अंदर की ताकद को जगाकर पूरी जान लगाकर हमें हमारे लक्ष्य को पाने की कोशिश करनी होती है। अगर यह समय हमारे हाथ से निकाल गया तो हमें बाद में सिर्फ पश्चताना होगा। काश ! उस वक्त कुछ कर लेते तो आज यह दिन देखने नहीं पड़ता।

हम अक्सर हमारे गुजरे हुए कल पर इतना ध्यान देते हैं के इसके कारण हमें आज जो करना होता है वह तो हम ध्यान से कर ही नहीं पाते। हमने जो आज ठान लिया है उसपर हमें काम करने की आवश्यकता होती है। जिसके कारण आनेवाला कल हमारे जिंदगी का बेहतर कल होगा। पर कई बार हमारे मन में सिर्फ नकारात्मक बातें भरी होती हैं, जिन बातों के कारण हम आगे बढ़ते नहीं। हमारे मन में कई सारे सवाल पैदा होते हैं और हम कई बार अंत तक आकर बिच में रुक जाते हैं। हम यही गलती करते हैं और हार जाते हैं। हमारे और थोड़े प्रयास से जहाँ हम जीत सकते थे वहीं पर हमारी हार होती है। और इसकी वजह हम खुद ही होते हैं।

चाहे खेल हो या लड़ाई अंत तक अगर हमने जितने की कोशीश नहीं कि तो हमारे जित या हार का कोई मतलब नहीं है। कुछ अगर करना है तो पूरी लगन से करो वरना मत करो। जो काम हमें सुकुन देता है वह हम पूरी इमानदारी से करते हैं। क्योंकि उसमें आनंद मिलता है। पर हर किसी के जीवन में पसंदीदा काम मिले यह तो संभव नहीं है।

समाज में कई सारे ऐसे भी लोग होते हैं जो अपने पसंद के खिलाफ काम कर रहे हैं अगर हम उनसे इसके पीछे की वजह पूछेंगे तो एकही जवाब मिलेगा। वह जवाब होगा मजबूरी। मजबूरी में काम क्यों करना है, अपने मनपसंद का काम ढूँढिए। अगर नहीं मिले तो जो काम आप करते हो उस काम में अपनी पसंद ढूँढिए। यह बात भी गलत नहीं है। यह वास्तविक जीवन में हमेशा हमारे मन के मुताबीक सब मिलेगा तो उसकी किमत हम नहीं कर पाएँगे। असली जिंदगी से जब हमारा पाला पड़ जाता है तो हमारी आधी जवानी ढल चुकी होती है। हमने हमारे कल तक के इस जीवन के बारे में सोचा ही नहीं था। मगर आज अभी जो समय है उस समय में लिया हुआ फैसला हमारी जिंदगी बदल सकता है। हम हमारी बुरी आदतों को बदल सकते हैं। हमारी अच्छी आदतें ही हमें बेहतर इन्सान बना सकती हैं।

जिंदगी हमें वह नहीं देती जो हम चाहते हैं, जिंदगी हमें वही देती है जिस चिज के लिए हम खुदको काबिल बनाते हैं। हम तो बेवजह दुनिया के पीछे भागे जाते हैं।

हमें अगर खुदको बेहतर इन्सान बनाना है तो खुदको समय देना सबसे जरूरी है। जो आजकल के जमाने में, हम खुद को समय नहीं देते। हमें तो दूसरों के जीवन में क्या चल रहा है, कौन कितने पानी में डूबे जा रहे हैं यही देखने में मजा आता है। जिंदगी का एक सिंपलसा फंडा है। आज अगर हम ऐशो-आराम की जिंदगी जी रहे हैं तो आगे जाकर हमें बुरे दिन देखने पड़ेंगे। अगर आनेवाले दिन को सुकून से जीना है तो आज हमें मेहनत करनी ही पड़ेगी।

कई बार ऐसा होता है कि, हम फैसला लेने से डरते हैं। यही डर हमारी जिंदगी को खोकला बना देता है। यह जो डर नाम की बीमारी है सबसे खतरनाक बीमारी है। इन्सान अगर इससे खुद को दूर रखे तो बेहतर है। अपने फैसले खुद लेना और उसपर डटे रहना भी जरूरी होता है। कुछ साल पहले लिए हुए फैसले पर पूरी मेहनत लगानी पड़ती है, अपना समय खर्चा करना पड़ता है तब जाकर कुछ परिणाम हम पाते हैं।

जिंदगी फिल्मों से अलग होती है। हकीकत में हमारे जिंदगी का खेल कुछ अलग ही होता है। यहाँ के हिरो और विलेन हम खुद ही होते हैं। हमें हकीकत में किसी और से लड़ने की कोई जरूरत नहीं होती। हमें तो हमारे अनियंत्रित विचारों से लड़ना होता है। यह काम बिल्कुल आसान नहीं होता। दुनियाँ में अगर सबसे मुश्किल काम कौनसा है तो वह है खुदके अनियंत्रित विचारों से लड़ना। जो यह काम करता है वह किसी और से बहस नहीं करता है और नहीं किसी के साथ अपना समय जाया करता है। बुद्धिमान लोगों को अगर हम देखेंगे तो वह नम्र होते हैं। उन्होंने इस ब्रम्हांड के सत्य का ज्ञान लिया है। अब किस वजह से हमारा वक्त बरबाद होने जा रहा है उस काम पर हम ध्यान नहीं देंगे तो नुकसान हमारा ही है। इसे स्वीकार करने में हम पिछेहट जाते हैं।

अगर जिंदगी की लड़ाई को जितना है तो खुद पर पूरा भरोसा रखकर अपने कामपर ध्यान देना होगा। लगातार किसी काम को निरंतर करना होगा। उस काम की पद्धति को समझना होगा और यह सब हासिल तब होगा जब हम वह काम लगातार करेंगे। अगर हम अब छात्र हैं तो इस उमर में पढ़ाई पर पूरा ध्यान देना होगा।

पढ़ाई इसलिए करना के जीवन में आगे जाकर खुद के और समाज के परिवर्तन करने के लिए इस्तेमाल किया जाए। पढ़ाई का मेरे खयाल से यहीं मूल उद्देश्य है।

जिंदगी आसानी से जीने की चाह रखनेवाले काफी देर तर जिवित नहीं रहते। आनेवाले मुश्किल समय में वहीं टिके रहते हैं जो मुश्किलों से लड़ सकते हैं। आनेवाला वक्त कितना भी मुश्किल हो उन्हें कोई भी फर्क नहीं पड़ता। क्योंकि वक्त के पहले जो मुश्किलों से लड़ जाते हैं वह मुश्किल के समय में आसानी से बाजी मार जाते हैं। इसलिए अपनी जिंदगी को हमें गुजारना पड़े तो कोई बड़ी बात नहीं है। हम खुदको तैयार कर रहे हैं। यह सकारात्मक सोच हमारे अंदर हमेशा चाहिए।

अगर प्रयासों के बावजूद भी हम हार गए। हमें अपने लक्ष्य तक पहुँचने नहीं आया तो दुनियाँ तुम्हें ताने सुनाएगी। अपने घरवाले भी तुम्हें निकम्मा कहेंगे। अपने दोस्त भी तब पराए हो जाएँगे। क्योंकि दुनियाँ उसके साथ रहना चाहती है जो अपने जिंदगी में कुछ बड़ा करता है। आप कितना भी चिल्लाओगे तो भी दुनियाँ को कोई फर्क नहीं पड़नेवाला। आपकी कामयाबी देखने दुनियाँ आती है। मेहनत सिर्फ अकेले को ही करनी पड़ती है। कोई आपके साथ आए ना आए तुम्हारा अपना जीवन बेहतर बनाने के लिए पूरी जान लगा दो। जब कामयाबी मिलेगी तो तुम्हारे पैरों के निशाण भी पूर्ण जाएँगे।

उन्हें आपके अलावा कोई और बेहतर ज्ञान नहीं सकता है। अपने दुःख-दर्द से लड़ने की चाह रखो। अच्छी बातें बताने के लिए कई लोग हैं मगर साथ देने के लिए दुनियाँ आगे नहीं बढ़ती। खुद की लड़ाई खुद लड़नी पड़ती है। इसलिए-

“जिंदगी है जनाब
तुम्हें गीराएगी
हँसाएगी, रुलाएगी
हर दिन यहाँ पर कुछ नया सुनाएगी।
पर तुम चलते रहना
हिम्मत मत हारना,
हिम्मत मत हारना।”

बहुआयामी व्यक्तित्व के धनी-गुलजार

पूनम मारुती देसाई, बी.ए. भाग २

(व्यक्तिचित्र)

गुलजार ने 'आँधी', 'माचिस' जैसे फिल्मों के माध्यम से सामाजिकता और मानवता के पक्ष पर ध्यान दिया है। उनका अद्वितीय अंदाज, विचारशीलता, और साहस कई लोगों को प्रेरित करता है। समय-समय पर, गुलजार ने साहित्य, सिनेमा, और संगीत में अपनी प्रतिभा का प्रदर्शन किया है। जिससे उन्हें भारतीय साहित्य और सिनेमा जगत में एक महत्वपूर्ण स्थान प्राप्त है। गुलजार को कई राष्ट्रीय और अंतरराष्ट्रीय पुरस्कार मिले हैं। दस फिल्मफेयर, दादासाहब फालके सम्मान, साहित्य अकादमी पुरस्कार, बैमी पुरस्कार, ऑस्कर पुरस्कार तथा पद्मभूषण पुरस्कार प्राप्त हुए हैं।

गुलजार का पूरा नाम सम्पूर्ण सिंह कालरा है। गुलजार का जन्म एक कलाकार परिवार में १८ अगस्त १९३४ को जेहानाबाद (अब पाकिस्तान में) में हुआ था। यह परिवार कला, संगीत, और साहित्य के क्षेत्र में महत्वपूर्ण माना जाता था। गुलजार को परिवार के कारण साहित्यिक और संगीतीय धारावाहिकता को समझने में मदद हुई। गुलजार के जीवन में उनका बचपन महत्वपूर्ण हिस्सा रहा है। गुलजार का बचपन जेहानाबाद में बिता। गाँव की खुशबू, खेलों की मस्ती और कविताओं की शोध में उनका बचपन गुजरा है। उनके बचपन के दिन साहित्य में उतरे हैं। संवेदनशीलता और कल्पनाशीलता उनके गीतों में स्पष्ट रूप से दिखाई देती हैं।

देश विभाजन के बाद उनका परिवार अमृतसर (पंजाब, भारत) आकर बस गया। अमृतसर से गुलजार मुंबई चले आए। मुंबई में वरली के एक मोटर गैरेज में उन्हें मेकेनिक का काम मिला। गुलजार खाली समय में किताबें पढ़ते थे और साथ ही लिखते थे। समय के साथ

लिखने की ओर उनका आकर्षण बढ़ने लगा। फिल्मी दुनिया की ओर वे आकृष्ट हुए। प्रारंभ में उन्होंने फिल्म निर्देशक बिमल राय, हषिकेश मुखर्जी और हेमंत कुमार के सहायक के तौर पर काम शुरू किया। गुलजार ने पहली बार फिल्म बन्दिनी के लिए गीत लिखा। बन्दिनी फिल्म के निर्देशक बिमल राय थे।

गुलजार, एक उत्कृष्ट कवि, गीतकार, फिल्म निर्देशक और संगीतकार हैं। गुलजार का व्यक्तित्व और कृतित्व दोनों ही अनूठे हैं। गुलजार का व्यक्तित्व

विविधता और सहजता से भरा हुआ है। गुलजार ने अपने साहित्यिक करियर की शुरुआत में कविता लेखन से की थी। 'जानम', 'एक बूँद चाँद' आदि कविता संग्रहों की कविताएँ खूबसूरती से भरी हैं। उनकी कविताएँ गहरी भावनाओं, विचारों, और समाज की चुनौतियों को सार्थकता के साथ व्यक्त करती हैं। उनकी कविताओं में अच्छे अनुभव की गहराई होने के साथ शान्ति और संगीत का स्वाद है। मानसिक भाव, प्रेम, और जीवन की असीम रंगत उनकी कविता तथा गीतों में झलकती हैं।

गुलजार के 'रावी पार', 'रात, चाँद और मैं', 'रात पश्मीने की', 'खराशें', 'पुखराज', 'कुछ और नज़्में', 'यार जुलाहे', 'त्रिवेणी' आदि कथा संग्रह प्रसिद्ध हैं। धुआँ, अठत्रियाँ, बास, बिमलदा, किसकी कहानी, दस पैसे और दादी, ऊँची एड़ी वाली मेम जैसी कहानियों में संवेदनशीलता झलकती है।

गुलजार ने 'आँधी', 'माचिस' जैसे फिल्मों के माध्यम से सामाजिकता और मानवता के पक्ष पर ध्यान दिया है। उनका अद्वितीय अंदाज, विचारशीलता, और साहस कई लोगों को प्रेरित करता है। समय-समय पर, गुलजार ने साहित्य, सिनेमा, और संगीत में अपनी प्रतिभा का प्रदर्शन किया है। जिससे उन्हें भारतीय साहित्य और सिनेमा जगत में एक महत्वपूर्ण स्थान प्राप्त है। गुलजार को कई राष्ट्रीय और अंतरराष्ट्रीय पुरस्कार मिले हैं। दस फिल्मफेयर, दादासाहेब फालके सम्मान, साहित्य अकादमी पुरस्कार, ग्रैमी पुरस्कार, ऑस्कर पुरस्कार तथा पद्मभूषण पुरस्कार प्राप्त हुए हैं। मेरे अपने, परिचय, कोशिश, अचानक, खुशबू, मौसम, किनारा, अंगूर, नमकीन लेकिन, हु तू तू आदि फिल्में गुलजार ने निर्देशित की हैं।

गुलजार ने कई लोकप्रिय और प्रसिद्ध गीत लिखे हैं। उनके गीतों में कल्पनाशीलता, और संवेदनशीलता झलकती है। उनके कई गीत लोगों के दिलों में स्थायी स्थान बना चुके हैं। उन गीतों में प्रमुख हैं - आँधी फिल्म का "तेरे बिना जिया जाए ना" - आराधना फिल्म का "मेरे सपनों की रानी कब आएगी तू" -, मासूम फिल्म का "तुझसे नाराज़ नहीं जिंदगी" -, मेरा नाम जोकर

फिल्म का "जाने वो कैसे लोग थे" -, रोजा फिल्म का "रोजा जानेमन" -, गोलमाल फिल्म का "आनेवाला पल" -, मोहब्बतें फिल्म का "काजरे बदरिया टूटे मोरा" आदि। ये गीत आज भी लोगों के दिलों में बसे हुए हैं।

गुलजार साहित्य और सिनेमा क्षेत्र में अपना महत्वपूर्ण स्थान रखनेवाले एक अद्वितीय व्यक्तित्व हैं। उनका साहित्य, फिल्म निर्देशन, गीतकार, और संगीत निर्माण आदि का योगदान भारतीय जन मानस कभी भूलेगा नहीं।

लडकी

पूनम प्रविण भोसले, बी.ए. भाग २

छूना है,
हमे आसमान को छूना है
बंधन सारे जुलम के
तोडकर
आजादी पाना है
सपने हमारे,
परियों की लोरी, चाँद सितारे,
खुशियाँ सारी
मंजिल सामने आँखे उसपर
रस्ते पकडकर जाना है
तितली बनकर शहद पीना है
आसमान को छूना है

बापु

प्रिती रामचंद्र पाटील, बी.ए. भाग २

बापु परिवार की हिम्मत और विश्वास है,
बापु एक उम्मीद है, एक आस है।

बापु संघर्ष की आंधियों में
हौसलों की दीवार है,
मुसिबतों से लड़ने को दो धारी तलवार है।

बापु बचपन में खुश करनेवाला खिलौना है,
नींद न लगे तो पेट पर सुलानेवाला बिछोना है।

बापु जिम्मेदारियों से लदी गाड़ी का सारथी है,
सबको बराबर का हक दिलाता यही एक महारथी है।

बापु सपनों को पूरा करने में लगनेवाली जान है,
इसी से तो माँ और बच्चों की पहचान है।

कर्म

तेजश्री प्रकाश जामदार, बी.ए. भाग २

कर्म में तू श्रद्धा रख,
आलस्य का परित्याग कर,
घबराकर गलती ना कर,
हिम्मत से काम कर।

मुसिबतों को रास्ते से हटा दे,
चट्टान भी हो तो ठोकर से उछाल दे।

रख हिम्मत तुफानों से टकराने की
जरूरत नहीं है किसी मुसिबतों से घबराने की।

जो हासिल करना है,
दिवाने की तरह उसकी चाहत कर
कर्म करता रह मगर नेकी में विश्वास कर।

कर्म में रखे विश्वास से जिंदगी में रौनक आएगी
तुमको तुम्हारी मंजिल मिल जाएगी।

जब प्यार किसी से होता है

स्वप्नील श्रीमंत कांबळे, बी.ए. भाग ३

जब प्यार किसी से होता है,
श्रद्धा से मस्तक झुक जाता है।

बाधाएँ कितनी ही आए,
दूर-दूर से मिलने आता है।

हों हजार दुख भी मन में यदि,
आँसू बन-बनकर बह जाते हैं।

धूम-धूमकर, चूम-चूमकर, भ्रमर, जब प्यार किसी से होता है।
कली को फूल बनाता है।

एक प्यार होता है स्वार्थ का,
दूजा होता है निस्वार्थ का।

जले पतंगा ज्योत पर,
अमर प्रेम वह दर्शाता है।

उर्दु विभाग

ऐ जमीन एक रोज तेरी खाक में खो जाएंगे, सो जाएंगे,
मर के भी रिश्ता नहीं टूटेगा हिंदुस्तान से, ईमान से।

- राहत इंदौरी

विभागीय संपादक
प्रा. रूकय्या शेख

अनुक्रमणिका

१	उर्दू में महिलाओं का रुझान	सुमैर्या सलीम आगा	बी. एस्सी. भाग ३	६९
२	जानते हो फिर भी	अनिसा युनूस आतार	एम.ए. भाग १ (राज्यशास्त्र)	७०
३	दिल की बात	शाहीद सिकंदर बुराण	बी.ए. भाग १	७१
४	शेर और शायरी	वाहीद हारून सय्यद	बी. ए. भाग १	७२

उर्दू में महिलाओं का रुझान

सुमैया सलीम आगा, बी. एससी. भाग ३

اردو میں خواتین کا رجحان

اب یہ بات وثوق کے ساتھ کہی جا سکتی ہے کہ اردو کے قدیم ترین آثار دہلی اور اس کے آس پاس پائے جاتے ہیں۔ جبکہ ابتدائی نشانات دکن کی سرزمین میں دیکھے گئے۔ ابتدا میں خواتین کو ادیبوں اور شاعروں کے طور پر نہیں دیکھا جاتا تھا۔ لیکن ان کی خدمات بطور تحفظ۔

12ویں صدی کی ان دو صدیوں میں خواتین نے اردو ادب کے اسٹیج پر بامعنی اور خوشحال موجودگی درج کی ہے۔ خواتین میں اردو ادب پڑھنے کا رجحان نئی کمیونیکیشن ٹیکنالوجی کے مقبول ہونے کی وجہ سے اور بھی زیادہ ہے۔ خواتین میں اردو ادب پڑھنے کا رجحان نئی کمیونیکیشن ٹیکنالوجی کے مقبول ہونے کی وجہ سے اور بھی زیادہ ہے۔ 20ویں صدی میں جس رفتار سے ریڈیو نے ترقی کی اس کے ساتھ اردو ادب پر کتابیں بھی منظر عام پر آنے لگیں۔ اردو ادب میں خواتین کا اہم کردار رہا ہے۔ اس میں خواتین کی صلاحیتوں اور کوششوں کو ظاہر نہیں کیا گیا ہے۔ رفیعہ منظور عالمین، انجم ربیر اور وجده تبسین، پروین شاکر، جیلانی بانو اردو ادب کے وہ نام ہیں جن پر اردو کو فخر ہے۔ ڈاکٹر راشد جہاں ہندوستانی اردو ادب میں خواتین کی کہانی کو فراموش نہیں کر سکتیں۔ اردو کی پہلی خاتون کہانی کار مانی جاتی ہیں۔ اردو ادبی تاریخ کے ہر دور میں خواتین نے اپنا کردار ادا کیا ہے۔ اس رفتار کو کچھ اور بڑھانے کی ضرورت ہے تاکہ اردو ادب میں خواتین کا بڑھتا ہوا رجحان کم نہ ہو۔

उर्दू के बारे में अब यह विश्वास से कहा जा सकता है कि, शुरुआती निशान दिल्ली और उसके आसपास पाए जाते हैं। जबकि शुरुआती निशान दक्कन की भूमि में देखे गए। शुरुआती तौर पर महिला को ना की लेखिका और कवियों के रूप में नहीं देखा गया। लेकिन संरक्षण के रूप में उनकी सेवाएं।

१२ वीं सदी के इन दो शतको में उर्दू साहित्य के पटल पर महिलाओं ने सार्थक व समृद्ध उपस्थिति दर्ज की है। महिलाओं में उर्दू साहित्य पढ़ने का रुझान नई संचार तकनीक के लोकप्रिय होने से भी बढ़ा है। २० वीं सदी में जिस गति से रेडियो का विकास हुआ

उसे उर्दू साहित्य की पुस्तक भी सामने आने लगी। उर्दू अस्तित्व में महिलाओं ने महत्वपूर्ण भूमिका निभाई है। इसमें महिलाओं के नाम उनकी क्षमता और प्रयास सामने नहीं आ पाई है। राफिया मंजूर आलम, अंजुम रहबर और वाजदा तबसीन, परवीन शाकिर, जीलानी बानो उर्दू साहित्य के वह नाम हैं जिन पर उर्दू को गर्व है। भारतीय उर्दू साहित्य में महिला कथाकारों को नहीं भूल सकता। डॉ. राशीद जहां को उर्दू की पहली महिला कथाकार माना जाता है। उर्दू साहित्य इतिहास के हर दौर में महिलाओं की भूमिका रही है। इस गति को थोड़ा और बढ़ाने की आवश्यकता है ताकि उर्दू साहित्य में महिलाओं का यह बढ़ता रुझान कम ना हो।

जानते हो फिर भी

अनिसा युनूस आत्तार, एम.ए. भाग १ (राज्यशास्त्र)

لتوکل او

رہمت اچ و نہ لہ اچ عہب اپ آ ک رہمتن اچ آ

رہمت رک ن لہو پے ہج مپ آ حرطس ا

رہمت رک دہرپ ای کپ آ

نہی ہج و پ ل اوس رو ا رہمتن اچ آ

یہ اچ ان کہیں ہتے ہج م کہے ل کم انہی

اککتب ج یہ اچ ان مرکنتقوس ا ہت لہ کپ آ ہج م

نہ لک کہیں پ آ رہم رہی، ای کہ رہن د ای ہیکے رہم ہن لہ یتل ج

رہکل و کپ آل کم ان عہک

کل و کپ آ عہک

نہ لک کل رہمت رک ہٹوب وکت ار رہم

نہ لک کل یہ انت اسرپ، نہ لک کل رہم عہب ج

نہ لک کوی و مہمتن نہ رہمت رہم، نہ لک کوی و مہمتن نہ رہمت رہم

जानते हो फिर भी अंजान बनते हो,

इस तरह मुझे परेशान तुम करते हो।

पूछते हो तुम्हे क्या है पसंद,

जानते होकर भी सवाल पूछते हो।

अधूरी बात है मरी मगर

कहना जरूरी है मेरा तुम्हें।

चलती साँस तक मेरे साथ तेरा रहना जरूरी है तुझे।

कुछ याद आया है तो बताती हूँ,

कभी अधूरा तो, तो कभी पूरा लिखती हूँ तुझे।

मैं रात में बैठकर

जब भी लिखूँ तुझे बस इतना ही लिखूँ,

हँसता देखूँ तुझे, हँसता देखूँ तुझे।

दिल की बात

शाहीद सिकंदर बुराण, बी.ए. भाग १

دل سے دل

دل کی باتیں بیان کرتا ہوں

سب کچھ ہونے کے باوجود میں اسے چھپاتا ہوں

میں تم سے پیار کرتا ہوں،

پھر بھی مجھے ڈر لگتا ہے۔

تم مجھ پر ایک احسان کرو جو میں چاہتا ہوں،

عمر کے سفر پر سوار ہوں، اپنے آپ کو ہر لمحہ جینے دیں،

میری محبت کے اس سفر میں،

میں راستے میں کھو گیا

یہ دل شکر ہے کہ ہمیں آپ جیسا ساتھی ملا

مैं अपने दिल की बातों को,

सब होते हुए भी छुपाती हूँ।

मैं प्यार तो तुमसे करती हूँ

फिर भी डर जाती हूँ।

तुम एक एहसान मुझ पर कर दो,

जो मैं चाहती हूँ कि

उम्र के सफर को सवर दो,

हरपल को जीने की इजाजत दो।

अपनी मोहब्बत के इस सफर में

राह में हम खो गए।

यह दिल शुक्रगुलज़ार है,

के हमें तेरे जैसे हमसफर मिल गए।

शेर और शायरी

वाहीद हारुण सरयद, बी. ए. भाग १

مے ویسے شے و م اخو
منی لکپ آ؟ تل ہری من ویکی
کھتل کنی من ویکی و رری

سے اچ ان هج من ویکی
رہیت کت حطوف من ا
و مرث اریس ول او من من
رہیت کت غ الہیس ا

ای امرف منی جتو ح
مے مریتو مے ار ام
مے منی دے پ ام! مے منی دے لکی
ورکش الہس لوب و خرم هج م
ری رکش الہس م و کس یو لکن ا

जो के तकलुम खामोशी से तू,
बदलते क्यों नहीं। तेरे आँने से
ये जोहर निकलता क्यों नहीं।

समझ में सबके आ जाए
फसाहत इसको कहते हैं।
असर हो सुननेवालों पर
बलागत इसको कहते हैं।

हजरतजी फरमाते की,
हमारा काम तो खूबियों का लेन-देन है।
हम अपने साथियों में,
खूबियाँ तलाश करें,
ऐब कोना तलाश करें।

विद्यार्थी संसद २०२३-२४

पवार जीवन
बी.सी.ए. ३ (संसद सचिव)

जाधव दर्शना
बी.ए. १

माने बंदिशा
बी.ए. २

पानस्कर स्वप्नीशा
बी.ए. ३

थोरात अस्मिता
बी.कॉम. १

साळुंखे प्रतिक्षा
बी.कॉम. २

मोहिते पूजा
बी.कॉम. ३

सुर्यवंशी शिवानी
बी.कॉम. १ (आय.टी)

सुतार पल्लवी
बी.कॉम. २ (आय.टी)

कोलेकर आकांक्षा
बी.एस्सी. १

कदम तेजस्विनी
बी.एस्सी. २

साळुंखे अनिकेत
बी.एस्सी. ३

शिंदे तुकाराम
बी.सी.ए. १

टोपले विवेक
बी.सी.ए. २

मोरे आकांक्षा
एम.कॉम. १

माथणे श्रद्धा
एम.कॉम. १

सुर्यवंशी विजया
एम.एस्सी. १ (रसायनशास्त्र)

शिंदे अमर
एम.एस्सी. २ (रसायनशास्त्र)

पवार निकीता
एम.ए. १ (हिंदी)

शिंदे कोमल
एम.ए. २ (मराठी)

कुंभार तनुश्री
क्रीडा प्रतिनिधी

वरक प्रसाद
एन.एस.एस. प्रतिनिधी

यादव शुभम
एन.सी.सी. प्रतिनिधी

सुर्यवंशी गायत्री
सांस्कृतिक विभाग

चव्हाण स्नेहल
महिला प्रतिनिधी

मुळे स्नेहा
महिला प्रतिनिधी

आमचे गुणवंत - वर्गात प्रथम

पाटील धनश्री
बी.ए. ३-मराठी-प्रथम

सरनोबत ऋतुजा
बी.ए. ३-हिंदी -प्रथम

शिंदे मेघा
बी.ए. ३-इंग्रजी-प्रथम

जगताप स्मिता
बी.ए. ३- भूगोलशास्त्र-प्रथम

लाड करिष्मा
बी.ए. ३- अर्थशास्त्र-प्रथम

चाळके युवराज
बी.ए. ३- इतिहास-प्रथम

सुतार पल्लवी
बी.कॉम.आय.टी. १-प्रथम

जगताप शिवानी
बी.एस्सी.३ भौतिकशास्त्र-प्रथम

कदम अभिषेक
बी.सी.ए. ३-प्रथम

पुजारी प्राची
बी.सी.ए. १-प्रथम

कुलकर्णी रोहित
बी.ए. भाग ३
राज्यशास्त्र प्रथम

जाधव पूजा
RDC परेड नवी दिल्ली सहभाग

संकपाल चंद्रिका
B.Sc- I - Botany आविष्कार संशोधन
स्पर्धेत सातारा जिल्ह्यात प्रथम

पवार जीवन
बी.सी.ए. ३

कोली मंगेश
बी.सी.ए. २

चव्हाण राज
बी.सी.ए. २

शेवाले रोहन
बी.सी.ए. २

माने रोहित
बी.सी.ए. २

संकपाल तुषार
बी.सी.ए. ३

State Level Poster & Model Presentation, Quiz Competition & Web Design Event B. C. A. Prize winner

चव्हाण पूनम
बी.कॉम.आय.टी. २

मोरे सेजल
बी.कॉम.आय.टी. २

कदम राणी
बी.कॉम.आय.टी. २

सावडेकर नमीरा
बी.कॉम.आय.टी. २

State level Poster, Paper Presentation & Quiz Competition B. Com I. T. Prize winner

क्रीडांगणावरून - (वरिष्ठ विभाग)

श्री. डिगे नितीश (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती-।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. कदम ऋषिकेश (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत - ।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. जाधव श्रद्धा (बी.ए.-३)
सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत-।
आंतर विभागीय स्पर्धेत-।।

श्री. पवार अर्जुन (बी.कॉम.-२)
सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. सावंत प्रणव (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. मोरे समृद्धी (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत-।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. शिके ओंकार (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय फ्री स्टाइल कुस्ती-।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. पवार कृष्णत (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. माथणे ओंकार (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती-।।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. जमदाडे देवयानी (बी.ए.-३)
सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत-।।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. गायकवाड ओंकार (बी.ए.-१)
सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. बाबर तुषार (बी.ए.-२)
सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. वरक प्रसाद (बी.कॉम.-२)
सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. कुंभार तनुश्री (बी.ए.-२)
सातारा विभागीय तिहेरी उडी स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय लांब उडी स्पर्धेत-।।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत-।।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. रंजणे वैभव (बी.सी.ए.-२)
सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेत-।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत-।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. पाटील प्रसाद (बी.ए.-२)
सातारा विभागीय जलतरण स्पर्धेत
५० मी. फ्री स्टाइल -।।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड
सातारा विभागीय जलतरण स्पर्धेत
१०० मी. फ्री स्टाइल-।।।
आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड

क्रीडांगणावरून - (वरिष्ठ विभाग)

श्री. पाटणकर जयरज (बी.ए.-२)

सातारा विभागीय भाला फेक स्पर्धेत-III
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय गोळी फेक स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. मोरे पूनम (बी.ए.-३)

सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत-III
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत-I
आंतर विभागीय स्पर्धेत-I
दक्षिण-पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ
स्पर्धेत सहभाग

कु. उदगाडे अंकिता (बी.कॉम.-३)

सातारा विभागीय पोल वॉल्ट स्पर्धेत-I
आंतर विभागीय स्पर्धेत-II
सातारा विभागीय भाला फेक स्पर्धेत-III
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. सावंत स्वप्नील (बी.सी.ए.-२)

सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. चव्हाण तन्वी (बी.ए.-२)

सातारा विभागीय तायकान्दो स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड

कु. कुराडे वैभव (बी.ए.-२)

सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत-III
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

श्री. निकम वेदांत (बी.सी.ए.-२)

सातारा विभागीय स्क्वॉश स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय सहभाग

श्री. जगताप प्रतिक (बी.सी.ए.-२)

सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
महाराष्ट्र राज्य सॉफ्टबॉल स्पर्धेत सहभाग

श्री. राठोड राकेश (एम.ए.-२)

सातारा विभागीय तिहेरी उडी स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत-II
स्पर्धेतील बेस्ट पिचर - सन्मानित
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

कु. मोरे समृद्धी (बी.सी.ए.-२)

सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत-III
आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
सातारा विभागीय तायकान्दो स्पर्धेत-II
आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड
सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत-I
आंतर विभागीय स्पर्धेत-I
दक्षिण-पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ
स्पर्धेत सहभाग

कुस्ती खेळत असताना विद्यार्थी मल्ल

अनमोल क्षण

माजी सैनिक, वीर माता व वीर पत्नी यांच्या सत्कार समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक मा. संजीव चव्हाण व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

माजी सैनिक, वीर माता व वीर पत्नी यांच्या सत्कार समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना मा. प्रशांत कदम अध्यक्ष सातारा जिल्हा सैनिक व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

नॅक आनंद सोहळ्यामध्ये मनोगत व्यक्त करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्या सदस्या मा. डॉ. सीमा चव्हाण व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

नॅक आनंद सोहळ्यामध्ये मनोगत व्यक्त करताना मा. प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

माजी मंत्री श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर यांच्या वाढदिवसानिमित्त आयोजित कुस्ती स्पर्धांचे उद्घाटन प्रसंगी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व उपस्थित इतर मान्यवर

सातारा विभागीय कुस्ती (पुरुष) स्पर्धेतील यशस्वी विद्यार्थ्यांसोबत महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार आणि इतर मान्यवर

'मराठी भाषेच्या अभिजाततेचा प्रश्न' या विषयावर मार्गदर्शन करताना प्रसिद्ध वक्ते मा. श्रीधर साळुंखे व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

'रंग कवितेचे' कार्यक्रमांमध्ये मार्गदर्शन करताना कवी रवी भिसे व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजना

राष्ट्रीय सेवा योजना विशेष श्रमसंस्कार शिबिराच्या समारोप समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

युवा संवाद भारत २०४७ या कार्यक्रामध्ये मार्गदर्शन करताना शिवाजी विद्यापीठाचे राष्ट्रीय सेवा योजना संचालक मा. प्रा. डॉ. टी. एम. चौगुले

युवा संवाद भारत २०४७ या कार्यक्रामध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक मा. संजीव चव्हाण व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजना श्रमसंस्कार शिबिराच्या समारोप समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना सातारा जिल्हा समन्वयक डॉ. एन. बी. माने

मतदार जागृती अभियानांतर्गत राबविलेल्या उपक्राममध्ये मार्गदर्शन करताना महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार

श्रमसंस्कार शिबिरामध्ये बांधलेल्या वनराई बंधाऱ्याची पाहणी करताना मान्यवर

राष्ट्रीय सेवा योजना उद्घाटन समारंभामध्ये मार्गदर्शन करताना रेंज फॉरेस्ट ऑफिसर श्री शिशुपाल पवार व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

श्रमदान करताना विद्यार्थी

राष्ट्रीय छात्र सेना उपक्रम (NCC)

अनमोल क्षण

FDP on Post NAAC Accreditation
Dr. H. V. Deshpande

युवती स्वसंरक्षण प्रशिक्षण कार्यक्रमात मार्गदर्शन
करताना अॅड. श्रद्धा जाधव

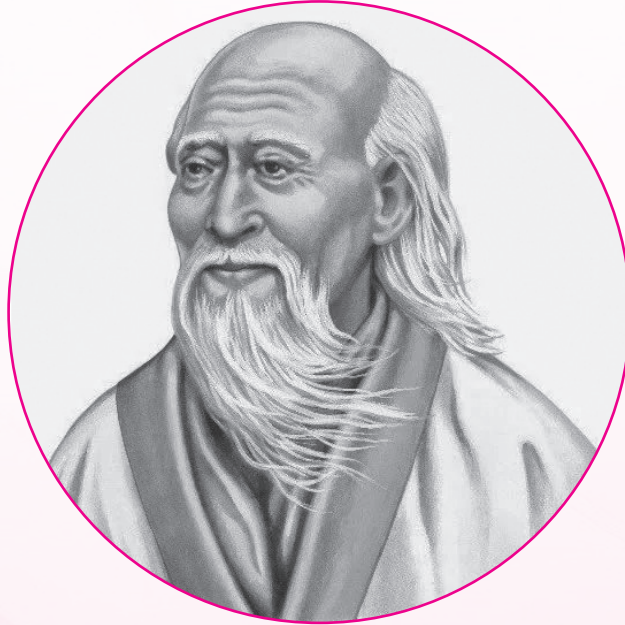

युवती स्वसंरक्षण प्रशिक्षण कार्यक्रम

विविध गुणदर्शन कार्यक्रमातील क्षणचित्रे

English Section

**If You Are Depressed,
You Are Living in the Past.
If You Are Anxious,
You Are Living in the Future.
If You Are at Peace,
You Are Living in the Present.**

- Lao Tzu

**Section Editor
Prof. Dr. Shrinivas S. Pawar**

INDEX

Prose Section

1	A Lesson in Respect	Devayani Deepak Jamdade	B. A.- III	A Short Story	81
2	Green Guardians	Kajal Ashok Kusalkar	B. A.- III	A Fairy Tale	82
3	Weeding Out Neglect	Dhanashri Suresh Tikudave	B. A.- III	A Parable	83
4	Small Steps, Big Impact	Suraj Ramchandra Bhise	B. A.- III	Anecdote	84
5	The Mobile Mirage	Sonam Laxman Surve	B. A.- III	A Play	85
6	Eckhart Tolle's The Power of Now : Insights	Bandisha Milind Mane	B. A.- II	A Book Review	87
7	Jon Fosse's Nobel Triumph: A Literary Journey from Solitude to Global Acclaim	Supriya Ganesh Shinde	B. A.- II	Informative	88
8	Art of Happy Life...	Mangesh Shravana Sonawale	B.A.-III	Informative	90

Poetry Section

1	Love Whispers	Sanchita Sunil Mane	B. A.- III	89
2	Where is the God	Mangesh Shravana Sonawale	B.A. - III	91
3	Village Days	Mangesh Shravana Sonawale	B.A. - III	91
4	Learning Steps: A Student's Journey	Manasi Hiraji Bhise	B. A.- III	92
5	Girls' Wonderland	Tejashri Sanjay Patil	B. A.- III	92
6	Dreamland Wonders	Aishwarya Narendra Shinde	B. A.- III	92

A Lesson in Respect

Devayani Deepak Jamdade, B. A.- III

(A Short Story)

In a Maharashtra village, friends Shri. Vinayak, and Santosh learn the importance of "Give respect, take respect" from wise man Prashant. When they mistreat new friend Ram, Prashant's lesson teaches them the value of kindness, leading to stronger bonds in the village.

Once upon a time in a small village in Maharashtra, there were three friends - Shri, Vinayak, and Santosh. They were known for their tight-knit bond, spending most of their days playing near the village pond. One sunny afternoon, the trio decided to explore the nearby forest. As they ventured deep into the woods, they stumbled upon an old, wise man named Prashant sitting under a banyan tree. Prashant greeted them warmly and invited the boys to sit with him. Curious, they gathered around, and Prashant began to share his wisdom.

"Children," Prashant said, "I want to share a valuable lesson with you - 'Give respect, take respect.' In life, treating others with kindness and respect is essential. If you give respect, you will receive it in return." The boys nodded, not fully understanding the depth of Prashant's words. They continued their journey, playing by the pond and forgetting the lesson they had just learned.

Days passed, and one afternoon, a new boy named Ram moved to the village. Shri, Vinayak, and Santosh were excited to make a new friend. However, Ram was different; he spoke a bit differently and had a unique way of playing. Instead of embracing their new friend, the trio made fun of Ram. They teased him for his differences,

forgetting the lesson Prashant had imparted. Ram felt hurt and left alone, avoiding the pond and the boys.

One evening, as the Sun painted the sky in hues of orange and pink, Prashant found the three friends sitting by the pond. He noticed Ram sitting alone at a distance. Approaching them, Prashant reminded the boys of the lesson he had shared earlier. "Respect, my children, is a two-way street. If you want friends, you must treat others with kindness and respect their differences." The boys realized their mistake. Feeling guilty, they approached Ram and apologized for their behavior. They invited him to join their games and treated him with the respect he deserved.

From that day forward, Shri, Vinayak, and Santosh understood the true meaning of "Give respect, take respect." They learned that embracing differences and treating others with kindness created stronger bonds and lasting friendships. The small village by the pond became a harmonious place where every child, no matter their background, felt respected and valued. And Prashant, the wise man under the banyan tree, smiled, knowing that his lesson had left a lasting impact on the young hearts of the village.

Green Guardians

Kajal Ashok Kusalkar, B. A.- III

(A Fairy Tale)

The fairy tale of Manjusha and Ashwini tells the story of two friends who travel the world, teaching people about living in harmony with nature. They face challenges, but their efforts lead to positive change, making the world a better place. The story ends with a sense of fulfillment and a happy ending, typical of fairy tales.

Once upon a time, in a kingdom nestled between towering mountains and lush forests, there lived two inseparable friends named Manjusha and Ashwini. They shared a deep love for nature and all its creatures, and they spent their days exploring the forests, rivers, and meadows that surrounded their village.

As they grew older, Manjusha and Ashwini became aware of the growing threat to the natural world. They saw forests being cut down, rivers being polluted, and animals losing their homes. Determined to make a difference, they decided to embark on a journey to teach people about living in harmony with nature.

As time passed, Manjusha and Ashwini's message spread far and wide. Other kingdoms heard of their success and invited them to share

their wisdom. They traveled to distant lands, across mountains and seas, teaching people the importance of living in harmony with nature.

One day, while visiting the Kingdom of Tranquil Isles, they encountered a new challenge. The island kingdom was suffering from severe pollution caused by ships dumping waste into the sea. Determined to help, Manjusha and Ashwini worked with the islanders to implement recycling programs and educate sailors about the importance of protecting the oceans.

Their efforts paid off, and soon, the waters around Tranquil Isles became clean again. The marine life thrived, and the islanders were grateful for Manjusha and Ashwini's help. They were hailed as heroes and honored with a special ceremony.

Despite their success, Manjusha and Ashwini remained humble. They knew that their work was not done. They continued their journey, spreading their message of environmental stewardship to all corners of the world.

Years later, as they sat beneath the Wisdom Willow, reflecting on their adventures, they knew that their friendship and dedication had made a difference. The world was a better place because of them, and they were grateful for the opportunity to make a positive impact.

Weeding Out Neglect

Dhanashri Suresh Tikudave, B. A.- III

(A Parable)

A parable is a simple story used to illustrate a moral or spiritual lesson. It often uses everyday events or situations to convey deeper truths or principles. The parable of Shital and Chaitali's gardens teaches us that ignoring social issues can lead to their growth and harm the community. Just as tending to a garden prevents weeds from taking over, addressing problems promptly is essential for maintaining a healthy and harmonious society.

Once upon a time, in a village, there were two neighbors, Shital and Chaitali. They both had beautiful gardens, and everyone admired their flowers. One day, Shital noticed some weeds growing in her garden. Instead of removing them, she ignored them, thinking they wouldn't cause any harm. Meanwhile, Chaitali diligently pulled out any weeds she found in her garden, ensuring her flowers could grow freely.

As time passed, Shital's garden became overrun with weeds, affecting the health of her flowers. The beauty that once existed began to fade. On the other hand, Chaitali's garden continued to thrive, with vibrant and healthy flowers. The villagers noticed the difference and wondered why Shital's garden wasn't as beautiful as it used to be. Shital realized her mistake and started removing the weeds, but it was a challenging task as they had spread significantly.

The parable teaches us that social issues are like weeds in a garden. If we ignore them, thinking they won't harm us, they can grow and affect the well-being of our community. It is essential to address issues promptly, just as Chaitali tended to her garden, to ensure the beauty and harmony of our shared space.

Small Steps, Big Impact

Suraj Ramchandra Bhise, B. A.- III

(Anecdote)

An anecdote is a short, personal story that illustrates a point or conveys an idea. It is often used to make a larger point or to provide an example in a more engaging and relatable way. In the anecdote of Sandip and Suyash, their actions to clean up the town illustrate the idea that small steps can make a big difference in the community. Their story is a concrete example of how individuals can take initiative to address a problem and inspire others to do the same. This anecdote serves to motivate and encourage readers to take action in their own communities.

Once upon a time in a town, two friends, Sandip and Suyash, saw a problem – lots of trash everywhere. So, they decided to do something. They asked people in their neighborhood to help clean up. Many joined, and they picked up all the garbage. While cleaning, Sandip and Suyash talked to everyone about why it's important to throw away trash correctly.

After the clean-up, the streets looked much better. People in the neighborhood were happy and decided to throw away their trash properly from then on. This story shows that when friends like Sandip and Suyash take a small step, they can make a big difference in their community.

The Mobile Mirage

Sonam Laxman Surve, B. A.- III

(A Play)

"The Mobile Mirage" depicts Natasha's struggle with phone addiction, affecting her studies and relationships. Concerned friends and family urge her to change, leading to self-reflection. A digital wellness seminar becomes a turning point, prompting Natasha to limit phone use, fostering positive changes in her life. The play emphasizes the need for balance in the digital age.

Characters:

1. Natasha - A high school student, addicted to her phone.
2. Arjun - Natasha's concerned friend, trying to help her.
3. Simran - Natasha's elder sister, worried about her well-being.
4. Prateek - Natasha's classmate, struggling with similar issues.
5. Sid - Natasha's younger brother, annoyed by her constant phone use.

Setting: A typical household with a living room, bedrooms, and a school.

Act 1:

(Natasha is sitting in her room, immersed in her phone. Arjun enters.)

Arjun : (waves) Hey Natasha, what's up?

Natasha : (without looking up) Oh, hey Arjun. Just scrolling through Facebook.

(Arjun sighs. Simran, Natasha's elder sister, enters.)

Simran : Natasha, you shouldn't spend so much time on your smartphone.

Natasha : (dismissive) Relax, Simran. It's not a big deal.

(Simran leaves, worried. Natasha continues on her phone. Arjun leaves, concerned.)

Act 2:

(At home, during dinner. Natasha is still on her phone.)

Sid : (annoyed) Natasha, can you put that thing down for a minute?

Natasha : (without looking up) Fine, Sid, I'll put it down for a minute.

(Sid rolls his eyes and leaves. Natasha's parents exchange concerned glances.)

Act 3:

(The next day at school. Natasha's teacher, Prateek, hands back graded assignments.)

Prateek : Natasha, your grades are dropping. Focus on your studies and less on your phone.

Natasha : (defensively) I'll be fine, Sir. I've got it under control.

(Prateek leaves, worried. Arjun approaches.)

Arjun : Natasha, seriously, you're letting your phone take over your life.

Natasha : (brushing it off) I'll handle it the way I want to.

Act 4:

(At home, during the night. Simran approaches Natasha.)

Simran : Natasha, your report card came today. Have you checked it?

Natasha : (defensively) Yeah, Simran, I checked it. It's no big deal.

(Simran leaves, worried. Natasha reflects on her grades and phone use.)

Act 5:

(At school, a digital wellness seminar. A speaker talks about the impact of excessive phone use.)

Speaker : It's crucial to find a balance between the digital world and reality. Excessive phone use can affect your grades, relationships, and overall well-being.

(Arjun nudges Natasha, who starts to reflect.)

Act 6:

(Later, Natasha decides to limit her phone use. She starts focusing on her studies, spending quality time with friends and family, and notices positive changes in her life.)

Natasha : (to Arjun) Thanks for making me realize. I needed to change.

Arjun : (smiles) Sometimes, we all need a little wake-up call.

(Curtain falls as Natasha continues her journey towards a more balanced life.)

Eckhart Tolle's *The Power of Now* : Insights

Bandisha Milind Mane, B. A.- II

(A Book Review)

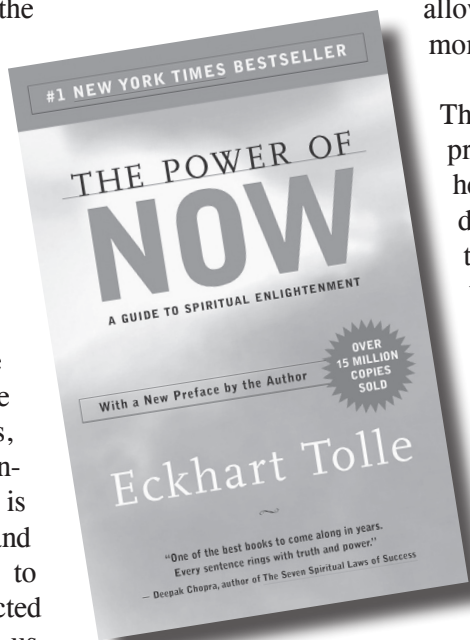
"The Power of Now" is a book that teaches us how to live a happier and more fulfilling life by focusing on the present moment. Tolle's teachings are simple yet profound, and they have the potential to transform the way we think about ourselves and the world around us.

"The Power of Now" by Eckhart Tolle is a book that teaches us how to live a happier and more fulfilling life by focusing on the present moment. Tolle explains that many of us spend too much time thinking about the past or worrying about the future, which can make us unhappy and stressed. He believes that by learning to be more present in our daily lives, we can experience greater peace and joy.

One of the key ideas in the book is that our minds are often filled with negative thoughts and emotions, which Tolle calls the "pain-body." This pain-body is created by past traumas and hurts, and it can cause us to feel unhappy and disconnected from the world around us. Tolle suggests that by becoming aware of our pain-body and learning to let go of negative thoughts, we can free ourselves from its grip and experience greater happiness.

Tolle also teaches us the importance of mindfulness, which is the practice of being fully aware of the present moment. He explains that by focusing on

what is happening right now, we can quiet our minds and experience a deep sense of peace and contentment. Mindfulness can also help us to become more aware of our thoughts and emotions, allowing us to respond to situations in a more positive and constructive way.

Throughout the book, Tolle provides practical exercises and techniques to help us become more present in our daily lives. He encourages us to take time each day to simply be, without worrying about the past or the future. By learning to live in the present moment, Tolle believes that we can find true happiness and fulfillment.

In conclusion, "The Power of Now" is a book that teaches us how to live a happier and more fulfilling life by focusing on the present moment. Tolle's teachings are simple yet profound, and they

have the potential to transform the way we think about ourselves and the world around us. Whether you are looking for a way to reduce stress and anxiety or simply want to live a more meaningful life, "The Power of Now" offers valuable insights and practical advice that can help you achieve your goals.

Jon Fosse's Nobel Triumph: A Literary Journey from Solitude to Global Acclaim

Supriya Ganesh Shinde, B. A.- II

(Informative)

In 2023 the Nobel Prize in Literature was given to Jon Fosse from Norway for his creative plays and writing that express things that are hard to put into words. Fosse, a well-respected writer in Europe, is gaining more recognition in English-speaking countries. Winning this prestigious award puts him in the company of other great authors like Toni Morrison, Kazuo Ishiguro, and Annie Ernaux.

Jon Fosse, a highly acclaimed Norwegian writer, has recently been honored with the prestigious Nobel Prize in Literature for his exceptional plays and stories. Fosse, whose name is pronounced Yune FOSS-eh, boasts an impressive literary portfolio that includes over 40 plays, stories, poems, and even children's books. His distinctive writing style has earned him recognition for its unique blend of simplicity and emotional depth, exploring profound themes such as aging,

love, and art.

While Fosse has long been celebrated in continental Europe, his influence is gradually spreading among English-speaking audiences. The Nobel Prize, considered one of the most esteemed awards in literature, places him in the esteemed company of luminaries like Toni Morrison and Kazuo Ishiguro. Fosse's body of work encompasses notable pieces such as the "Septology" series, which delves into the spiritual journey of an aging

artist, and novellas like "Morning and Evening" and "Melancholy I-II," offering poignant insights into the lives of solitary characters.

Fosse's recent recognition carries profound significance for Norway, as it marks the first Nobel Prize in Literature for the country since 1928. The award, accompanied by a cash prize of \$991,000, reflects Fosse's significant contribution to the global literary landscape. Transit Books, a small Bay Area publisher known for promoting overlooked global stories, is particularly thrilled about the opportunity to share Fosse's work with a wider audience.

The journey to this notable achievement has not been without its challenges. Adam Levy, the publishing boss responsible for taking on Fosse's substantial book about doppelgangers in Norway, described feeling both excited and apprehensive. Fosse's writing is recognized for its uniqueness – a combination of simplicity and emotional depth that navigates complex themes such as loneliness and religion. Fosse's "Septology" series, which has sold over 10,000 copies in the U.S., is a significant achievement in the realm of international literature.

Fosse's plays, including "A Summer Day" and "I Am the Wind," are known for creating a calm yet eerie ambiance. Transit Books, committed to showcasing overlooked global stories, sees the Nobel Prize win for Fosse as a momentous occasion for Norway after a gap of 95 years. The Norwegian people take pride in Fosse's achievement, and the writer, who had anticipated this recognition for a decade, received the call while driving to his village.

The broader literary community recognizes Fosse's impact, with his hotel suite named in his honor in Oslo. His novelistic inventions, commitment to simplicity, and exploration of the mysterious aspects of life have distinguished him in the literary world, earning him the prestigious Nobel Prize in Literature for the year 2023.

Looking back, around five years ago, Oxford University's Professor Ankhi Mukherjee received an unexpected letter inviting her to nominate

someone for the Nobel Prize in Literature. Initially skeptical, Mukherjee realized the legitimacy of the process after discussions with colleagues who had received similar letters. The selection process for the Nobel Prize is intricate and shrouded in secrecy. In November, thousands of letters are dispatched to various individuals and organizations, seeking nominations. The anticipation surrounding the annual announcement of the laureate, a list that includes luminaries like Toni Morrison and Ernest Hemingway, underscores the significance of this prestigious award.

In conclusion, Jon Fosse's Nobel Prize in Literature is a testament to his outstanding contributions to the world of letters. His unique writing style, which gracefully balances simplicity with emotional depth, has captivated audiences globally. As Fosse's works find their way into the hearts of English-speaking readers, the Nobel Prize further solidifies his position among literary greats, leaving an indelible mark on the rich tapestry of global literature.

Love Whispers

Sanchita Sunil Mane, B. A.- III

Love is a gentle hug, so warm,
Two hearts beating in a cozy swarm.
Eyes speak, no need for a word,
Love's the sweetest song ever heard.

Hold hands tight, like best of friends,
A love that lasts, never bends.
Through thick and thin, side by side,
In love's simple joy, hearts abide.

In sunshine or rain, love's guiding light,
Together forever, in love's simple delight.

Art of Happy Life...

Mangesh Shravana Sonawale, B.A.-III

(Informative)

Change your life, or life will make the decision for you and change your entire life. That can be very painful. Let go of negativity, smile at life, work hard for a bright future, and make plans for your dreams. Don't stop, don't cry.

We all know that one day we will leave this planet and never come back to our family, friends, or society. This life is our only chance to prove ourselves. It is not easy, but it is not impossible either. We must continuously strive and persevere to build our empire in this world. If our efforts truly come from the depths of our hearts, there is a greater chance of a successful journey. We should never stop in our lives, even when we achieve our goals.

There are many incidents that happen in our daily lives. Some are good, and some are bad. Many people live their lives and collect memories, both directly and indirectly.

We all miss our childhood days. Those days were so lovely, and we enjoyed them. We played with friends, danced to songs, listened to our grandmother's stories, and cried for our lost toys. These memories are saved in our minds. When we are alone, we recall them and go back to our flashback life.

Life always teaches us. From life, we learn what is good, what is bad, what is right, and what is wrong. However, we often fail to accept our mistakes and actions. This can be very harmful to our self-improvement. If we truly want to make our lives better, we must first accept our faults and turn them into our strengths.

In our society, many people live in their past lives, which prevents them from enjoying the present. Only the present can change our lives through decisions and actions. If we struggle today, our tomorrow will bring the golden rays of

hope. Nothing is impossible if we are dedicated to our dreams; no one can stop us.

I don't know if this is the same for others, but I have noticed in my life, based on my experience, that good things and people reside in our hearts, while bad things take place in our brains. This is why we must always cleanse our minds to preserve the good in our hearts and minds.

If you are very frustrated by an incident, you should write about it on a piece of paper. Then, read it carefully. If you find that it was your fault, sincerely apologize for it, and then throw that page into the dustbin. This may seem magical, but it can provide you with better relaxation.

We all know that we cannot always control situations, but we can control our minds, thoughts, and feelings. Some people focus on positive things and move forward. Problems are a part of life; they are not bigger than life itself. They are just a small piece. So why should we be afraid of them?

If you truly want to live a happy life, I suggest you write in your daily diary. After a few months, read it silently. Compare what you read with what you experience today. You will find that your today is better than your past days.

Change your life, or life will make the decision for you and change your entire life. That can be very painful. Let go of negativity, smile at life, work hard for a bright future, and make plans for your dreams. Don't stop, don't cry.

Your time starts now!

Where is the God?

Mangesh Shrivana Sonawale, B.A.-III

Where is God,
Where is God?..... ||

In my soul, in your heart,
In my hat, in your bungalow,
In my temple, in your mosque,
In my gurudwara, in your church..... || 1 ||

Where is God,
Where is God?..... ||

God loves my village, God loves your city,
God likes my nature, God likes your environment,
God shows my life, God shows your life,
God keeps me safe, God keeps you safe..... || 2 ||

Where is God,
Where is God?..... ||

God in the past, God in the future,
God on land, God in sea,
God in air, God in water,
God in calm, God in peace..... || 3 ||

Where is God,
Where is God?..... ||

God on my mountain, God on your polished road,
God in my soil, God in your metal steel,
God in our stone, God in your technology..... || 4 ||

Village Days

Mangesh Shrivana Sonawale, B.A.-III

I migrated from my village to earn money,
Started living in the city,
Earned money, followed my passion,
But I miss my village days,
They truly inspire me..... || 1 ||

In this city, I have a flat,
A big car to drive to the office,
New friends and new places,
New routes and new roads,
But I miss my village days,
They truly inspire me..... || 2 ||

Robbery, murder, and rape
Are not new to me,
Every day I run to collect news,
Some attack me, some protect me,
But I miss my village days,
They truly inspire me..... || 3 ||

This city doesn't accept me as I am,
It gives me obesity, but
The village gave me pure oxygen, water, and air,
Struggling to live here,
But I miss my village days,
They truly inspire me..... || 4 ||

Learning Steps: A Student's Journey

Manasi Hiraji Bhise, B. A.- III

In classrooms where knowledge flows,
Students learn, their spirit glows.
Books and pens, tools in hand,
On the journey, they take a stand.

Tests and lessons, challenges faced,
In the learning race, they embrace.
Late nights studying, dreams held tight,
In the world of students, futures is bright.

Friendships formed, memories made,
In the schoolyard where laughter played.
Balancing work and moments sweet,
In the student's life, ambitions meet.

So here's to students, bold and true,
Chasing dreams, the whole way through.
In the dance of life, they find their groove,
In the simple tale of a student's move.

Girls' Wonderland

Tejashri Sanjay Patil, B. A.- III

In a world of dreams, where girls play,
Sunshine smiles, brightens their day.
School and friends, laughter and song,
In a girl's life, where dreams belong.

Braids and bows, skipping rope,
Hopes and dreams, a boundless scope.
Growing up, a magical ride,
In a girl's life, joy beside.

Through ups and downs, she finds her way,
In the dance of life, she'll sway.
With courage and grace, she'll thrive,
In a girl's life, a vibrant hive.

Dreamland Wonders

Aishwarya Narendra Shinde, B. A.- III

In the night so still and calm,
Dreams arrive like a soothing balm.
Close your eyes, let thoughts take flight,
In the land of dreams, all is bright.

Mountains tall, rivers wide,
Dreams take you on a magical ride.
Wishes sparkle, like stars above,
In the world of dreams, feel the love.

Hold your dreams, both near and far,
They're like a shining, guiding star.
In daytime's glow or nighttime's gleams,
Life is made of simple, sweet dreams.

Science Section

"There is a fundamental difference between religion, which is based on authority, and science, which is based on observation and reason.

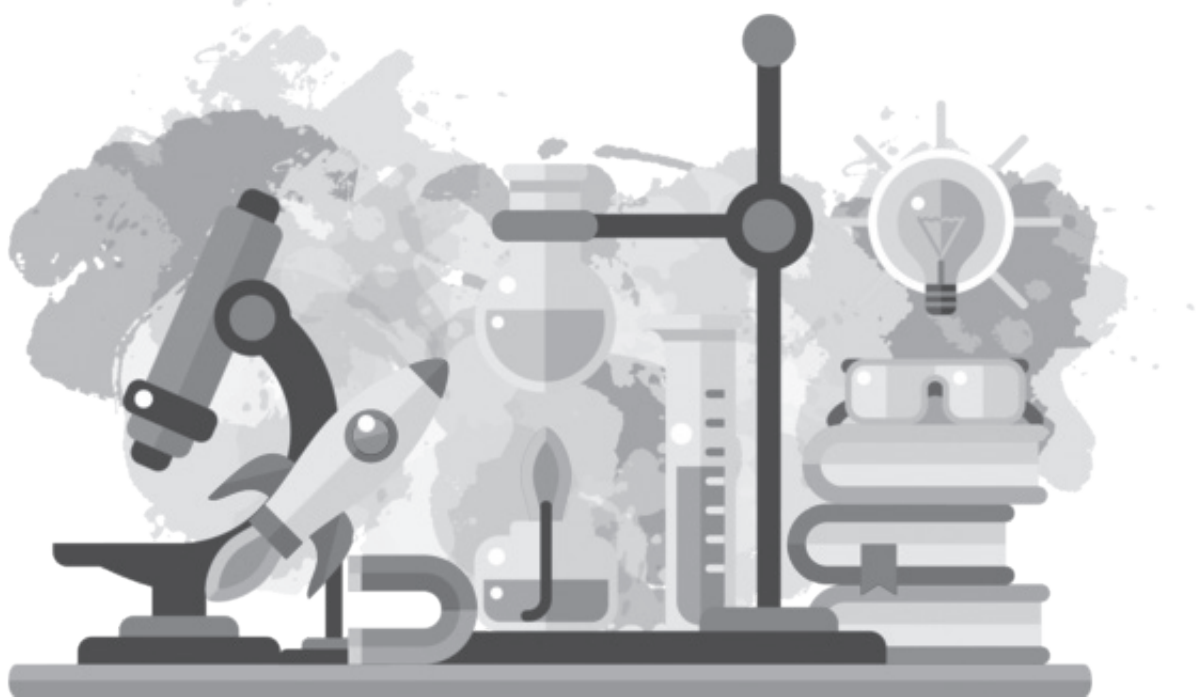
Science will win because it works."

- Stephen Hawking

Section Editor
Prof. Dr. Sanjay Supanekar

INDEX

1	Great Statistician: C. R. Rao	Sanket Santaji Surle	B. Sc. II (Statistics)	Informative	93
2	Wild Vegetables in Maharashtra: Need and Importance for Mankind as food and Medicine	Chandrabhaga Dilip Sapkal	B.Sc.I (Botany)	Research	95
3	The Synthesis, Applications, and Advancements of Bioplastics	Vedika Pawar	M.Sc. I (Chemistry)	Research	98
4	The Evolution And Impact of Artificial Intelligence	Sumit Sanjay Kadam	BCA 1 st Year	Informative	100
5	ChatGPT	Tukaram Dasharath Shinde	BCA 1 st Year	Informative	102

Great Statistician: C. R. Rao

Sanket Santaji Surle, B. Sc. II (Statistics)

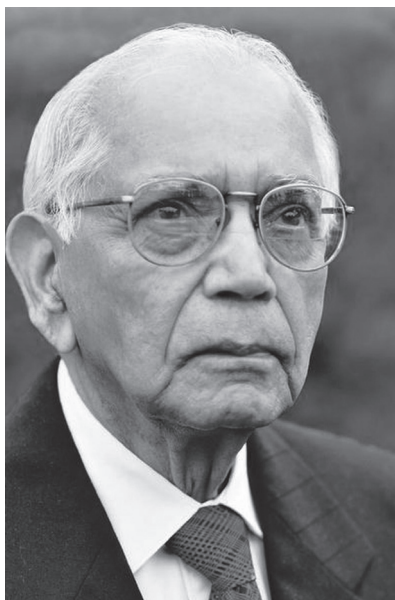
(Informative)

We study physics to solve problems in physics, chemistry to solve problems in chemistry, and botany to solve problems in botany. There are no statistical problems that we solve using statistics. We use statistics to provide a course of action with minimum risk in all areas of human endeavor under available evidence. - C. R. Rao

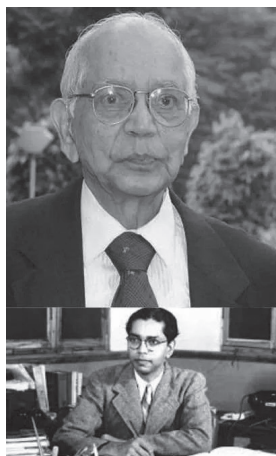
C. R. Rao was born on 10th September, 1920 at Hadagali in Karnataka. He is the eighth child in a family of six brothers and four sisters. His family moved to Vishakapatnam in Andhra Pradesh. He graduated M.A. with First Class Honours in Mathematics from Andhra University in 1940. He then went to Calcutta in search of a job. He didn't get the job but visit to the Indian Statistical Institute (ISI) changed his life. He joined the M. A Statistics programme of the Calcutta University and passed the exam with gold medal. Soon, he joined ISI as a technical apprentice, teaching and researching at the same time. In 1946, he went to the Cambridge University to work on a project and completed his Ph. D. under R. A. Fisher in 1948. Considering Statistics as a human science, some of the works of Rao became well talked about around the world. He caught the attention of the world with his 'Theory of estimation'.

He returned in India and joined as a professor at the Indian Statistical Institute for 40 years before he took mandatory retirement at the age of 60. He emphasized on the training section of the ISI and also took the responsibility as the assistant

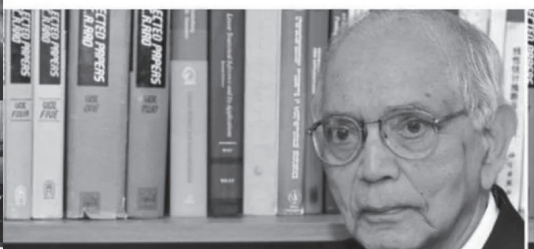

editor of Sankhya- the Indian Journal of Statistics. As Head and later Director of the Research and Training School at the ISI Rao developed research and training programs and produced outstanding students which "put India not far from the center of the statistical map of the world", and earned for ISI the name of Indian School of Statistics. During this period he also directed the training programs at the International Statistical Educational Center which led to the development of statistics in the South East Asian region. Rao was the Chairman of a UN Committee, which examined the demand for statistical personnel in Asian countries and recommended the establishment of an Institute for statistical development in South East Asia. On the basis of his recommendation The Asian Statistical Institute now known as Statistical Institute for Asia and Pacific was established in Tokyo to provide training to statisticians working in government and industrial organizations.

C. R. Rao played an important role, under the direction P. C. Mahalanobis, in setting up state statistical bureaus in different states of India and developing a network of

INTERNATIONAL PRIZE in
STATISTICS

statistical agencies at the district level for collection of data. Together with the Central Statistical Organization and the National Sample Survey in planning of which, C.R. Rao played a significant role, India has one of the best national statistical systems. C.R. Rao was the founder of Indian Econometric Society and Indian Society for Medical Statistics which hold conferences every year to discuss problems of current interest.

After taking compulsory retirement in India at the age of 60 with 40 years of service at ISI, Rao tried to get a suitable job in India to continue his research activities without administrative responsibilities. As opportunities to work in India were denied, he accepted unsolicited offers of distinguished professorships in USA. He worked for another 25 years as University Professor at the University of Pittsburgh and Eberly (Chair) Professor of Statistics at The Pennsylvania State University continuing his research in diverse areas of statistics. He retired from active service at the age of 81 but continued his research activities as Eberly Professor Emeritus and Director of the Center for Multivariate Analysis at The Pennsylvania State University. In 2010, he moved to Buffalo accepting Research Professorship at the University at Buffalo. He published 201 research papers during his 40 years stay in India and 272 research papers during his 30 years of stay in USA.

C. R. Rao is among the world leaders in

statistical science over the last six decades. His research, scholarship, and professional services have had a profound influence on theory and applications of statistics. Technical terms such as, Cramer-Rao inequality, Rao-Blackwellization, Rao's Score Test, Fisher-Rao and Rao Theorems on second order efficiency of an estimator, Rao metric and distance, Analysis of Dispersion (MANOVA) and Canonical Variate analysis and G-inverse of matrices appear in all

standard books on statistics. Other technical terms bearing his name appearing in specialized books are Rao's F and U tests in multivariate analysis, Rao's Quadratic Entropy, Cross Entropy and Rao-Rubin. Lau-Rao, Lau-Rao-Shanbhag and Kagan-Linnik-Rao theorems on characterization of probability distributions. Two of his papers, one on estimation leading to many technical terms and key words and another on score test which had a high impact on the development of statistical theory appear in the book Breakthroughs in Statistics: 1889-1990. He is the author of 14 books and about 350 research papers. Three of his books have been translated into several European and Chinese and Japanese languages. He has received 29 honorary doctoral degrees from various Universities around the World.

Prof. C. R. Rao passed away peacefully on August 22, 2023 in his residence in Williamsville, NY, surrounded by his adoring family. The legacy he leaves behind, both in the academic world and within the hearts of his family, will surely stand the test of time.

References:

Calyampudi Radhakrishna Rao
(1920-2023)-Biography-MacTutor History of
Mathematics (st-andrews.ac.uk)
<https://crraoaimscs.res.in/>

Wild Vegetables in Maharashtra: Need and Importance for Mankind as food and Medicine

Chandrabhaga Dilip Sapkal, B.Sc.I (Botany)

(Research)

The artical deals with some wild plants which are used as food as well as medicines by local people. These wild vegetable plays important role in curing many diseases proved valuable for mankind.

Fast food is often nutritionally poor and high in calories. Evidence demonstrates that overeating commercial fast food products can negatively impact health in both the short- and long-term. Fast food tends to contain various substances that are generally unhealthy. It is high in sugar, salt, saturated or Tran's fats, and many processed preservatives and ingredients. It also lacks some beneficial nutrients. Hence more generation is diverting to vegetarian food especially food which gives full nutrition. Many food item like milk, grains, fruits, are some of them which helps to maintain the health and ultimately the nutrition of human being.

Among all these we can't neglect the wild vegetables or seasonal vegetables which are consumed by local peoples since ancient times. Today in this article review of some wild vegetables is taken.

In remote rural societies where vegetable cultivation is not practiced and market is not available for local inhabitants, they should be dependent on locally available plants those can be used as vegetables. Ethnic people from various tribes have been started domesticating wild edible and useful plants by trial and error method. Consumption of green vegetables is a chief source of vitamins and micro-nutrients for those who are vegetarian. Knowledge of these edible plants

is part of their traditional knowledge which is usually transmitted by elders to young ones and also by participation of individuals in collection of vegetable plants. Now a days, human vegetable consumption is based on rather very limited.

1. *Achyranthes aspera* Linn. (Plate I)
Amaranthaceae (VDD1)

Vernacular name :Agharda

Dietary Uses : Young leaves used as vegetable.

Medicinal Uses: Leaf juice given orally for urinary tract irritation. Root powder decoction is given orally to dissolve kidney stones (Naik, 1998a). Root is abortifient, astringent, and diuretic, alterative. Root and leaf laxative, expectorant, antidote, antidysenteric, bronchodilator, anthelmintic, antihaemorrhoids,

carminative, pyorrhea, antiseptic, stomachic and is useful in renal dropsy, bronchial affections, stomach disorders, snake bite, wounds, cuts, ulcers, pyorrhea, hiccough, ascites, enlargement of cervical gland, skin diseases, piles, anorexia, urinary diseases, excessive bleeding, dysentery, asthma, dyspepsia, cardiac disorders, gonorrhea, anasarca, infertility, delivery, tooth ache and scorpion sting.

2. *Amaranthus spinosus* Linn. (Plate I)
AMARANHTACEAE (VDD95)

Vernacular name:
Katemath

Dietary Uses:
Leaves are used as vegetable.

Medicinal Uses:
The seed is used as a poultice for broken bones. The plant is astringent, diaphoretic, diuretic, emollient, It is used internally in

the treatment of internal bleeding, diarrhea and excessive menstruation. It is also used in the treatment of snake bites. Externally, it is used to treat ulcerated mouths, vaginal discharges, nosebleeds and wounds. The plant can be used fresh or it can also be harvested when coming into flower and dried for later use. A paste of the root is used in the treatment of menorrhagia, gonorrhea, eczema and colic. It helps to remove pus from boils. The juice of the root is used in Nepal to treat fevers, urinary troubles, diarrhea and dysentery, to treat stomach disorders and, on its own, to treat indigestion and vomiting that occur after eating unusual foods

3. *Asparagus racemosus* Willd. (Plate I)
LILIACEAE (VDD109)

Vernacular name: Shatavaree

Dietary Uses: Tender shoots used as vegetables.

Medicinal Uses: Tuberous roots are used in general debility in males and to increase lactation in females. It is sweet, bitter, tonic, emollient,

cooling,

constipating, It increases breast milk, promotes sexual vigor. It is also useful in opthalmaopathy, nephropathy, hepatopathy, menstrual disorders, and night blindness.

4. *Capparis decidua* (Forsk.) Edgew. (Plate I)
CAPPARIDACEAE (VDD52)

Vernacular name: Kartoli

Dietary Uses: Fruits are used to prepare pickle. Preparation method : Fruits are bitter in taste. Thus they made into pieces and boiled for 10 minutes. The soup will not use in the vegetable preparation, instead extra amount of salt is used.

Medicinal Uses: Astringent (root bark); laxative and stimulant (plant); antibacterial (seed)

5. *Portulaca oleracea* Linn. (Plate II)
PORTULACCACEAE (VDD23)

Vernacular name : Ghol

Dietary Uses : Tender shoots and leaves are used

in vegetable preparation.

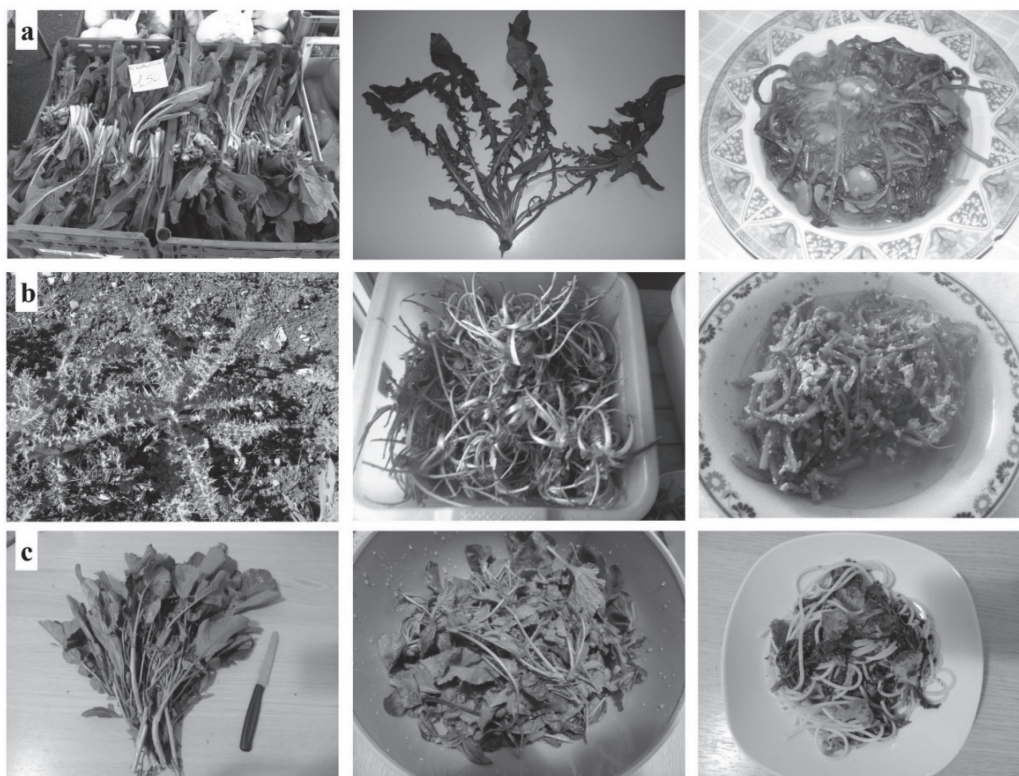

Medicinal Uses : Leaves use given in bleeding, piles and leaf paste massaged over bleeding gums (Naik, 1998 @). In Greek popular medicine, used as a remedy for constipation and inflammation of the urinary system. The plant always is mixed with other plants (e.g., *Chenopodium ambrosioides*). In North India it is known to act as a liver tonic and is

used in diseases of the liver. In Traditional Chinese Medicine, it is used to treat infections or bleeding of the genito-urinary tract as well as dysentery. The fresh herb may also be applied topically to relieve sores and insect or snake bites on the skin.

Traditional knowledge is that people know and apply but do not normally convey to other than community/family member. Thus, such knowledge is not taught through conventional education systems. The valuation of wild vegetables can't be done by as it mostly used by households in remote areas for their livelihoods. The study shows that wide ranges of uncultivated species are used by the majority of households as leafy vegetables

References : Dietary And Medicinal Significance Of Wild Vegetables From Osmanabad Region, Maharashtra (India) V. D. Devarkar, V. R. Marathe And D. P. Chavan: Life Sciences Leaflets 11:317 – 332, 2010. ISSN 0976 – 1098)

The Synthesis, Applications, and Advancements of Bioplastics

Vedika Pawar, M.Sc. I (Chemistry)

(Research)

This study explores the synthesis of bioplastics focusing on their eco-friendly production methods and versatile applications. Various renewable sources such as plant starches, cellulose, and microbial fermentation products are utilized as raw materials to produce biodegradable polymers. The synthesis processes are environmentally sustainable, minimizing the carbon footprint associated with traditional plastic production. The resulting bioplastics exhibit promising mechanical properties and biodegradability, making them suitable for a wide range of applications including packaging, agricultural films, biomedical devices, and 3D printing materials. The integration of bioplastics into various industries presents a sustainable solution to mitigate plastic pollution and reduce dependence on fossil fuels.

Introduction to Bioplastics :

In the wake of environmental concerns and the push towards sustainability, bioplastics have emerged as a promising alternative to traditional petroleum-based plastics. Bioplastics are derived from renewable biomass sources such as corn starch, sugarcane, cellulose, and vegetable oils. Unlike conventional plastics, which are primarily synthesized from fossil fuels, bioplastics offer a renewable and eco-friendly solution to the problem of plastic pollution.

Synthesis of Bioplastics:

Bioplastics can be synthesized through various processes, including fermentation, chemical synthesis, and polymerization. The most common methods involve the fermentation of sugars to produce biopolymers like polylactic acid (PLA) and polyhydroxyalkanoates (PHA). These biopolymers can then be processed into a wide range of bioplastic products, including packaging materials, disposable utensils, and even medical implants.

Fermentation Process : In this method, microorganisms such as bacteria or fungi are used

to ferment sugars derived from biomass feedstocks. During fermentation, the microorganisms produce biopolymers that can be harvested and processed into bioplastic materials.

Chemical Synthesis : Some bioplastics, such as polyethylene terephthalate (PET) derived from renewable sources, are synthesized through chemical processes. These processes typically involve the polymerization of monomers obtained from biomass-derived feedstocks.

Applications of Bioplastics :

Bioplastics find applications across various industries due to their versatility, biodegradability, and reduced environmental impact. Some of the key applications include:

Packaging : Bioplastics are widely used in packaging materials such as bags, containers, and films. They offer similar properties to conventional plastics while being compostable or biodegradable, reducing the environmental footprint of packaging waste.

Consumer Goods : Bioplastics are increasingly being used in consumer goods such as disposable

cutlery, plates, and cups. These products provide a sustainable alternative to single-use plastics and help reduce plastic pollution in oceans and landfills.

Textiles : Bioplastics are also being explored as alternatives to synthetic fibers in textile manufacturing. Biodegradable and eco-friendly fibers derived from plant-based sources offer a sustainable solution to the environmental impact of conventional textiles.

Medical Applications : Bioplastics have significant potential in medical applications, including surgical implants, drug delivery systems, and biodegradable sutures. Biocompatible and biodegradable materials reduce the risk of adverse reactions and minimize environmental pollution associated with medical waste.

Recent Advancements in Bioplastics :

In recent years, significant advancements have been made in the field of bioplastics, aimed at improving their performance, scalability, and cost-effectiveness. Some notable advancements include:

Bio-based Additives : Researchers are exploring the use of bio-based additives to enhance the mechanical and thermal properties of bioplastics. Additives such as natural fibers, nanoparticles, and plant extracts can improve strength, flexibility, and biodegradability of bioplastic materials.

Advanced Processing Technologies: Innovations in processing technologies, such as 3D printing and extrusion molding, are enabling the production of complex bioplastic products with

customized properties. Advanced manufacturing techniques offer greater design flexibility and efficiency in bioplastic production.

Genetic Engineering: Advances in genetic engineering are enabling the development of microbial strains capable of producing high-value biopolymers with improved yields and properties. Engineered microorganisms can efficiently convert renewable feedstocks into bioplastic precursors, reducing production costs and environmental impact.

Circular Economy Initiatives: The concept of a circular economy, where materials are reused, recycled, or composted at

the end of their life cycle, is gaining traction in the bioplastics industry. Initiatives focusing on closed-loop recycling and composting infrastructure aim to minimize waste and maximize the sustainability of bioplastic products.

Conclusion :

Bioplastics represent a promising avenue for addressing the environmental challenges associated with traditional plastics. Through sustainable sourcing, innovative synthesis methods, and continuous research and development, bioplastics offer a viable alternative for reducing plastic pollution and promoting a more sustainable future. With ongoing advancements in materials science, processing technologies, and circular economy initiatives, bioplastics are poised to play a key role in shaping a greener and more environmentally conscious world.

The Evolution And Impact of Artificial Intelligence

Sumit Sanjay Kadam, BCA 1st Year

(Informative)

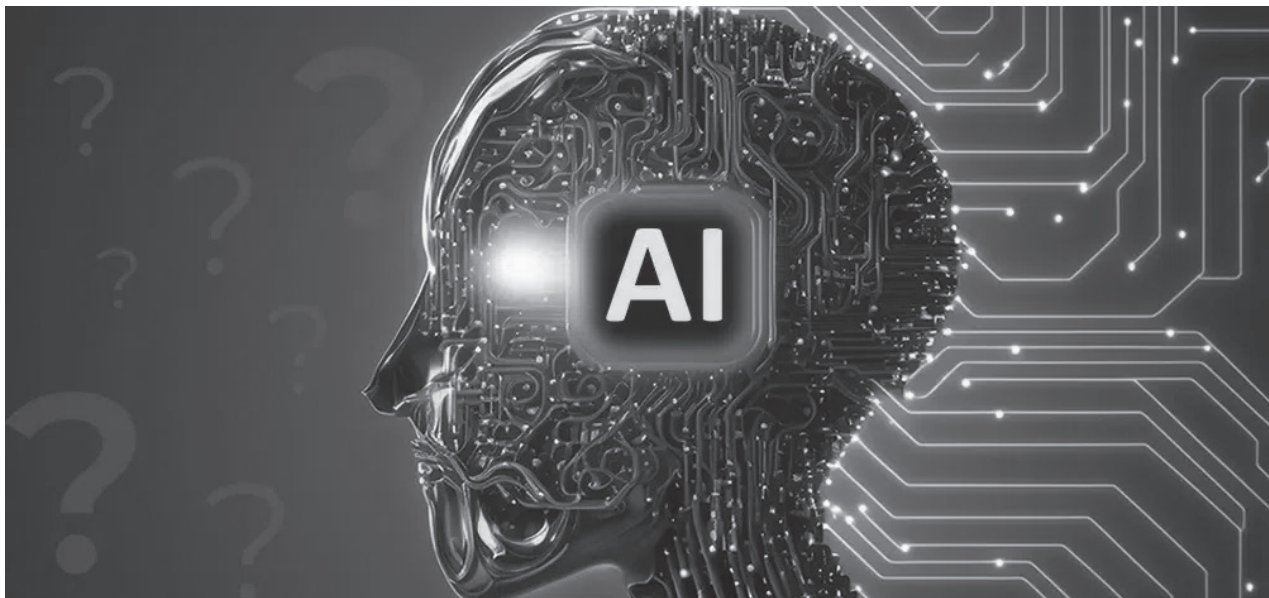
AI has come a long way, from basic rules to learning from data. Its changing how we work & live, making things more efficient & personalized. We need to use AI carefully to make sure it helps everyone & doesn't cause harm.

Introduction:

Artificial Intelligence (AI) has rapidly emerged as one of the most transformative technologies of the 21st century. From self-driving cars to virtual assistants, AI is revolutionizing various aspects of our lives. This article explores the evolution, current state, and potential impact of AI on society.

"artificial intelligence" was coined in 1956 by John McCarthy, and since then, AI has experienced several waves of development.

The first wave, known as "Symbolic AI," focused on rule-based systems and logical reasoning. This approach, while successful in some domains, struggled with handling uncertainty

Evolution of AI:

The concept of artificial intelligence dates back to ancient times, with early ideas found in Greek mythology and ancient Chinese folklore. However, it wasn't until the 20th century that AI began to take shape as a scientific field. The term

and real-world complexity. The second wave, marked by the emergence of machine learning techniques, saw significant advancements in pattern recognition, natural language processing, and computer vision. This era laid the foundation

for modern AI by enabling systems to learn from data and improve over time.

Current State of AI:

Today, AI is pervasive across industries, powering everything from recommendation systems in e-commerce to predictive analytics in healthcare. Machine learning algorithms, particularly deep learning, have achieved remarkable feats in image and speech recognition, surpassing human-level performance in many tasks. Reinforcement learning, another branch of AI, has led to breakthroughs in areas like robotics and game playing, with algorithms mastering complex games like Go and Dota 2.

Furthermore, AI is driving innovation in autonomous vehicles, enabling cars to navigate roads safely and efficiently. In healthcare, AI is being used to diagnose diseases, personalize treatment plans, and improve patient outcomes. In finance, AI algorithms analyze vast amounts of data to detect fraud, optimize trading strategies, and assess credit risk.

Impact of AI:

The widespread adoption of AI presents both opportunities and challenges for society. On one hand, AI has the potential to enhance productivity,

improve decision making, and revolutionize industries. It can augment human capabilities, freeing individuals from mundane tasks and enabling them to focus on more creative and strategic endeavors.

However, concerns about job displacement, algorithmic bias, and privacy have also arisen. As AI automates routine tasks, there is a risk of job displacement in certain sectors, necessitating retraining and upskilling of the workforce. Moreover, biased datasets and algorithms can perpetuate existing inequalities and discrimination, highlighting the importance of ethical AI development and regulation.

Conclusion:

Artificial intelligence has come a long way since its inception, and its impact on society will only continue to grow. As AI technologies evolve, it is essential to harness their potential responsibly, ensuring that they benefit humanity while mitigating potential risks. By fostering collaboration between researchers, policymakers, and industry stakeholders, we can navigate the complex landscape of AI and shape a future where intelligent machines coexist harmoniously with humans.

ChatGPT

Tukaram Dasharath Shinde, BCA 1st Year

(Informative)

This paper provides a brief overview of ChatGPT, a powerful language model created by open AI. We discuss its definition & uses and ability to generate human like text. ChatGPT uses a fancy algorithm to talk like a human.

• Chat Generative Per-trained Transformer DEFINITION

ChatGPT is an AI Chat bot that uses natural language processing to create human like conversational dialogue. The language model can respond to questions and compose various written content, including articles, social media posts, essays, code and emails.

Introduction to ChatGPT:

ChatGPT is an advanced natural language processing (NLP) model developed by Open AI. It signifies a significant leap in conversational AI, demonstrating the ability to generate coherent and contextually relevant responses.

USE CASES OF ChatGPT

• Customer Support :

ChatGPT can be employed to handle customer queries and provide instant support by understanding and responding to a wide range of inquiries.

• Virtual Assistants :

Implementing ChatGPT as a virtual assistant allows users to interact naturally, assisting with tasks, setting reminders, and providing information

• Content Creation :

Writers and content creators can utilize ChatGPT for generating ideas, drafting content, and overcoming creative blocks.

• Language Translation :

ChatGPT can facilitate real-time language translation, making it a valuable tool for breaking

down language barriers in global communication.

- **Education and Tutoring :**

ChatGPT can be employed as a learning companion, answering questions, explaining concepts, and providing educational support across various subjects.

- **Programming Assistance :**

Developers can use ChatGPT to seek assistance in coding by describing problems, receiving suggestions, and understanding programming concepts.

- **Idea Generation :**

Entrepreneurs and innovators can leverage ChatGPT for brainstorming and generating new ideas across various domains.

- **Interactive Gaming :**

Game developers can integrate ChatGPT for creating dynamic and interactive characters that respond intelligently to players' actions and inquiries.

- **Simulated Role-Playing :**

ChatGPT can be used in training simulations for role-playing scenarios, helping individuals practice communication skills in a safe environment.

- **Therapeutic Conversations :**

In mental health applications, ChatGPT can provide a platform for users to express thoughts and feelings, offering a form of therapeutic interaction.

- **Social Media Interaction :**

Brands and influencers can use ChatGPT to engage with their audience on social media, answering questions and maintaining an active online presence.

- **Event Planning :**

ChatGPT can assist in planning events by providing information on venues, schedules, and logistics, streamlining the organizational process.

- **Language Learning :**

ChatGPT can act as a language practice partner, engaging users in conversations to improve language skills and fluency.

- **Medical Information Queries :**

In healthcare, ChatGPT can help users

understand medical information, provide basic advice, and guide them on seeking professional help.

- **Knowledge Repository:**

Organizations can use ChatGPT to create interactive knowledge repositories, making information easily accessible for employees and clients.

These use cases highlight the versatility of ChatGPT across different domains, showcasing its potential to enhance various aspects of human-computer interaction

Unleashing the Power of ChatGPT : Revolutionizing Conversational AI

In the rapidly evolving landscape of artificial intelligence, one technology stands out as a pinnacle of conversational prowess – ChatGPT. Developed by Open AI, ChatGPT is a sophisticated language model built upon the GPT-3.5 architecture, demonstrating unprecedented capabilities in generating coherent and contextually relevant responses.

- **Understanding the Foundation:**

At its core, ChatGPT relies on a transformer-based architecture, which allows it to comprehend and generate human-like text responses. Trained on a diverse dataset, including vast amounts of internet text, ChatGPT has acquired an impressive range of knowledge up until its last update in January 2022.

- **Natural Language Mastery :**

One of the remarkable aspects of ChatGPT is its ability to understand and generate natural language responses. Whether engaging in casual conversations or addressing complex queries, the model excels in maintaining context and coherence. This proficiency makes it a versatile tool for a myriad of applications, from customer support interfaces to language translation services.

- **Challenges and Limitations:**

Despite its strengths, ChatGPT is not without limitations. The model might occasionally produce responses that seem plausible but are factually inaccurate or nonsensical. It also has a sensitivity to input phrasing, where slight rephrasing can

result in different responses. Managing biases in generated content remains an ongoing challenge, reflecting the biases present in the training data

- **Applications Across Industries:**

ChatGPT has found applications across various industries. In customer service, businesses leverage its capabilities to create interactive and responsive chatbots, enhancing user experiences. Educational platforms integrate ChatGPT for personalized tutoring, and developers experiment with creative projects, pushing the boundaries of what AI-driven conversations can achieve.

- **Ethical Considerations:**

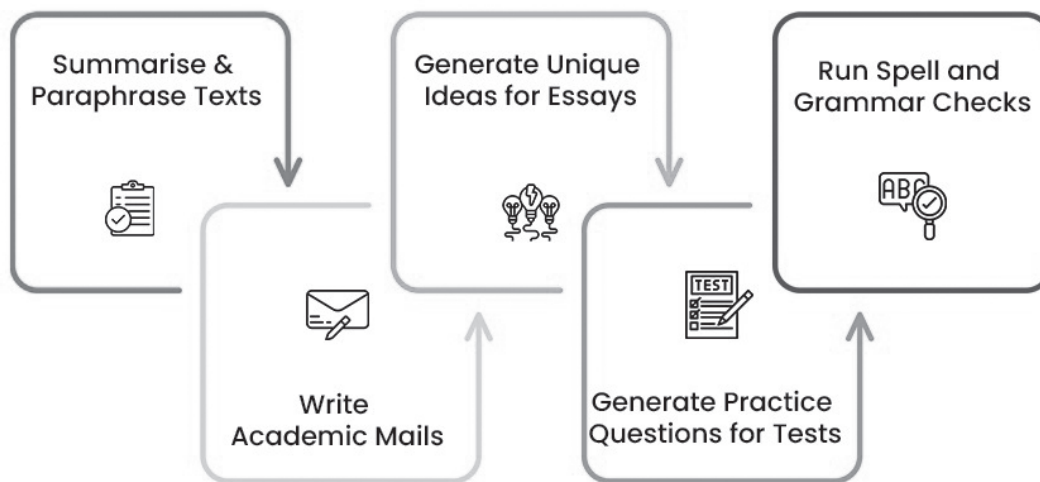
The deployment of ChatGPT prompts discussions about the ethical use of AI. Open AI has implemented safety mitigations and fine-tuned

the model to minimize harmful outputs. However, ethical considerations surrounding responsible AI usage continue to be a focal point in the ongoing development and deployment of such technologies.

- **Future Horizons:**

Looking ahead, the future of ChatGPT appears promising. Continued research and refinement are expected to address current limitations and enhance the model's capabilities. As AI technologies evolve, ChatGPT stands as a testament to the remarkable progress in natural language processing, paving the way for more sophisticated and contextually aware conversational agents.

Top Ways to Use Chat GPT as a Student

कला विभाग

“सर्व कला निसर्गाचेच
अनुकरण आहे.

विभागीय संपादक
प्रा. अनिल शिवाजी पाटील – ग्रंथपाल

અનુક્રમણિકા

૧	દુર્મિઝ ફોટોગ્રાફી
૨	રંગીત પેંટીંગ્ઝ
૩	પેન્સીલ સ્કેચેસ
૪	વ્યંગચિત્રે

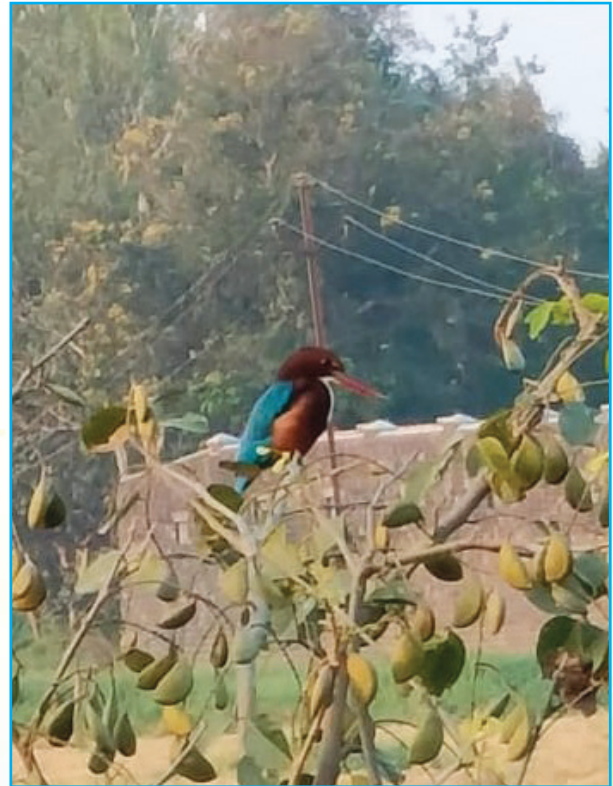
दुर्मिळ फोटोग्राफी

Harshada Mahadev Kadam, B.A. II

Harshada Bhiku Kadam, B. A. II

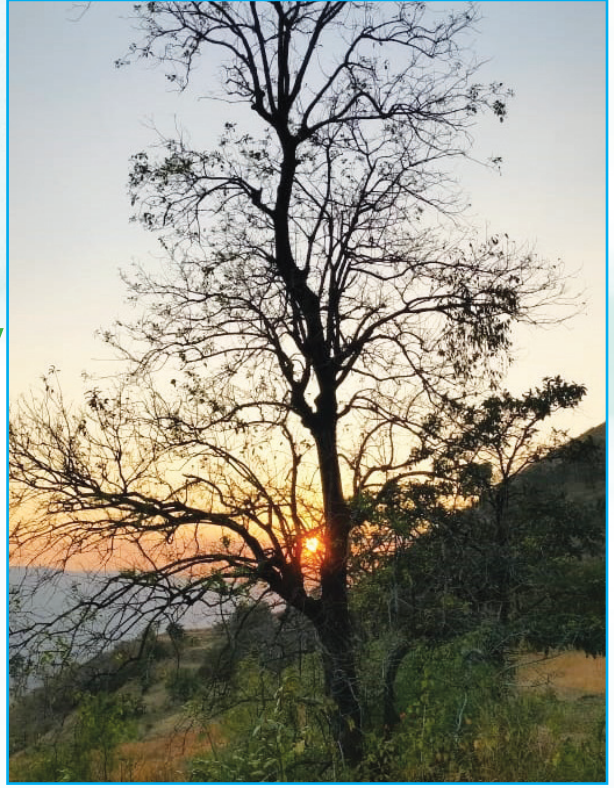
Bhagyashri Balkrashna Hirave, B.C.A. II

दुर्मिळ फोटोग्राफी

Harshada Mahadev Kadam, B.A. II

Sakshi Arvind Lohar, B.C.A. II

Bandisha Milind Mane, B.A. II

Tanishka Subhash Shirke, B.Com. III

Harshada Mahadev Kadam, B.A. II

Tejashri Prakash Jamdar, B.C.A.II

Harshada Bhiku Kadam,
B.A. II

Harshada Mahadev Kadam,
B.A. II

Sakshi Ramesh Aarde,
B.C.A. II

Harshada Mahadev Kadam, B.A. II

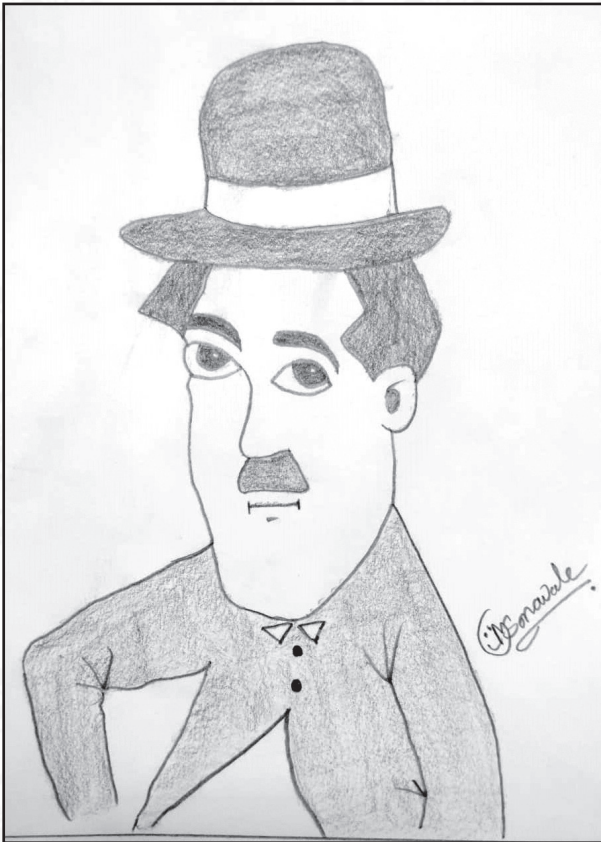
Ankita Arvind Pawar, B.C.A. II

Priyanka Bhagwat, Pawar B.A.I

Harshada Mahadev Kadam, B.A. II

Mangesh Shravana Sonawale, B.A.III

Priyanka Bhagwat, Pawar B.A.I

Mangesh Shravana Sonawle
B.A.III

Mangesh Shravana Sonavle
B.A.II

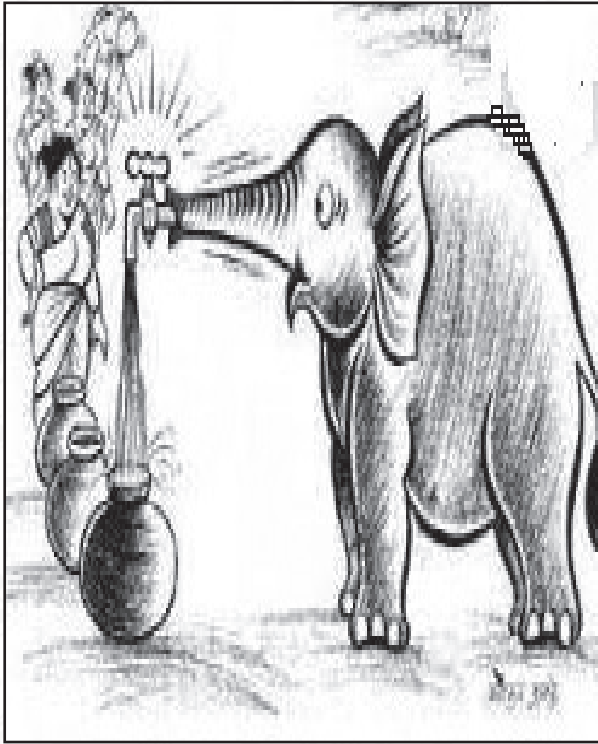

Arde Sakshi Ramesh
B.C.A.II

Harshada Mahadev Kadam
B.A. II

Mangesh Shrivana Sonavle
B. A.II

Premkumar Suryakant Devkant
B.A.II

Report Section

"A report is a brief account of an event that has already taken place. It helps in recording the events of importance that occur in our day-to-day life. It attempts to present the first hand information of an incident or event. The report includes the details of activities, ideas and impressions carried out in any organization."

**विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. एम. आर. कदम**

अनुक्रमणिका

विभागीय व वैयक्तिक परामर्श		
1	Department of Marathi	113
2	Department of Hindi	113
3	Department of English	114
4	Department of History	114
5	Department of Economics	114
6	Department of Geography	115
7	Department of Political Science	116
8	Department of Chemistry	116
9	Department of Zoology	117
10	Department of Microbiology	117
11	Department of Botany	118
12	Department of Mathematics	119
13	Department of Statistics	119
14	Department of Commerce	119
15	Department of B.C.A.	120
16	Department of B.Com (IT)	120
17	क्रीडा विभाग	121
18	Gymkhana Committee Report	124

जिम्खाना समित्यांचे अहवाल		
1	Bhasha & Wangmay Mandal	124
2	Sexual Harassment Prevention Committee	124
3	Faculty Development Program (FDP) Convener	124
4	Women Empowerment	124
5	VivekVahini	124
6	National Cadets Corps (NCC)	125
7	Cultural Committee	125
8	National Service Scheme (NSS)	125
9	Internal Quality Assurance Cell (IQAC)	126
10	Library	127

Faculty Report		
1	Prof. Dr. Kalantre V. A. Prof. Dr. Aivale P. J., Prof. (Dr.) Kurane V. B.	128
2	Dr. Jadhav B. V., Dr. Mrs. Sapkal, M. R., Dr. Tadakhe S. S., Dr. Kamble R. G., Dr. Phadnis P. Y.	129
3	Dr. V. S. Raut, Dr. Kate Hemlata Vijay, Dr. Pattebahadur G. S., Dr. Patil S. P.	130
4	Dr. Pawar S. S., Mr. Gaikwad P. R., Mr. Raskar Bhaskar J., Mrs. Mane A. R., Mrs. Pattebahadur S. G.	131

Other		
1	Prof. Dr. P. J. Aivale, Prof. (Dr.) V. B. Kurane, Dr. Supanekar S. R.	132
2	Dr. D. R. Phadatare Dr. Mrs. M. R. Sapkal, Dr. P. Y. Phadnis, Dr. V. S. Raut	133
3	Dr. Hemlata Vijay Kate, Dr. S. P. Patil, Mr. Sutar A. T. Mr. Bhaskar J. Raskar	134
4	आम्ही सहकारी (वरिष्ठ विभाग)	135
5	आम्ही सहकारी (प्रशासकीय सेवक)	136
6	कोयना अॅकॅडमी	136

Yearly Report of Department

Sr. No.	Name of the Activity	Name of Joint Organizer (MOU)	Date	Name of the Resource Person	No. of Participants
मराठी विभाग प्रो. डॉ. पांडुरंग ऐवळे					
१	सृजनात्मक लेखन या विषयावर एकदिवसीय अग्रणी कार्यशाळेचे आयोजन	नियतकालिक विभाग	२०/०१/२०२४	प्रा. आबासाहेब उमाप सावित्रीबाई फुले महाविद्यालय, सातारा मा. प्रा. नंदकुमार शेडगे श्री. मा. कृ.माने कनिष्ठ महाविद्यालय, देऊर	८४
२	अण्णाभाऊ साठे जयंती	शाहीर भाऊ फक्कड प्रतिष्ठान, पाटण	०१/०८/२०२३	प्रा. डॉ. संदीप तडाखे	४०
३	ना.धो. महानोर यांच्या काव्य श्रद्धांजली कार्यक्रम	महाराष्ट्र साहित्य परिषद शाखा पाटण	०४/०८/२०२३	प्रो. डॉ. व्ही. बी. कुरणे	२३
४	रंग कवितेचे काव्यवाचन कार्यक्रम	महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण	२२/१२/२०२३	मी मराठी न्यूज चॅनेलचे पत्रकार, कवी रवी भिसे	४६
५	कवी कुसुमाग्रज जयंती आणि मराठी भाषागौरव दिन कार्यक्रम	महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण	२७/०२/२०२४	प्रा. डॉ. लेफ्ट. संतोष पाटील, प्रा. डॉ. हेमलता काटे, श्री. मनोहर यादव, श्री. अनिल साळुंखे	३५
६	मी मराठी माझी सही मराठी	महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण	१९/०१/२०२४		
७	भित्तीपत्रक प्रकाशन रानकवी, ना. धों. महानोर	महाराष्ट्र साहित्य परिषद, शाखा पाटण	२४/०१/२०२४		१५
८	महाराष्ट्र कवी यशवंत जयंती आणि कविसंमेलन	महाराष्ट्र कवी यशवंत प्रतिष्ठान, चाफळ	०९/०३/२०२४	मा. रविंद्र बेडकिहाळ, फलटण, मा. विनोद कुलकर्णी, सातारा सातारा जिल्हा प्रतिनिधी म. सा. प. पुणे	२४
Department of Hindi Prof. Dr. V. B. Kurne					
1	Hindi Din	-	14/09/2023	Miss. Bhavana Shaha	145
2	Vishv Hindi Divas Avm Kavy Vachan	-	10/01/2024	Kavi Rohit Khairmode	62
3	Vainateya	-	18/01/2024	Prin. Dr. S.D.Pawar	27
4	Sair	-	06/01/2024	-	10

Department of English Dr. S. S. Pawar					
1	National Conference	English Language Teachers' Association of India (ELT@I)	15/03/2024	Dr. Prabhanjan Mane, Head, Department of English, Shivaji University, Kop. Dr. Sunil Sawant, Wai	59
2	Guest Lecture on The Art of Spoken English	--	07/12/2023	Dr. Raghunath Dhamakale, Head, Department of English, The New College, Kolhapur	80
3	Communicative English Course	--	01/01/2024 to 31/01/2024	Dr. S. A. Kirpekar Ms. C. N. Mane-Deshmukh Mr. S. T. Kumbhar Dr. S. S. Pawar	61
4	Story Reading Program	--	09/02/2024	Dr. Hemalata Kate	26
5	Wallpaper Display	--	22/12/2024	Dr. Hemalata Kate	20
6	Enrich Your Vocabulary & Refine Your Thoughts	Library, B. D. C. Patan	January, 2024	Mrs. S. A. Kirpekar	All students
7	Avishkar Research Competition Participation	Shivaji University, Kolhapur	11th December, 2024	Ms. C. N. Mane-Deshmukh	01
Department of History Dr. R. G. KAMBLE					
1	To Celebrate Rajmata Jijau Jayanti	History	14/11/2022	Dr. H. V. Kate	45
2	To Celebrate Shiv Jayanti	History	19/02/2023	Mr. R. K. Shirke	40
3	Students Project	--	24/11/2023 to 29/11/2023	--	28
4	Department run the certificate course on Modilipi in 2023-24	---	01/01/2024 to 30/01/2024	Dr. R. G. Kamble	28
5	Vivekvahini Programme: conservation and preservation of gadkot in patantahsil	--	01/03/24	B.A. Student	17
Department of Economics Dr. P. Y. Phadnis					
1	World Population Day	SUEAK	09/08/2023	Dr. S. R. Supanekar	49
2	Career Opportunities in Economics	SUEAK	09/08/2023	Dr. S. R. Supanekar	49
3	Visit to Library	--	19/12/2023	--	12
4	Educational Tour Hedavi- Jaygad Fort- Ganpatipule	--	06/01/2024	--	22
5	Vainteya Wallpaper Publication	SUEAK	07/02/2024	--	31

Department of Geography Dr. S. S. Tadakhe					
1	National Conference on 'Resource Planning and Management for Sustainable Development'	Shivaji University, Kolhapur	15/03/2024	Hon. Dr. Praveen Saptrishi, Guest lecturer, Salsa University, USA	75
2	Poster Exhibition and Competition on Save Tiger.	Forest Department of Patan	22/07/2023	Hon. Prashant Bhosale, Asst. Wildlife Conservator Officer, Ambeghar, Patan	84
3	Wildlife Conservation Grand Rally, Mobile Nature Exhibition and Expert Lectures on International Tiger Day	Sahyadri Tiger Reserve Kolhapur and Office of Forest Range, Patan	Friday, 28/07/2023	1.Hon. Sunil Karkare, Environmental Specialist 2.Mr. Sandeep Gaware, (Assistant Forests Conservator, Koyana) 3.Mr. Shishupal Pawar, (Forest Zone Wildlife Officer, Patan	354
4	International Ozone Day	--	16/09/2023	Dr. C. U. Mane, Former HOD, Dept. of Geography	32
5	Guest Lecture on 'World Tourism Day'	--	27/09/2023	Mr. N.V. Gaikwad, Krishna Mahavidyalay, Rethre, Bk.	24
6	National Geography Day	--	14/01/2024	Dr. D. S. Patil	26
7	Guest Lecture on 'World Wildlife Day'	--	03/03/2024	Mr. Amol Mane, Koyana Mahavedyalay, Koyananagar	27
8	Guest Lecture on 'Career Opportunities in Geography'	Krishna Mahavidyalay, Rethre, Bk.	09/03/2024	Mr. S. J. Sakat, Venutai Chavan College, Karad	25
9	Educational Tour 'Patan –Pune –Jejuri'	--	06/01/2024	--	11
10	Population Survey of Village Kavarwadi.	--	07/02/2024	--	21
11	Vainteya Wallpaper Publication	--	07/02/2024	--	25
12	Visit to Library	--	19/12/2023	--	21

Political Science Dr. S. D. Pawar					
1	Socratic Club- Debate On Women's Freedom & Society	Political Science Department & BCA	26/09/2023	Dr. S. D. Pawar	90
2	New Votar Registration Special Camp	NSS	30/10/2023	Gajendra Kamble (Patan tehsil karykram)	53
3	Indian Constitution Day		26/11/2023	Pro. A. A. Pawar	65
4	Human Right Day		10/12/2023	Pro. S. S. Kumbhar	65
5	Votar Registration Campain		28/12/2023	Sanjiv Chavhan Sunil Gadhe (SDPO)	
6	Tayari Spardha Parikshechi		18/01/2024	Trupti More	50
7	Votar Rally & Voter Awareness Week Pathnatya Study Tour	Tahsildar Office Kolhapur Mahanagar Palika visit	25/01/2024	Sunil Gadhe (SDPO) Ramesh Patil (Tahsildar)	100
8	Lead College Activity		31/01/2024	Pro. M. P. Mohite	62
Department of Chemistry Prof. Dr. V. A. Kalantre					
1	Vidyan Vahini programme at B. D. High School Kusarund	Rotary Club Patan	12/10/2023	Dr. V. A. Kalantre and Miss Chavan Laxmi	12
2	Vidyan Vahini programme at Bahuleswar High School Bahule Tal. Patan	Rotary Club Patan	11/01/2024	Dr. V. A. Kalantre and Mr. Aldar M. S.	12
3	Industrial visit Green Vally food Processing Patan	Green Vally Food processing Patan	16/09/2023	Dr. Kadam M. R. Dr. Kamble P. D	25
4	Celebration of birth anniversary of Sir J.J. thomson	Science Association	18/12/2024	All Faculties of Department of Chemistry	25
5	Guest lecture on Carrier Opportunities in the Chemical Sciences	Science Association	19/12/2023	Dr. Raviraj Thorat ISSER Bhopal	25
6	Field Visit and One day workshop on Analysis of Soil and Water at Krishi Vidyan Kendra, Kalawade Tal. Karad	Krishi Vidyan Kendra, Kalawade	19/01/2024	Dr. B. S. Khandekar Dr. V. A. Kalantre	22

7	Guest lecture on Inorganic Chemistry	Alumni association	29/09/2023	Dr. Nikam G. H. Jaysingapur College, Jaysingapur	11
8	Guest lecture on quantum Chemistry	-	23/01/2024	Mrs. Shital More Ex faculty of our department	12
9	Career oriented course "Analysis of soil and water and its importance"	Krishi Vidyan Kendra, Kalawade	Three Month duration	Dr. B. S. Khandekar Dr. V. A. Kalantre Mr. M. S. Aldar Miss A. S. Lohar	20

Department of Zoology Mr. D. D. Thorat

1	Guest Lecture-Celebration of Wild life week		11/10/2023	Ad. Saurabh Deshpande	40
2	One day Seminar on carrier opportunities in life science	DBT Star	18/12/2023	Mr. Mohit Patidar	72
3	Lead College-Aquarium design and Maintaince	Lead College	25/01/2024	Prof. Dr. S. S. Patil	50
4	Field Visit-B.Sc.-I		16/09/2023	Kati Awasari	38
5	Field Visit-B.Sc.-II		21/09/2023	Wankuswade	40
6	Guest Lecture-Migratory Birds		26/12/2023	Girish Jathar	45
7	Darwins Birth Annivesary		12/02/2024	Mr. D. D. Thorat	30
8	Vaintey-Bobbay Blood Group		28/02/2024	Sanjana Kumbhar-B.Sc.-I	20
9	Study Tour-B.Sc.-I & II	DBT Star	10/02/2024	Katraj	
10	Study Tour-B.Sc.- II	DBT Star	29/01/2024	Ratnagiri	25
11	Slogan Competition-Environmental Conservation	College	28/02/2024		30
12	Industrial Visit-Green Valley				80

Department of Microbiology Dr. Mrs. M. R. Sapkal

1	Free Blood group Checkup Camp	NSS	06/01/2024	-	09
2	Staining Days celebration	Microbiologist Society India	11 to 16 Dec. 2023	-	53
3	COC Course –General Duty Assistant	Desai Pathological Lab, Patan	30/01/2024 to 10/02/2024	-	08

4	Vainteya Poster Presentation	-	28/12/2023	-	
5	Study Tour at ICAR Research Institute -National Institute of Abiotic Stress Management Malegaon		17/01/2024	-	21
Department of Botany Dr. B. V. Jadhav					
1	Tigar save,Forest save rally	Forest & Wild life Dept	28/07/2023	Dr..Kale	150
2	Wild life Conservation	Forest & Wild life Dept	28/07/2023	Mr. Karkare Nature expert	100
3	Industrial visit Green Valley food Processing Patan	Green Valley Food processing Patan	01/02/2024	Dr. M. R. Shinde Dr B. V. Jadhav	80
4	Celebration of birth anniversary of Sir J.C.Bose	Science Association	23/11/2023	All Faculties of Department of Botany & Biology	25
5	Tree Plantation at Chafoli	Dept. of Botany & Human Right Association, Patan	15/08/2023	Adv. Sandip Kamble Jannardhan Pawar Shriganesh Gaikwad, Mangesh Patankar	15
6	Lead College Activity One day workshop on Food Processing	Dept. of Botany & Green Valley food Processing Patan	01/02/2024	Mr. Rajendra Kadam	80
7	Tree Plantation at Gokul (Koyanagar)		06/02/2024	Dr. B.V. Jadhav Shriganesh Gaikwad,	25
8	College Certificate course "Medicinal Plants"		5/2/2024 to 1/3/2024	Dr. M. R. Shinde Dr. B. V. Jadhav Mr. G. B. Kumbhar Mr. S. A. Gaikwad	32
9	Forest Fire Awareness programme		11/01/2024	Dr. B. V. Jadhav	150
10	Study Tour B.Sc.I Jogetek, Dhareshwar		16/09/2023	Dr. B. V. Jadhav Dr. M. R. Shinde	40
11	Study Tour B.Sc.II Kati Awasari Vankusawade, Dhareshwar		16/09/2023	Dr. M. R. Shinde Dr. B. V. Jadhav	40
12	Study Tour B.Sc.II Dervan Ganpatipule Ratnagiri		29/01/2024	Dr. B. V. Jadhav	40
13	Study Tour B.Sc.I Baneshwar, Pune KatrajJejuri		10/02/2024	Dr. M. R. Shinde	40

14	Forest environment Essay writing, elocution, Rangoli, Drawing competition	Wild life Dept	07/10/2023		35
15	Wildlife poster Exhibition	Forest & Wild life Dept	28/07/2023	Mr. Shishupal Pawar RFO	50

Department of Mathematics Dr. D. R. Phadatare

1.	One day Workshop on New changed Syllabus (CBCS) B. Sc. II		21/10/2023	1. Dr. K. D. Kucche 2. Dr. M. T. Gophane 3. Dr. G. D. Shelke 4. Dr. S. S. Khopade 5. Dr. H. T. Dinde 6. Mr. D. B. Patil	72
2	Mathematics as per NEP-2020 Paper No. DSC- C5 Paper No. DSC- C6		22/12/2023	Mr. J. S. Mohite	87
3	Celebration of National Mathematics Day Lead College activity on Data Science using Mathematics		24/02/2024	1. Dr. G. D. Shelke Mr. N. T. Salunkhe	79

Department of Statistics Dr. S. R. Supanekar

1	Organization of Add on Course “Excel Skills for data Analytics”		12/07/2023 to 18/07/23	Dr. Supanekar S. R. Prof. Sutar A. T.	10
2	Publication of Wall Paper on “Statistics in Medical Science”		11/10/2023	Miss. Sayali Kalake (B.Sc. II)	10
3	Celebration of Death anniversary of P.V. Sukhatme	--	29/01/2024	Dr. Supanekar S. R.	15
4	Organization of “Basic Statistics Written Quiz-2024”	Shivaji University Statistics Teachers’ Association (SUSTA)	03/03/2024	----	09
5	Organization of Guest Lecture	--	03/03/2024	Prof. Miss. Ashwini M. Thorat Asso. Professor, S. G. M. C. Karad	15

Department of Commerce Dr. A. L. Mohite

1	Inauguration Function of Commerce Association, IBPS & E-banking Course’		20/12/2023	Mr. Khot N.U. (Convener , banking department SGM College Karad)	47
---	--	--	------------	--	----

2	Digital marketing (Lead College Activity)		10/01/2024	Mr. Rohit Jagtap (Owner, IMDIA Marketing, Mumbai) Mr. Satish Shende (Founder of Digital Shende, Satara)	89
3	Research Methodology (Lead College Activity)		12/01/2024	Mr. A. K. Patil (Head of Economics Department, S.G.M College Karad) Mr. B. J. Raskar (Head of B.Com IT Dept. B.D.C.)	83
4	Self Empliment and educated unemployed scheme		27/07/2023	Mr. Kiran Mane (Chairman, Satara Technical Institute)	46
5	Career Opportunities in Accounts and Taxation		22/12/2023	Mr. Rajendra Dangi (C.A Pune)	46

Department of Computer Application (BCA) Mr. A. T. Sutar

1	Organized ONE DAY WORKSHOP ON Interview Techniques	-	26/12/2023	Mr. Satyajeet Jadhav	57
2	Organized Guest Lecture on "Financial Accounting Tally"	-	04/03/2023	Mr. Mathane V. S.	88
3	Organized Seminar on Career Development	-	18/01/2024	Mrs. Thorat M. S.	39
4	Displayed Vainteya Wall Paper on Chat GPT	-	10/10/2023	Mr. Tukaram Shinde & Mr. Sumit Kadam	19
5	Organized Algorithm Techfest Technical Event	-	28 & 29/ 12 2023	Organizer: BCA Department B.D. College, Patan	All BCA Student

Department of B.Com (IT) Mr. B. J. Raskar

1	Anti raging Law : International Youth Day	Patan Lawyers Association	19/08/2023	Hon. Adv. S. M. Ghadage	97
2	One Day Lecture on "Research Methodology"	Department of B.Com (IT)	18/10/2023	Mrs. Sonali Patil (Gov. College, Karad)	105

3	One Day Lecture on “Carrier Opportunity in IT- Sector”	Placement Cell & Department of B.Com IT	30/12/2024	Mrs. A. S. Nigade (CEO Orange ITech Pune)	110
4	One Day Lecture on “Research Methodology”	Avishkar Committee	18 /01/ 2024	Mr. S.A. Ambegave	90
5	One Day State Level Technical Event on “Infotech Inception 2024”	Department of B.Com IT	10/02/2024	Mr. Avdhut Bhutkar IBM Project Manager	256
6	One Day Lecture on “Data Science Using Mathematics”	Department of B. Com IT & Department of Mathematics	24/02/2024	Dr. Girish. D. Shelke Mr. Sunil Tanaji Salunkhe	85
7	Two Day Industrial Visit at “Syndicate Technology”	Department of B. Com IT	02 & 03/03/2024	Mr. Anikate Mohite	45

क्रीडा विभाग डॉ. दीपक पाटील

महाविद्यालयातील वरिष्ठ विभागातील खेळाडूंनी गतवर्षीप्रमाणे यावर्षीही विविध जिल्हा, विभाग, राज्य, झोनल, इंटरझोनल, अंतरविद्यापीठ स्पर्धेत यश मिळविले. यावर्षी महाविद्यालयाने पाटण तालुका कुस्तीगीर संघाच्या संयुक्त विद्यमाने माजी मंत्री विक्रमसिंह पाटणकर यांच्या वाढदिवसानिमित्त पाटण विधानसभा मतदारसंघ मर्यादित वजन गटाच्या बहारदार कुस्ती स्पर्धा दिनांक २२ डिसेंबर २०२३ रोजी आयोजित केल्या. संस्थेचे जनरल सेक्रेटरी श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर यांनी स्पर्धेसाठी सर्वतोपरी सहकार्य केले. तसेच सातारा झोनल कुस्ती (फ्रीस्टाइल व ग्रीको रोमन) स्पर्धेचे यशस्वी संयोजन दिनांक २ व ३ फेब्रुवारी २०२४ रोजी केले. दिनांक २९ ऑगस्ट राष्ट्रीय क्रीडादिन व दिनांक १५ जानेवारी राज्य क्रीडादिन साजरा करण्यात आला.

यशस्वी खेळाडू		
अ.नं.	खेळाडूचे नाव	क्रीडा संपादन
१	श्री. डिगे नितीश मारुती, (बी. ए. १)	सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
२	श्री. कदम ऋषिकेश लक्ष्मण (बी. ए. १)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
३	कु. जाधव श्रद्धा रामचंद्र (बी. ए. ३)	सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत - द्वितीय
४	श्री. पवार अर्जुन रामचंद्र (बी. कॉम. २)	सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग

५	श्री. सावंत प्रणव सर्जेराव (बी. ए. १)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
६	कु. मोरे समृद्धी दत्तात्रय (बी. ए. १)	सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
७	श्री. शिर्के ओंकार शंकर (बी. ए. १)	सातारा विभागीय फ्री स्टाइल कुस्ती प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
८	श्री. पवार कृष्णत तानाजी (बी. ए. १)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
९	श्री. जाधव रोहन बाळासो (बी. कॉम. १)	सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१०	कु. जमदाडे देवयानी दिपक (बी. ए. ३)	सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
११	श्री. गायकवाड ओंकार अरविंद (बी. ए. १)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१२	श्री. बाबर तुषार तुकाराम (बी. ए. १)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१३	श्री. माथणे ओंकार अनिल (बी. ए. १)	सातारा विभागीय ग्रेको रोमन कुस्ती तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१४	कु. कुंभार तनुश्री शंकर (बी. ए. २)	सातारा विभागीय तिहेरी उडी स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय लांब उडी स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१५	श्री. पाटणकर जयराम राजेंद्र (बी. ए. १)	सातारा विभागीय भालाफेक स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय थाळी फेक स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१६	श्री. रांजणे वैभव आप्पासो (बी.सी.ए. २)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग.

१७	श्री. पाटील प्रसाद बाजीराव (बी. ए. २)	सातारा विभागीय जलतरण स्पर्धेत ५० मी. फ्री स्टाइल तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड सातारा विभागीय जलतरण स्पर्धेत १०० मी. फ्री स्टाइल तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड
१८	कु. उदुगडे अंकिता वसंत (बी. कॉम ३)	सातारा विभागीय पोल वौल्ट स्पर्धेत प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत द्वितीय, सातारा विभागीय भाला फेक स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
१९	श्री. सावंत स्वप्नील उमेश (बी.सी.ए. ३)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
२०	श्री. वरक प्रसाद साहेबराव (बी. कॉम. २)	सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बेसबॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
२१	श्री. चव्हाण तन्वी तात्या (बी. ए. १)	सातारा विभागीय तायकान्दों स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड
२२	श्री. बोरगे मंदार विलास (बी. कॉम. १)	सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
२३	कु. कुराडे वैभवी विलास (बी. ए. २)	सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
२४	श्री. राठोड राकेश राजेश (एम. ए. १)	सातारा विभागीय तिहेरी उडी स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, स्पर्धेतील बेस्ट पिचर-सन्मानित आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग
२५	श्री. जगताप प्रतिक गणेश (बी.सी.ए. २)	सातारा विभागीय सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग सातारा विभागीय बेस बॉल स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग महाराष्ट्र राज्य सॉफ्ट बॉल स्पर्धेत सहभाग
२६	कु. मोरे पूनम शिवाजी (बी. ए. ३)	सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत प्रथम, आंतर विभागीय स्पर्धेत प्रथम, दक्षिण-पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ स्पर्धेत सहभाग
२७	कु. मोरे समृद्धी नंदकुमार (बी.सी.ए. ३)	सातारा विभागीय टेबल टेनिस स्पर्धेत तृतीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत सहभाग, सातारा विभागीय तायकान्दों स्पर्धेत द्वितीय, आंतर विभागीय स्पर्धेत निवड, सातारा विभागीय बॉक्सिंग स्पर्धेत- प्रथम आंतर विभागीय स्पर्धेत प्रथम दक्षिण-पश्चिम भारत आंतर विद्यापीठ स्पर्धेत सहभाग
२८	श्री. निकम वेदांत अनिल. (बी.सी.ए. २)	सातारा विभागीय सॉफ्टबॉल द्वितीय, आंतर विद्यापीठ सहभाग

Gymkhana Committee Report 2023-24

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Resource Person	Date	Name of Joint Organizer (MOU)	No. of Participants
Bhasha & Wangmay Mandal Prof. (Dr.) V. B. Kurane					
1	Allocation Compaction	-	27/12/2023	-	38
2	Opening Ceremony	Dr. B. B. Patil	27/12/2023	-	60
3	Prize Distribution	Hon. Dipaksinh Patankar	27/12/2023	-	70
Sexual Harassment Prevention Committee Dr. S. S. Kumbhar					
1	One day seminar on 'Adolescent Reproductive and Sexual Health' (ARSH)	1. Dr. Sai Gokhale 2. Mr. Nitten Mahadik	02/12/2023	Shramjivi Janata Sahhayak Mandal, Metropolice Healthcare Limited	266
2	Employaibility With Empathy For Girls - Mahindra Pride Classroom Project	1. Miss Asavary Kulkarni 2. Miss. Laveena Gurbani	11/12/2023-26/12/2023	Mahindra Pride	60
3	Kali Umalatana	1. Miss. Yashawanti Honmane 2. Dr. Vidya Patil	30/12/2023	Shramjivi Janata Sahhayak Mandal, Metropolice Healthcare Limited	253
Faculty Development Program (FDP) Convener Dr. P. Y. Phadnis					
1	Post NAAC Accreditation	Dr. H.V. Deshpande,	10/08/2023	--	37
2	Implementation of National Education Policy-2020	Dr. Prashant Kulkarni, Dr. Harish Sangle, Mr. Madhusudan Patki,	12/12/2023	--	42
3	Reforms in Examination System	Mr. D. D. Thorat	31/01/2024	--	41
4	Employability through Education System	Ad. Kishor Lulla, Sangli,	14/02/2024	--	53
Women Empowerment Dr. Manjusha Shinde					
1	Savitribai Phule 192 th Birth Anniversary	B.Sc.I Year Student Sanjana Kumbhar	03/01/2024	Dr. Manjusha Shinde	25
2	Aai Mazya Mahavidyalyat	Dr. Vidya Patil	24/01/2024	Dr. Manjusha Shinde	200
VivekVahini Prof. Dr. V.A .Kalandre					
1	Vidyanvahini progrmme at B. D.High School Kusarund	Dr. V. A.Kalandre and Miss Chavan Laxmi	12/10/2023	Rotary Club Patan	12
2	Vidyanvahini progrmme at B. D.High School Kusarund	Dr. V. A. Kalandre and Mr. Aldhar M. S.	11/01/2024	Rotary Club Patan	12

National Cadets Corps (NCC) Lieutenant Dr. Santosh Patil					
1	International Yoga Day	Dr. Swati Deshmukh	21/06/2023	--	52
2	Har Gar Teranga	Fieldwork	14/08/2023	--	52
3	Meri Mati Mera Desh	Fieldwork	14/08/2023	--	52
4	Independence Day	Dr. S. D. Pawar	15/08/2023	--	52
5	Tree Plantation	Dr. S. D. Pawar	16/08/2023	--	52
6	Guest lecture	Col. Dineshkumar Zaaa	18/08/2023	--	52
7	Kranti Din	Col J. P. Sattagiri	05/09/2023	--	52
8	Mahtama Gandji Jayanti & Cleanness Programme	Dr. V. S. Raut	02/10/2023	--	52
9	Swami Vivekananda Jayanti	Dr. H. V. Kate	12/12/2023	--	52
10	Blood Donation Camp	Rural Hospital Patan	27/12/2023	--	52
11	Republic Day	Dr. S. D. Pawar	26/01/2024	--	52
12	Maji Sainik Veer Mata ,Veer Patni	Hon. Prashant Kadam	26/01/2024	--	52
13	Sahid Din	Subedar Mahadev Sawant	23/03/2024	--	52

Cultural Committee Dr. S. S. Pawar					
1	Youth Festival: Satara District	Arts & Commerce College, Pusegao	07/10/2023	Shivaji University, Kolhapur	46
2	Central Youth Festival: Shivaji University, Kolhapur	Dahiwadi College, Dahiwadi	12/10/2023	Shivaji University, Kolhapur	03
3	Traditional Day	Balasaheb Desai College, Patan	15/01/2024	Cultural Committee	23
4	Cultural Program on Annual Prize Distribution Function		16/02/2024	Cultural Committee	18
5	Patriotic Songs on Independence Day		15/08/2023	Cultural Committee	06
6	Patriotic Songs on Republic Day		26/01/2024	Cultural Committee	06

National Service Scheme (NSS) Dr. G. S. Pattebahadur, Dr. B. V. Jadhav					
Sr. No.	Name of Activity	Name of Resource person	Date DD/MM/YYYY	Name of Joint Organizer	No. of Participants
1	International Yoga Day	Dr. Archana Deshmukh	21/06/2023	Rotary Club of Patan	200
2	World Tiger Day	Hon. Shishupal Pawar	28/07/2023	--	200
3	Gauri Ganesh Festival Nirmalya Sankalan	Dr. Archana Deshmukh	23/09/2023	Rotary Club of Patan	100

4	Inauguration Programme NSS	Hon. Shishupal Pawar	10/10/2023	--	200
5	Meri Mitti Mera Desha	Dr. S. D. Pawar	16/10/2023	Shivaji Uty. Kolhapur	200
6	Workshop on Voter Card Registration	Hon. Sunil Gadhe	30/10/2023	Tahasil Office	200
7	Dr. Babasaheb Ambedkar Death Anniversary	Dr. S. M. Kambale	06/12/2023	--	200
8	HIV & AIDS Awareness Rally	Dr. Salamat Tamboli	06/12/2023	Rural Hospital Patan	200
9	Blood Donation Camp	Hon. Mullani	27/12/2023	Rotary Club of Patan	200
10	Special NSS Camp	Dr. T. M. Chougule	04/01/2024 10/01/2024	--	100
11	National Voter Day	Dr. S. D. Pawar	25/01/2024	--	200
12	One Day Special NSS Camp	Hon. Vishal Nikam	04/02/2024	--	100
13	One Day Special NSS Camp	Hon. Sunil Kale	05/02/2024	--	100
14	Yuva Sanwad Workshop	Dr. T. M. Chougule	22/03/2024	Shivaji Uty. Kolhapur	200
15	Swachha Bharat Abhiyan	--	01/10/2023	--	200
16	Cleanness Programme	--	27/01/2024	--	200
17	Cleanness Programme	--	04/02/2024	--	100
18	Cleanness Programme	--	05/02/2024	--	100

Internal Quality Assurance Cell (IQAC) Dr. Hemlata Kate

1.	Planned Annual Events 2023-24: The committee outlined and executed various annual events throughout the academic year.
2.	Skilled Courses for Second-Year Degree Students: Initiated skilled courses tailored for second-year degree students to enhance their practical skills and employability.
3.	Add-on Course for Third-Year Degree Students: Introduced an add-on course catering to the specific needs of third-year degree students, aimed at augmenting their knowledge and expertise in relevant areas.
4.	Initiation of Minor Research Projects: Launched small-scale research projects within the institute, providing opportunities for college professors to engage in academic research and contribute to their respective fields.
5.	Mahindra Pride Classroom Project: Implemented the Mahindra Pride Classroom project, focusing on the educational empowerment of female students.
6.	Training Program on Adolescent Empowerment: Collaborated with Shramjivi Sanstha, Ram-mala, to conduct a training program centered on adolescent empowerment, addressing crucial socio-cultural issues.
7.	AC Technician Course under CSR Funding: Commenced an AC technician course supported by Corporate Social Responsibility (CSR) funding, providing vocational training opportunities for students.
8.	National Conference in Collaboration with Shivaji University: Organized a National Conference in partnership with Shivaji University, Kolhapur, facilitated by the Department of Languages and Sociology.
9.	Traditional Day Celebration: Marked Traditional Day on January 15, 2024, celebrating cultural heritage and traditions.
10.	Participation in NEP 2020 Abhiyan Shivaji University, Kolhapur : Actively participated in the School Connect Abhiyan under the National Education Policy (NEP) 2020, spreading awareness among students about the new policy.
11.	Techfest Workshops and Competitions: Arranged techfest workshops and competitions, fostering innovation and technical skills among students.

12.	IQAC Youth Festival : Organized the IQAC Youth Festival on February 15, 2024, featuring various activities such as rangoli and mehndi competitions, photography contests, and food stalls.
13.	Encouragement of Science Exhibitions : Promoted the organization of science exhibitions, encouraging scientific inquiry and experimentation among students.
14.	Annual Sports Competitions : Supported and encouraged the organization of annual sports competitions, promoting physical fitness and sportsmanship.
15.	Social Values Activities under VivekVahini : Spearheaded activities promoting social values across various departments, emphasizing the importance of ethical conduct and community engagement.
16.	Career Counseling Lectures : Conducted career counseling lectures through different departments, guiding students towards informed career choices and professional development opportunities.

LIBRARY Mr. Anil Shivaji Patil, Librarian

The library is the soul of the educational system. Education and learning process cannot be completed without library and reading material. Indian higher education is also becoming global in the era of globalization. The library is playing an important role in developing the intellectual capacity and personality of the faculty and students of various faculties of the college. The library is the cornerstone of the work of the college. The library has a rich collection of print, non-print and other reading materials.

Library Computerization –

- Library Management Software Lib Man, Version 3.0
- Cloud based library services.
- M OPAC, B.D.C.P. Web OPAC, QR Code System, Remote Access, Digital Library.

Library Department –

Reading Room - Faculty, Students, Other Society Members.

Reference Section, Stack Section, Text Section, Competitive Examination Section, Periodicals Section, News Paper Section, Rare Books Section,

The library is the soul of the educational system. Education and learning process cannot be completed without library and reading material. Indian higher education is also becoming global in the era of globalization. The library is playing an important role in developing the intellectual capacity and personality of the faculty and students of various faculties of the college. The library is the cornerstone of the work of the college. The library has a rich collection of print, non-print and other reading materials.

Number of Books

- Total number of books printed- 35453
- Titles- 22991 • Text Books- 20253
- Reference Books- 15200

- Bound volume- 1389
- Diwali Issue- 06
- C. D. Book- 150
- Daily- 13
- E-Database- 01

Library Services

- Library Website
- M- OPAC
- Digital Library • Multimedia Service
- Online Syllabus
- Quick Link
- Internet facilities
- Online Visiting • Paper Clipping
- Reference Services
- Reading Facility
- Book Bank Facility
- Question Bank • Services for Society
- Departmental Library
- Back Volume of Periodical
- Visually & Physically Disabled Users
- Daulat Magazine
- User Orientation Facilities
- Library Activity
- Display of Faculty Publication
- Research Corner
- E- Books & E- Journal
- Library Blog
- Web- OPAC
- Quick Access
- New Arrivals
- Social Networking
- Referral Service
- Journal/ Magazine
- Earn & Learn
- Career Guidance

Google Form Services -

- Online Book Suggestion
- Online Feedback
- Journal Magazine Suggestion Form
- ASK a Librarian
- N-List Membership Form

E- Resources Services-

- N- List (Subscribed)

- 100+ Open Source Database
- 1000+ QR Code (Audio, Video)
- NDLI
- E- Print
- E- News Paper
- E- PG Pathashala
- Fossee
- Infoport
- E- Book/ Journal
- NCERT Open
- Best Open Access Resource
- Knowledge Resources Center
- E- Shodhsindhu
- E- Shodhganga
- INDCAT
- Swayam Online Courses
- Vidwan
- Vidya-Mitra
- Oxford Open
- Open Access Repositories

Library Activity-

The following library programs were implemented during the academic year 2023-24.

S. N.	Name of Activity	Date	Participate Students
01	International Tiger Day Poster Exhibition	28/07/2023	127
02	Dr. S. R. Ranganathan Birth Anniversary	12/08/2023	158
03	Chandrayaan- 3 Landing Live Projection	23/08/2023	72
04	Vachan Prerna Din	16/10/2023	113
05	Skill Enhancement Course	26/12/2023	33
06	Rare Book Exhibition, OR Code Exhibition	15/02/2024	198

Faculty Report 2023-24

Sr. No.	Name of the Research Paper /Chapter / Book Published	Name of the Journal / Proceeding/ Book Publisher	ISBN/ ISSN and Impact Factor	Date of publication
Prof. Dr. Kalantre V. A.				
1	Recent trends of nanocatalyst for organic transformation via sustainable environmental benign route	Research of Chemical Intermediates	https://doi.org/10.1007/s11164-023-05119-y Impact factor 2.67	25 Sept. 2023
Prof. Dr. Aivale P. J.				
1	एकटी काव्यसंग्रहातील सामाजिक व सांस्कृतिक संदर्भ	Aayushi International Interdisciplinary Research Journal (AIIRJ)	(Special Issue No.128) ISSN 2349-638x Impact Factor 7.367	Sept. 2023
2	पसायदान विश्वशांतीची प्रार्थना.	संशोधक (UGC Care listed journal)	2394-5990	December 2023
Prof. (Dr.) Kurane V. B.				
1	२१वीं सदी के उपन्यासों में चित्रितहाशि एका समाज	International Journal of Humanities, Social Science, Business Management & Commerce (IJHSSBMC)	ISSN (Online)2583-181X SRJIF Impact Factor (2023): 8.1	March, 2024
2	संस्कृति का बदलता रूप और लीलाधर जगूडी की कविता	SANSHODHAK	ISSN 2394-5990 UGC CARE Journal	April 2024

Dr. Jadhav B. V.				
1	Fern and Fern allies from Satara District (Maharashtra)	Indian Fern Journal 40 (2) 147-160 (2023)	ISSN0970-2741	2023
2	<i>Ophioglossumjaykrishnae</i> : A New Distributional Record of for the Maharashtra	Indian Fern Journal 40(2) 35-38 (2023)	ISSN0970-2741	2023
Dr. Mrs. Sapkal M. R.				
1	Text Book of Microbiology P. I	Phadake Prakshan, Kolhapur	ISBN 978-93-90546-46-6	December 23
2	Text Book of Microbiology P. II	Phadake Prakshan, Kolhapur	ISBN 978-93-90546-46-9	December 23
3	Text Book of Microbiology P. III	Phadake Prakshan, Kolhapur	ISBN 978-93-86703-94-1	January 24
4	Text Book of Microbiology P. IV	Phadake Prakshan, Kolhapur	ISBN 978-93-86703-95-8	January 24
Dr. Tadakhe S. S.				
1	Aftermaths of repetitive earthquakes on agricultural land use pattern in Patan Tehsil of Satara District and nearby Area.	Education and Society (Special Issue 11/ Volume-III) UGC Care Listed Journal	ISSN 2278-6864	2023-24
2	Impact of Frequent Land Sliding: A Case Study of Ambeghar Village in PatanTashil.	International Journal of advance and Applied Research	ISSN 2347-7775	2023-24
3	Present Geo- Environmental status of Hanuman Lake & Lakshatirtha lake in Kolhapur City.	Education and Society UGC Care Listed Journal	ISSN 2278-6864	2023-24
Dr. Kamble R. G.				
1	Fort Pratapgad a historical tourism place in satara district	Journal of the Maharaja Sayajirao University of Baroda	0025-0422	Vol-57, No.1 (IV)2023
Dr. Phadnis P. Y.				
1	शेतीपूरक व्यवसाय आणि ग्रामीण अर्थव्यवस्था	अर्थसंवाद	ISSN 0973-8452	Oct – Dec 2023
2	Privatization of Insurance Sector in India & LIC	शिवार्थ	978-81-931719-7-9	10/12/2023
3	“Rural Development through Human Resource(Women)”	संशोधन	UGC CARE Listed Journal	March 2024
4	Unit II: Export	M.B.A. Part II Semester III Elective V: International Business Paper II Export And Import Policy	978-93-89345-54-4	2023-24

5	Unit II - International Institutions	M. B. A. II Semester III Principals of International Business - Paper -I	978-93-89345-05-6	2023-24
6	Unit III - International Trade	M. B. A. II Semester IV International Business	978-93-89345-05-5	2023-24
Dr. V. S. Raut				
1	एकविसाव्या शतकातील मराठी गझलेतील सामाजिक संदर्भ	Aayushi International Interdisciplinary Research Journal (AIIRJ)	(Special Issue No.128) ISSN 2349-638x Impact Factor 7.367	Sept. 2023
2	तंजावरमधील मराठी नाटकांची परंपरा	शिविम संशोधन पत्रिका	2319-6025	Jan. to March 2024
3	आदिवासी कादंबरीतील बदलती भाषा	संशोधक (UGC Care listed journal)	2394-5990	March 2024
Dr. Kate Hemlata Vijay				
1	विश्वशान्ति और विकास में महेंद्र भटनागर की कविताओं का योगदान (कविता -गंगा खंड दो के संदर्भ में)	संशोधक UGC Journal	ISSN No. 2394-5990	December 2023
2	चंद्रकांता के उपन्यासों में चित्रित सांस्कृतिक बोध	Socio –Cultural Context in 21 st Century English, Hindi and Marathi Literature	ISSN No. – 2349-638x	September 2023
3	उषादेवी मित्रा की कथा में नारी चेतना की आवाज	समागम Peer Review Journal	ISSN No.- 2231-0479	December 2023
4	अलका सरावगी और आशा बगे का कथा साहित्य	पूजा पब्लिकेशन, कानपुर	ISBN No. – 978-93-94288-26-3	December 2023
5	दूरस्थ शिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्र के एम. ए. भाग १ के हिंदी साहित्य का इतिहास पेपर के लिए दो घटक लेखन	कुलसचिव, शिवाजी विश्वविद्यालय, कोल्हापुर	ISBN No. – 978-81-938801-9-7	December 2023
6	दूरस्थ शिक्षण व ऑनलाईन शिक्षण केंद्र के एम. ए. भाग १ के भाषा विज्ञान और हिंदी भाषा पेपर के लिए दो घटक लेखन	कुलसचिव, शिवाजी विश्वविद्यालय, कोल्हापुर	ISBN No. – 978-93-89345-20-9	December 2023
7	हरिराम मीणा के 'धूणी तपे तीर' उपन्यास में चित्रित आदिवासी समाज		ISSN (Online): 2583-181X	February, 2024
Dr. Pattebahadur G. S.				
1	Economic growth with sustainable development in India"	Sanshodhak, UGC Care Listed	ISSN No:2394- 5990	
Dr. Patil S. P.				
1	A Study of Impact of Migration on Economic and Social Development in PatanTahsil	Maharaja Sayajirao UniversityUGC Care Listed	ISSN 0025-0422	Oct – Dec 2023

2	Impact of Frequent Land sliding: A Case Study of Ambeghar Village in Patan Tashil	International Journal of advance and applied Research	ISSN 2347-7775	2023-24
3	An Assessment of Socio-Economic Development of Satara District with Special Reference to Patan Tehsil			2023-24
4	A Geographical Analysis Diarrhea Diseases in Satara District	Journal of Research and Development Blind Peer Reviewed in	ISSN 2230-9578	2023-24
5	A Comparative Study Population Pressure on Land in Selected Villages in Satara District	-		2023-24
6	Present Geo- Environmental status of Hanuman Lake & Lakshatirtha lake in Kolhapur City	Education and Society UGC Care Listed Journal	ISSN 2278-6864	2023-24
Dr. Pawar S. S.				
1	The Impact of Racial Discrimination on the Sustainable Development of Black Characters in Walter Mosley's Novel, <i>White Butterfly</i>	Journal of the Maharaja Sayajirao University of Baroda Volume-57, No.1 (IV) 2023 Page No. 14-16	ISSN:0025-0422 UGC Care List Journal	August, 2023
Mr. Gaikwad P. R.				
1	Studies on biology of guava fruit fly bactroceradorsalis	A Journal of composition theory	5.0	Feb-2024
Mr. Raskar Bhaskar J.				
1	"An opportunities and challenges of large language models for education by using ChatGPT"	Utkal Historical Research Journal	ISSN 0976-2132	April-Aug 2023
2	"Recent Trends in Technology"	-	-	17 Feb 2024
Mrs. Mane A. R.				
1	Artificial Intelligence for T.Y. B.Sc. Computer Science (Sem-V) Mumbai University	Techknowledge	978-93-89233-86-5	2023-24
Mrs. Pattebahadur S. G.				
1	"Sustainable Development and India Economic"	Sanshodhak, UGC Care Listed	ISSN No:2394- 5990	

Research Guide

Sr. No.	Name of the Faculty	M. Phil./ Ph. D. Working Students in Number	M. Phil./ Ph. D. awarded Students in Number	Date of awarded (DD/MM/YY)
1	Dr. S. D. Pawar	3	1	-
2	Dr. V. A. Kalantre	04	01 submitted	

3	Prof. Dr. P. J. Aivale	2 Ph. D. Working Students	--	--
4	Prof. (Dr.) V. B. Kurane	03	01	16/12/2023
5	Dr. Mrs. M. R. Sapkal	02	00	00
6	Dr. Hemlata Vijay Kate	04	00	00
7	Dr. G. S. Pattebahadur	04	--	--

Other				
Sr. No.	Resource person / guest lecture (out of institute) Name of Award	R C/ O C/ STC / FDP Title	Date (DD/ MM/YY)	Organizer
Prof. Dr. P. J. Aivale				
1	Resource person	National Conference	3 & 4 Feb. 2024	Dr. G. D. Bapu Lad College, Kundal
Prof. (Dr.) V. B. Kurane				
1	Resource person-01	-	09/03/2024	D.G. Tatkare Mahavidyalaya, Manganv, Raygad
Dr. S. R. Supanekar				
1	i) BOS Member in Business Statistics and Mathematics. BOS Member in Statistics	--	From 2022-23 From 2023-24	Shivaji University Kolhapur K.B.P. University, Satara
2	Member of BOS-Sub-Committee	Revised Syllabus as per NEP 2020 of B.Sc. I	2023-2024	Shivaji University Kolhapur
3	Member of Departmental Research Committee (Statistics) (DRC)	--	2023-2024	K.B.P. University, Satara
4	V. C. Nominated Subject Expert	Interview Panels	27/06/2023 30/10/2023	i) Phaltan Education Society, Phaltan Shetakari Shikshan Prasarak Mandal Shivanagar, Rethare Bk.
5	Chairman, Local Inquiry Committee (L.I.C.), K. B. P. University, Satara	Affiliation of Laboratory and Research Center Reorganization	08/07/2023	ii) Y. C. Institute of Science, Satara
6	Guest Lecture	Topic: Explosion of Indian Population and Employment Opportunities in Economics	09/08/2023	iii) Shivaji University Economics Association, Kolhapur (SUKAK) and B. D. College, Patan
7	Resource Person	One day workshop on Revised Syllabus of B. Sc. II Statistics	28/10/2023	iv) S. U. Kolhapur and Y. C. C. of Science, Karad
8	Resource Person in Lead College Activity	Topic: "Career Opportunities in Statistics"	12/02/2024	v) S.G.M. College Karad (Autonomous College)

9	Member of Expert Committee, S. U. Kolhapur	Validation of Proposal of new Subject and additional division	17/02/2024	S. U. Kolhapur
10	Resource Person in Lead College Activity	Topic: "Research Methodology"	20/02/2024	Y. C. College of Science Karad
11	Member of Research Committee of K.E.S. Patan	To Approve the research project	2023-2024	K. E. Society, Patan
12	Participation in Two say Symposium	Title: Statistical Exploration of Real Problems	23-24 / 02/2024	Shivaji University, Kolhapur
13	District Coordinator (Satara District)	"Basic Statistics Written Quiz -2024"	03/03/2024	Shivaji University Statistics Teachers' Association (SUSTA), Kolhapur
Dr. D. R. Phadatare				
1	Resource person	One-Day workshop on revised syllabus	28 October 2023	Y. C. College of Science, Karad
2	Resource person	Workshop on NET/ SET guidance	02 March 2024	Tuljaram Chaturchand College of Arts, Commerce and Science, Baramati
Dr. Mrs. M. R. Sapkal				
1	Kranti Jyoti Savitribai Phule International Excellence Award 2024	-	29/02/2024	Global Human Rights Protection Forum, Bramati, Dist - Pune Maharashtra
2	Resource Person for Theory syllabus (Sem. III & IV)	Shivaji University Revised Syllabus Workshop B.Sc. Part II	20/10/2023	DABN Arts & Science College Chikhali
Dr. P. Y. Phadnis				
1	Resource Person on "Preparation of IIQA & SSR"	--	22/08/2023	N. D. Patil Night College, Sangli
2	Reporture for Privatization of Service Sector	--	10/12/2023	Rajarshi Shahu College, Rukadi
3	Resource Person on G-20 Challenges & Opportunity Facing the Indian Economy	--	19/01/2024	D R K College of Commerce, Kolhapur
4	Chair Person for Viksit Bharat @2047 Challenges & Opportunity	--	17/02/2024	SGM College, Karad
5	Working as BOS Member for Business Economics from 2023-24	--	14/07/2023	D. G. College of Commerce, Satara
Dr. V. S. Raut				
1	Guest lecture	भाषा संवर्धन पंधरवडा	23 Jan. 2024	Court, Patan
2	Guest lecture	Special Lecture	08 Feb. 2024	Chh. Shivaji College, Satara

Dr. Hemlata Vijay Kate				
1	Resource person	School Connect (NEP Connect) Abhiyan	23/1/2024	मोरणा विद्यालय व शामराव दाजीराव देशमुख ज्युनियर कॉलेज, मोरगिरी
2	Resource person	School Connect (NEP Connect) Abhiyan	23/1/2024	ठक्करबापा माध्यमिक, उच्च माध्यमिक (विज्ञान) विद्यालय, व्यवसाय प्रशिक्षण विभाग, गांधी टेकडी
3	Resource person	School Connect (NEP Connect) Abhiyan	23/1/2024	बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
4	Resource person	School Connect (NEP Connect) Abhiyan	31/1/2024	श्रीमंत छत्रपती प्रतापसिंह राजे भोसले विद्यालय व कनिष्ठ महाविद्यालय, ढोरोशी
5	प्रमुख अतिथि	हिंदी दिन समारोह	१४ सितम्बर, २०२३	Patan Valley English Medium School, Patan
Dr. S. P. Patil				
1	Refresher Course	Attended Refresher Course in Punjabi University, Patiyal	15/01/2024 to 29/01/2024	Punjabi University, Patiyal
2	Resource Person on Motivational Speech	--	University level 11/03/2024	Venutai Chavan College, Karad
3	Resource Person on Chala Hasuya	--	Regional level 11/02/2024	Bapuji Salunkhe Mahavidyalaya, Karad
4	Resource Person on Competitive Exam & Personality development	--	Regional level 13/01/2024	Arts & Commerce College, Koyanagar
5	Resource Person on Chala Hasuya	--	Regional level 06/01/2024	Balasaheb Deasi College, Patan
Mr. Sutar A. T.				
1	Jury Member for	Tech-Fest 2k24	17/02/2024	Kisanveer Mahavidyalay, Wai
Mr. Bhaskar J. Raskar				
1	FDP	"Writing and Publishing research paper in high impact journals"	9 th -14 th Oct. 2023	Bharati Vidhyapeeth Institute of Management, Kolhapur
2	Resource person (Seven Day FDP)	"Analysis of Data using excel & SPSS Software"	23 rd June 2023	Madhav Vidhi Mahavidyalaya and Research Center, Gwlior (M.P)
3	Resource person	"Effective Development of Academic Project"	10 th Jan. 2024	Department of Computer Application D.P.Bhosale College, Koregaon
4	Subject Expert	"Techno Spirit" (State Level Event)	1 st Feb 2024	Mudhoji College, Phaltan
5	Subject Expert	"Techno++" (State Level Event)	21 st Feb 2024	YCIS Satara

डॉ. एस्. डी. पवार
प्राचार्य

वरिष्ठ विभाग

मराठी
प्रो. डॉ. पी.जे. ऐवळे. (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. व्ही.एस. राजत प्रा. एस.डी. गायकवाड
हिंदी
प्रो. डॉ. व्ही.बी.कुरणे (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. एच.व्ही.काटे
इंग्रजी
प्रा. डॉ. एस.एस.पवार (विभाग प्रमुख) प्रा. सौ. एस.ए.किरणकर प्रा. सी.एन.माने देशमुख प्रा. एस.एस.कुंभार
भूगोल
प्रा. डॉ.एस.एस.तडाखे (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ.एस.पी.पाटील प्रा. व्ही.जे.भोसले
अर्थशास्त्र
प्रा.डॉ.पी.वाय.फडणीस. (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ.जी.एस.पट्टेबहादुर प्रा. टी.आर.महाले
राज्यशास्त्र
प्राचार्य डॉ.एस.डी.पवार (विभाग प्रमुख) प्रा. आर. आर. शेख प्रा. कु. ए. एस. आतार
इतिहास
प्रा. डॉ.आर.जी.कांबळे (विभाग प्रमुख) प्रा. एल.जी.गणगे

वाणिज्य
प्रा. डॉ. ए.एल.मोहिते (विभाग प्रमुख) प्रा. व्ही.एस.कांबळे प्रा. सौ. एस.एस.डीने प्रा. आर.डी.मोळावडे प्रा. कु. आय.एस.साळुंखे प्रा. अँड. के.पी.कदम
रसायनशास्त्र
प्रो. डॉ. व्ही.ए.कळत्रे (विभाग प्रमुख) आणि एम. एस्सी. समन्वयक) प्रा. डॉ. पी.डी.कांबळे प्रा. डॉ. एम.आर.कदम प्रा. एम.एस.अलदर प्रा. एस.बी.आंबेगावे प्रा. आर.ए.गुगुडे प्रा.कु.ए.एस.लोहार (सीओसी समन्वयक) प्रा. कु. के.बी.पवार प्रा. कु. एल.बी.चव्हाण
पदार्थविज्ञान
प्रा. एम.डी.जाधव (विभाग प्रमुख) प्रो. डॉ. आर.के.निमट प्रा. डॉ. सौ. एस.एस.कुंभार
प्राणीशास्त्र
प्रा. डी.डी.थोरात (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. एल.एस.भिगारदिवे प्रा. पी.आर.गायकवाड
बी.कॉम. (आय.टी)
प्रा. बी.जे.रासकर (विभाग प्रमुख) प्रा.सौ. एस.जी.पट्टेबहादुर प्रा. अँड. ए.पी.फडणीस

सूक्ष्मजीवशास्त्र
प्रा. डॉ. सौ. एम.आर.सपकाळ (विभाग प्रमुख) प्रा. कु. पी.व्ही.खैरमोडे प्रा. कु. एम.ए.कांबळे
वनस्पतीशास्त्र
प्रा. डॉ.बी.व्ही.जाधव (विभाग प्रमुख) प्रा. डॉ. एम. आर. शिंदे
संख्याशास्त्र
प्रा.डॉ.एस.आर.सुपनेकर (विभाग प्रमुख)
गणित
प्रा. डॉ.डी.आर.फडतरे (विभाग प्रमुख) प्रा. कु. एन.जी.नलवडे
बी.सी.ए.
प्रा. ए.टी.सुतार (विभाग प्रमुख) प्रा. एन.व्ही.सूर्यवंशी प्रा. ए.आर.माने प्रा. एस.ए.मोहिते प्रा. जी.एम.कदम
ग्रंथपाल
प्रा. ए. एस. पाटील
शाहीरिक शिक्षण संचालक
प्रा. डॉ. डी. एस. पाटील-डांगे
आम्ही सहकारी

डॉ. एस्. डी. पवार प्राचार्य

प्रशासकीय सेवक

श्री. व्ही.जे.काटे	- कार्यालय अधीक्षक	श्री. ए.बी.जाधव	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. ए.डी.काळे	- मुख्य लिपिक	श्री. एस.के.सुतार	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. व्ही.एन.शिरसाट	- वरिष्ठ लिपिक	श्री. एस.एस.मोळावडे	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. व्ही.आर.पवार	- वरिष्ठ लिपिक	श्री. आर.जे.पवार	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. एस.बी. राजेमहाडीक	- प्रयोगशाला सहाय्यक	श्री. ए.के.जाधव	- ग्रंथालय परिचर
श्री. एस्.एस्.सपकाळ	- कनिष्ठ लिपिक	श्री. एस.एस.कोळी	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. एस.एस.देवकांत	- ग्रंथालय लिपिक	श्री. पी.डी.इंगवले	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. बी.आर.तडवी	- प्रयोगशाला सहाय्यक	श्री. एस.एस.पाटील	- प्रयोगशाला परिचर
श्री. पी.एल.जाधव	- कनिष्ठ लिपिक	श्री. आर.जी.माळी	- शिपाई
श्री. एन.एल.उदुगडे	- कनिष्ठ लिपिक	श्री. ए.आर.कांबळे	- शिपाई
श्री. जी.डी.सुपुगडे	- ग्रंथालय परिचर	श्री. आर.टी.बाबर	- शिपाई
श्री. एस.एच.कोळी	- प्रयोगशाला परिचर		
श्री. सी.एस.ढवळे	- प्रयोगशाला परिचर		

आम्ही सहकारी

कोयना अँकॅडमी

प्रा. एन. जी. जाधव, समन्वयक

गणित	रसायनशास्त्र
प्रा. एस. वाय. कुंभार प्रा. एस. जे. माने	प्रा. बी. एस. घाडगे प्रा. आर. डी. पवार प्रा. विशाखा पावसकर
पदार्थविज्ञान	पर्यावरण
प्रा. ए. पी. लब्दे प्रा. पी. एस. पाटील प्रा. सविता कोळी प्रा. शितल पाटील	प्रा. एस. के. संकपाळ
जीवशास्त्र	शारीरिक शिक्षण संचालक
प्रा. दिपाली क्षीरसागर प्रा. पुजा भाकरे	प्रा. डी. के. रेवडे
	इंग्रजी
	प्रा. आर. डी. भालेकर
	आम्ही सहकारी

कोयना एज्युकेशन सोसायटीच्या ५६ व्या वर्धापन
दिनामध्ये मार्गदर्शन करताना महाराष्ट्रातील
नामवंत राजकीय विश्लेषक **मा. डॉ. प्रकाश पवार**
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

समाज प्रबोधनपर जाहीर व्याख्यानामध्ये
मार्गदर्शन करताना कोयना एज्युकेशन
सोसायटीचे जनरल सेक्रेटरी
मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

नॅक आनंद सोहळा आणि 'दौलत नियतकालिक
प्रकाशन' समारंभामध्ये आपले विचार व्यक्त
करताना कोयना एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक
मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

महाविद्यालयाच्या आय. क्यू. ए. सी. युथ
फेस्टिवलमध्ये मार्गदर्शन करताना कोयना
एज्युकेशन सोसायटीचे संचालक
मा. संजीव चव्हाण
व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर

